Pr. Dr. Pavel Vesa

Arhimandritul Patrichie Popescu

1809 1862

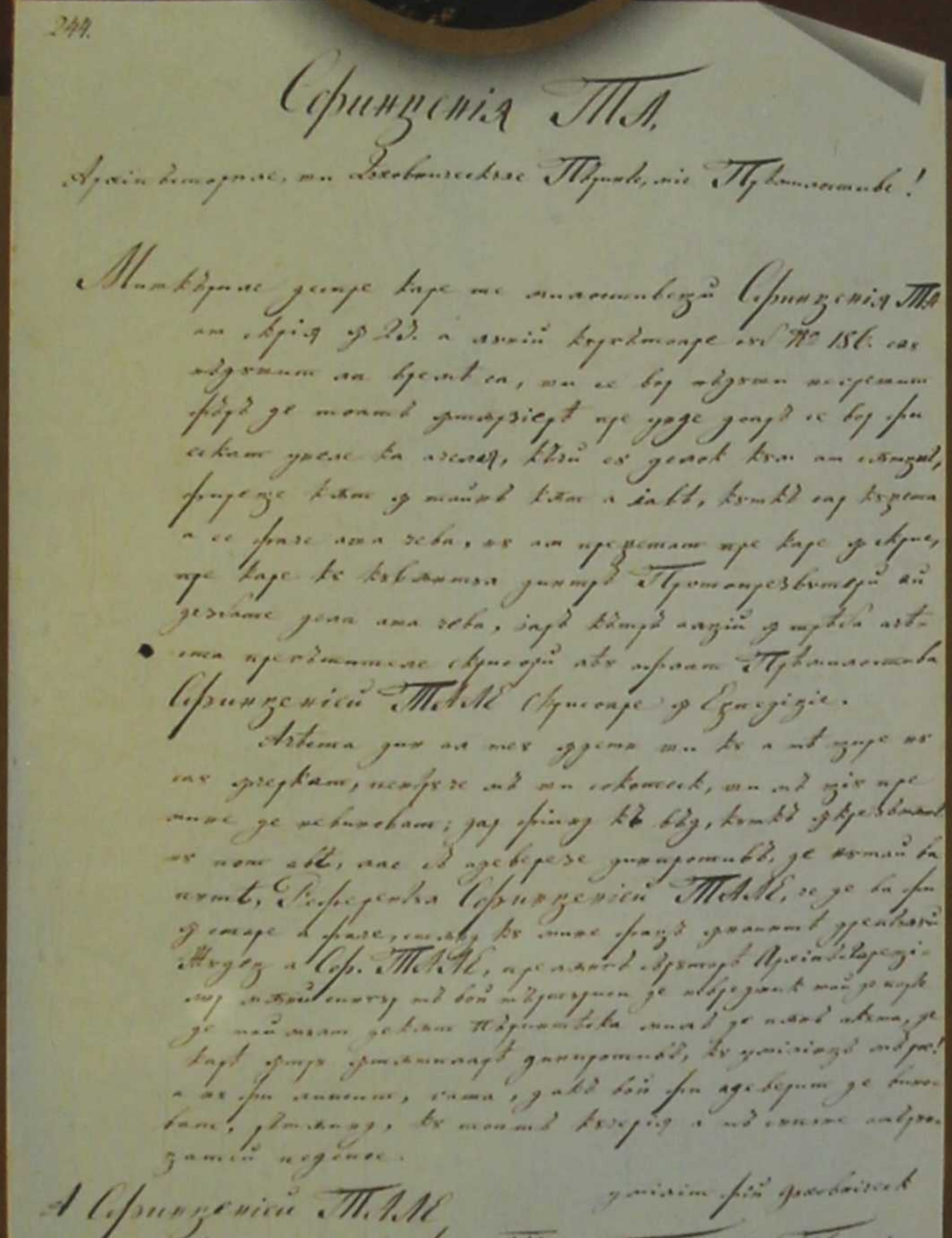

după documente, manuscrise, corespondența

Editura Arhiepiscopiei Aradului
2019

81.95
V51

A2a

Pr. Dr. Pavel Vesa

Arhimandritul Patrichie Popescu
(1809-1862)
– după documente, manuscrise, corespondență –

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Nr. 765625
"A.D. XENOPOL" ARAD

10,00 lei

Editura Arhiepiscopiei Aradului
Arad, 2019

Autor: Pr. Dr. Pavel Vesa
Lucrare îngrijită de: Protos. Dr. Nicolae M. Tang
DTP: Toma S. Muntean

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României, Vesa, Pavel; Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862) : după documente, manuscrise, corespondență / pr. dr. Pavel Vesa. - Arad : Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9052-06-8

2

Cuprins

PREFAȚĂ 7

ABREVIERI 11

I. REPERE ISTORIOGRAFICE 13

II. BIOGRAFIA INTELECTUALĂ 19

II. 1. Nașterea, școlile și intrarea în viața publică (1809-1839) 19

II. 2. Activitatea în învățământul teologic (1839-1848 21

II. 3. Administrator al diecezei Caransebeș-Vârșeț (1848-1849) 27

III. VACANTAREA EPISCOPIEI ARADULUI. NUMIREA ARHIMANDRITULUI PATRICHIE POPESCU CA ADMINISTRATOR EPARHIAL (1850) 41

IV. ADMINISTRATOR AL EPISCOPIEI ARADULUI (1850-1853) 53

IV. 1. Activitatea în domeniul bisericesc și administrativ 53

IV. 2. Situația materială a Episcopiei și a clerului 57

IV. 3. Activitatea în domeniul cultural 70

IV. 4. Învățământul 83

IV. 4. 1. Institutul Teologic ____ 83
IV. 4. 2. Preparandia ____ 87
IV. 4. 3. Școlile poporale ____ 91
IV. 5. Situația din parohiile mixte româno-sârbe _ 99
IV. 6. Sprijinul acordat Reuniunii Femeilor Române __ 106

V. ARHIMANDRITULUI PATRICHIE POPESCU ȘI MIȘCAREA PENTRU SEPARAȚIA IERARHICĂ ____ 111

VI. ÎNCERCĂRILE ARĂDENILOR PENTRU ALEGEREA DE EPISCOP A ARHIMANDRITULUI PATRICHIE POPESCU __ 119

VII. STAREȚ LA MĂNĂSTIREA GHERGHETEG ȘI SFÂRȘITUL ARHIMANDRITULUI (1853-1862) ____ 127

VIII. CONCLUZII ____ 137

ANEXE ____ 141
I. Circulare ale arhimandritului Patrichie Popescu ____ 145
II. Circulare ale Consistoriului Eparhial ____ 153
III. Corespondență ____ 185

BIBLIOGRAFIE ____ 273

PREFAȚĂ

Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862) a fost o remarcabilă personalitate a istoriei ecleziastice arădene de la mijlocul secolului al XIX-lea. Multiplele sale funcții, precum: secretar al Consistoriului mitropolitan din Carloviț (1837-1838), profesor și director al Institutului Teologic din Arad (1839-1844), iar în paralele catihet al elevilor ortodocși români de la Gimnaziul regesc și școlile capitale din Arad (1839-1844), asesor consistorial și prepozit al mănăstirii Iazac, precum și profesor la Școala clericală din Carloviț, secția română (1844-1848), administrator al eparhiei Caransebeș-Vârșeț (1848-1849), arhimandrit și prepozit al mănăstirii Hopovo (1848-1859), administrator al eparhiei Aradului (1850-1853), stareț al mănăstirii Ghergheteg (1853-1862), descoperă complexa figură a acestui mare slujitor al Bisericii și al neamului românesc.

Despre viața și activitatea arhimandritului Patrichie Popescu s-a scris destul de puțin și fără a se insista asupra perioadei când a administrat Episcopia Aradului, perioadă pe care o socotim a fi cea mai importantă din parcursul său ecleziastic. Cartea de față, rodul cercetărilor regretatului și mult ostenitorului istoric bisericesc, Pr. Dr. Pavel Vesa, se constituie într-o monografie completă care abordează întreaga biografia și activitate a marelui arhimandrit, precum și implicațiile acesteia în viața bisericească și națională din părțile de vest a țării, relațiile lui cu marile personalități ale vremii, dar și poziția lui de mare apărător și luptător al drepturilor românilor. Impresionanta viață și activitate expuse și analizate în prezenta monografie descoperă cititorului, în aceeași măsură și specialistului, una dintre personalitățile cel mai de seamă ale istoriei eclesiastice și naționale, scoasă din arhivele și scrierile vechi și valorificată într-o dimensiune istorico-analitică. Tipărirea acestei lucrări este mai mult decât salutară în contextul împlinirii a 210 ani de la nașterea arhimandritului Patrichie Popescu.

Prezentul volum se deschide prin evidențierea reperelor istoriografice legate de viața și activitatea arhimandritului Patrichie Popescu, de la simple mențiuni în diverse lucrări de specialitate și monografii până la studii și articole care abordează unul dintre aspectele activității sale. După această introducere urmează expunerea capitolele lucrării structurate în funcție de principalele etape ale parcursului său biografic, intelectual, clerical și administrativ-bisericesc, în mod cronologic. Informațiile prezentate sunt dublate de documente de arhivă, dar și interpretate în contextul epocii de atunci și actualizate într-o cheie interpretativ-analitică. Partea a doua a lucrării se constituie într-o înșiruire de documente, aproximativ exhaustivă, legate de viața și activitatea arhimandritului Patrichie Popescu, ceea ce oferă noi perspective pentru cercetarea istorică, puse la îndemână, cu meticulozitate, de părintele Pavel Vesa.

Lucrarea evidențiază pe de-o parte, personalitatea arhimandritului Patrichie Popescu și contextul social, politic și bisericesc, de la mijlocul secolului al XIX-lea, iar pe de altă parte, valoroasa contribuție în domeniul istoriei ecleziastice arădene și naționale a neobositului istoric și slujitor Pr. Dr. Pavel Vesa (1955-2013), trecut la Domnul mult prea devreme. A rămas în urma lui o bogată și valoroasă operă care așteaptă să fie valorificată la adevărata ei dimensiune. Abordarea academică a unor teme inedite din istoria bisericii locale, precum și a unor personalități marcante din arealul ecleziastic arădean îl înscrie, pe părintele Pavel Vesa, în galeria marilor istorici bisericești locali și naționali.

O parte din prolifica sa operă a rămas nepublicată. Prin amabilitatea distinsei doamne preotese Florica Vesa am avut acces la manuscrisul acestei monografii, în format electronic. Ne-a revenit corectarea și revizuirea manuscrisului, precum și actualizarea bibliografiei și a notelor bibliografice, aceasta fiind contribuția noastră la tipărirea prezentei lucrări. Adăugăm și bucuria editării celei de a doua lucrări a părintelui Pavel Vesa, prima fiind legată de monografia Catedralei Vechi din Arad (Pr. dr. Pavel Vesa, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2015, ISBN: 978-606-92750-7-8, 276 p.)

Mulțumiri se cuvin a fi aduse Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Timotei al Aradului pentru binecuvântarea acordată de a publica această monografie în Editura Arhiepiscopiei Aradului, precum și Preacuviosului Protos. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului, pentru îndeplinirea formalităților legate de publicarea prezentului volum. Mulțumiri, totodată, și Domnului Director al Bibliotecii Județene „A. D. Xenopol" Arad, Dr. Doru Sinaci, pentru tipărirea acestei lucrări.

Fie veșnică pomenire arhimandritului Patrichie Popescu, slujitorului, dascălului, luptătorului național, figurii sale luminoase jertfită pe altarul credinței și al neamului!

Sfânta Mănăstire Hodoș-Bodorg, Arad
11 august 2019,
la pomenirea Sfântului Ierarh Nifon,
Patriarhul Constantinopolului

Protosincel lect. univ. dr.
Nicolae M. Tang

ABREVIERI

Arhive

A. A. Aradului	Arhiva Arhiepiscopiei Aradului
A. N. D. J. Arad	Arhivele Naționale, Direcția Județeană Arad
A. P. O. R. Arad Micălaca-Veche	Arhiva Parohiei Ortodoxe Române Arad Micălaca-Veche

Biblioteci

B. A. R.	Biblioteca Academiei Române, București
B. M. Sibiului	Biblioteca Mitropoliei Sibiului
A. B. M. O. R. Sibiu	Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe Române, Sibiu

Periodice

„B. Ș."	„Biserica și Școala", Arad
„L. R."	„Legea Românească", Oradea
„M. B."	„Mitropolia Banatului", Timișoara
„R. T."	„Revista Teologică", Sibiu
„R. I. R."	„Revista Istorică Română", București

I.

REPERE ISTORIOGRAFICE

Despre istoria bisericească a perioadei imediat următoare decesului episcopului Gherasim Raţ (1835-1850) s-a scris foarte puţin. Mai mult s-a pus accentul pe activitatea unor personalităţi decât pe perioada respectivă, în care să fie analizate aspecte importante din istoria Episcopiei Aradului. Este vorba mai ales de biografia arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862), personalitate remarcabilă a istoriei ecleziastice de la mijlocul secolului al XIX-lea, administrator al eparhiei arădene în perioada 1850-1853 calitate în care a fost confruntat cu situaţii grele. Amintim perioada post revoluţionară cu frământările ei şi preocuparea românilor ortodocşi de afirmare a identităţii lor culturale şi naţionale.

Despre viaţa şi activitatea arhimandritului Patrichie Popescu s-a scris destul de puţin şi fără a se insista mai mult asupra perioadei când a administrat Episcopia Aradului. O primă lucrare de istoriografie în care avem câteva date despre arhimandritul Patrichie Popescu, şi acestea în contextul unor evenimente ecleziastice ale vremii, este *Metro-*

polia românilor din Ungaria și Transilvania (Sibiu, 1900, pp. 106, *Colecțiunea actelor*, doc. 9, pp. 24-25) datorată arhimandritului Ilarion Pușcariu.

Primul care a schițat pe scurt viața și activitatea sa a fost Teodor Botiș în monumentala lucrare, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad* (Arad, 1922, pp. 663-666), în care surprinde, pe bază de documente, mai mult aspecte din activitatea didactică desfășurată la Institutul Teologic arădean.

La mai bine de două decenii de la contribuția amintită, istoricul bănățean Ion Dimitrie Suciu i-a dedicat și el câteva pagini în studiul intitulat: *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, apărut în „Revista Istorică Română" (vol. XII, 1943, fasc. III, pp. 64-66), apărut, mai ales din necesitatea clarificării unor chestiuni legate de administrarea diecezei de Caransebeș-Vârșeț, pe care Nicolae Cornean nu le face în cunoscuta sa monografie a diecezei Caransebeșului[1], mai ales că administrarea eparhiei de către arhimandritul Patrichie este considerată foarte importantă[2]. Pe lângă acest studiu mai amintim *Revoluția de la 1848-1849 în Banat* (Timișoara, 1968) și *Monografia Mitropoliei Banatului* (Timișoara, 1977, pp. 145, 160, 162, 256, 275), datorate tot istoricului I. D. Suciu, în care se cuprind date despre perioada de interes a demersului nostru și despre Patrichie Popescu.

---

[1] Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940, pp. 25-26.

[2] Andrei Ghidiu și Iosif Bălan în *Monografia orașului Caransebeș* (Caransebeș, 1909), nici măcar nu-i amintesc numele.

Date despre activitatea sa ca profesor la Institutul Teologic din Arad, începând cu anul școlar 1839-1840 și până la plecarea sa la Carloviț în anul 1844, găsim în studiul lui Gheorghe Lițiu intitulat: *Profesorii clericali Patrichie Popescu și Ghenadie Popescu*, apărut în revista „Biserica și Școala" (anul LXVIII, nr. 44, 29 octombrie 1944, pp. 346-348). În anul 1958, tot Gh. Lițiu publică studiul *Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862). Din corespondența lui inedită*, apărut în revista „Mitropolia Banatului" (anul VIII, 1958, nr. 7-8-9, pp. 354-364). Studiul este interesant prin faptul că autorul publică mai multe scrisori, din cele 32 cunoscute, trimise profesorului arădean dr. Atanasie Șandor de la Preparandie, în perioada cuprinsă între 1854-1862, când, arhimandritul Patrichie Popescu își desfășura activitatea la mănăstirea Ghergheteg, scrisori păstrate în Biblioteca Academiei Române[3]. Scurte referiri la arhimandritul Patrichie sunt făcute de Gh. Lițiu și în studiul *Istoria Eparhiei Aradului*, publicat în volumul colectiv, intitulat *Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă* (Arad, 1989, pp. 55-56), mai puțin asupra situației Episcopiei arădene în perioada vacanței eparhiale din perioada cuprinsă între 1850 și 1853.

Un prim studiu în care se fac pentru prima dată referiri ample la perioada dintre 1850 și 1853, îl datorăm tot preotului și istoricului Gheorghe Lițiu. Este vorba de lucrarea *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860* (Oradea, 2003, pp. 77-128). Este o primă lucrare din istoriografia ecleziastică în care autorul se oprește și asupra perioadei sedisvacanței eparhiale dintre anii 1850-1853, surprinzând o serie de problematici: starea materială a clerului, școlile, tipăriturile, demersurile pentru ocuparea scaunului vacant al Episcopiei Aradului. Gheorghe Lițiu a mai publicat și studiul intitulat: *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în „Mitropolia Ardealului" (anul XVI, 1971, nr. 9-10, pp. 701-713). O scurtă referite la Patrichie Popescu face și Mircea Păcurariu în *Dicționarul teologilor români* (București, 1996, Ediția a doua, revăzută și întregită, București, 2002, p. 381).

---

[3] Copiile scrisorilor pe care Patrichie Popescu le-a trimis corespondentului său din Arad, dr. Atanasie Șandor, le-am primit de la colegul nostru, plecat prea devreme dintre noi, prof. univ. dr. Valeriu Leu din Reșița.

La studiile și lucrările menționate amintesc și contribuția personală publicată în lucrarea *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. 1706-1918* (Cluj-Napoca, 2006, pp. 129-132), în care am insistat mai mult asupra unor aspecte generale din perioada în care arhimandritul Patrichie Popescu administra Episcopia vacantă a Aradului (1850-1853). La împlinirea a 145 de ani de la trecerea lui Patrichie Popescu la cele veșnice (data la care autorul a scris monografia n.n.), am considerat necesar un studiu dedicat înaltului cleric arădean. Mai multe date despre viața și activitatea sa am publicat în lucrarea, *Clerici cărturari arădeni de altădată* (Arad, 2008, pp. 92-106). Un ultim studiu pe care l-am publicat legat de această tematică este *Andrei Șaguna și Aradul. Legăturile cu arhimandritul Patrichie Popescu*, apărut în revista „Tabor"[4] din Cluj-Napoca (anul II, nr. 11, februarie 2009, pp. 67-74). După canonizarea mitropolitului Andrei Șaguna, am publicat un studiu despre legăturile, în lumină epistolară, a episcopilor Gherasim

---

[4] Revistă de cultură și spiritualitate românească.

Raţ (1835-1850), Procopie Ivaşcovici (1853-873) şi a arhimandritului Patrichie Popescu cu ilustrul prelat ardelean, intitulat: *Legăturile Episcopiei Aradului şi Oradiei cu Mitropolitul Andrei Şaguna în lumină epistolară*, publicat în „Legea Românească"[5] de la Oradea (Serie nouă, Anul XXII, nr. 4, octombrie-decembrie 2011, pp. 16-26).

De un real folos, pentru demersul nostru, sunt două volume de documente. Primul, datorat lui I. D. Suciu şi Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timişoara, 1980, cel de-al doilea, *Mărturii privind lupta românilor din părţile Aradului pentru păstrarea fiinţei naţionale prin educaţie şi cultură. 1784-1918. Documente referitoare la episcopia ortodoxă a Aradului* (Prefaţă P. S. Episcop dr. Timotei Seviciu, Studiu introductiv, note şi comentarii de prof. dr. Vasile Popeangă), Arad, 1986, care cuprind multe documente referitoare la arhimandritul Patrichie Popescu şi perioada în care a administrat Episcopia Aradului.

Pentru întreaga perioadă cuprinsă între 1850-1853, am întreprins cercetări în fondurile, mai mult sau mai puţin valorificate în studiile anterioare, existente în Arhiva Arhiepiscopiei Aradului şi la Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Arad. Din cea de-a doua arhivă, foarte utile ne-au fost Fondurile Episcopiei ortodoxe române Arad, *grupa a IV-a, Seria acte şcolare*, şi *Actele revoluţiei de la 1848-1849*, mai puţin puse în valoare până acum în istoriografia ecleziastică românească.

***

Considerăm că de mult trebuia ca perioada în care Episcopia Aradului a fost administrată de arhimandritul Patrichie Popescu să fie cuprinsă în cadrele unei lucrări mai ample, aceasta din mai multe motive. În primul rând, pentru că după trecerea la cele veșnice a episcopului Gherasim Raț (1835-1850), trebuia să urce în scaunul eparhial un demn urmaș al acestuia, pentru a-i continua activitatea în folosul Bisericii și al Neamului românesc. În al doilea rând, era necesar ca urmașul său să fie un bun colaborator al episcopului, mitropolitul de mai târziu, Andrei Șaguna. Arhimandritul Patrichie Popescu îndeplinea aceste condiții, din păcate însă, el nu a fost pe placul ierarhiei ecleziastice superioare de la Carloviț, în cele din urmă chiar și din Arad fiind îndepărtat, obligat să ia calea îndepărtatei mănăstiri Ghergheteg unde, departe de ai săi, nu după multă vreme, trece la cele veșnice.

---

[5] Revistă religioasă şi culturală a Episcopiei Ortodoxe Române Oradiei.

* * *

II.

BIOGRAFIA INTELECTUALĂ

II. 1. Naşterea, şcolile şi intrarea în viaţa publică (1809-1839)

Arhimandritul Patrichie Popescu este una din figurile proeminente ale românilor ortodocşi din Episcopia Aradului de la mijlocul secolului al XIX-lea, caracterizat de patriarhul Iosif Raiacici

> „ca pre un născut către naţia şi naţionalitatea sa înfocat, zelos şi spre înaintarea naţionaliştilor săi sârguitoriu rămâne”[6].

Aşa după cum am mai menţionat, a fost unul dintre principalii colaboratori, alături de arhimandritul Ghenadie Popescu, ai episcopului Gherasim Raţ al Aradului (1835-1850).

Arhimandritul Patrichie Popescu s-a născut la 17 septembrie 1809 în comuna Bata (astăzi în judeţul Arad), într-o familie preoţească, la botez primind numele de Porfirie[7]. A început şcoala primară în satul natal, apoi a continuat-o la şcoala nemţească din Lipova, gimnaziul în Arad şi Timişoara, Filozofia la Seghedin şi Dreptul la Universitatea din Pesta. Ca student,

---

[6] I. D. Suciu şi Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timişoara, 1980, vol. II, doc. 395, p. 724.

[7] A mai avut un frate, pe Vasile Popescu, ajuns preot în Alioş, care, în noiembrie 1848, din ordinul lui Kulturer-Murany Ignatz, vicecomite de Timiş, a fost

> „s-a luptat cu multe neajunsuri şi s-a susţinut ca prefect de studii la copii din familii bogate, dar a fost totdeauna printre cei eminenţi"

După absolvirea studiilor juridice ajunge jurat la tabla regească din Pojon. Simţind chemare pentru misiunea preoţească, părăseşte postul din Pojon şi vine la Arad, unde urmează cursurile Institutului Teologic (1835-1837), iar după absolvire funcţionează cancelist la Consistoriul mitropolitan din Carloviţ. La 7 noiembrie 1838 este tuns în monahism prin fostul său profesor, protosinghelul Grigorie Gh. Chirilovici, pe atunci administrator al mănăstirii Hodoş-Bodrog, primind numele de Patrichie. În ziua următoare, 8 noiembrie, episcopul Gherasim Raţ l-a hirotonit diacon. În 1839 este hirotonit protodiacon, iar în 1843 ieromonah. În 1844, mitropolitul Iosif Raiacici îl ridică la treapta de protosinghel, apoi este numit asesor consistorial şi prepozit al mănăstirii Iazac. În 1848 obţine rangul de arhimandrit şi prepozit al mănăstirii Hopovo[8].

---

spânzurat. Cf. I. D. Suciu, *Revoluţia de la 1848-1849 în Banat*, Timişoara, 1968, pp. 201, 209.

[8] Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922, pp. 663, 664.

II. 2. Activitatea în învățământul teologic (1839-1848)

La începutul anului școlar 1839-1840 este instituit de profesor primar la Institutul Teologic din Arad. În 13/25 ianuarie 1840, alături de ieromonahul Ghenadie Popescu, scria episcopului Gherasim Raț că fiind

> „constrânși de necesitatea de a-și asigura mijloacele de trai și pentruca prin luarea de bani pe dobânzi să nu-și îngreuneze soarta pe viitor, până ce mitropolitul va lichida salariile lor la finea anului, să li se plătească salariile din sumele tasului II”[9].

Problema salariului se rezolvă abia în luna iulie s. v. 1840, când cei doi profesori dau revers că au primit anticipativ, din tasul II, 426 florini și 60 cr. Ei rugau în același timp pe episcop să ceară mitropolitului în cauza numirii și retribuirii lor.

La 24 august 1840, episcopul scria mitropolitului că

> „după renunțarea celor doi profesori Petru Varga și Petru Popovici din Arad, a numit pe Patrichie Popescu, ierodiaconul Hodoșului de profesor primar al școalei iar cealaltă catedră am încredințat-o unui individ mie cunoscut și probat Ghenadiu Popescu, ierodiacon al Hodoșului, absolvent al științelor în Universitatea Pestană, fost în reședința mea doi ani cancelist și vice notar. Abilitatea ambilor în crește-

---

[9] A. A. Aradului, *doc. 63/1840*. Gh. Lițiu, *Profesorii clericali Patrichie și Ghenadie Popescu*, în „B. Ș.”, anul LXVIII, nr. 44, 29 octombrie 1944, p. 346.

> rea și conducerea tinerilor o am probat-o în anul școlar precum și purtarea și curățenia moravurilor"[10].

Mitropolitul, în 1 septembrie 1840, răspunde episcopului arădean că a trimis banii pentru salariile profesorilor. În ziua următoare, 2 septembrie, la cererea episcopului de a-și da consimțământul pentru numirea celor doi, mitropolitul este destul de mustrător.

> „După ce prin scrisoarea din 6 aprilie/28 martie 1839, Nr. 183, ți-am propus de profesor primar pe preotul și notarul consistorial Ioan Oprian și pe ierodiaconul Patrichie Popescu, și înțelegând că primul a murit, ceea ce Prea Sfinția ta nici atunci nici în anul acesta nu mi-ai relatat oficios, m-am și îndoit de adevărul lucrului. De atunci ar fi trebuit numit alt profesor. Din scrisoarea Prea Sfinției Tale (24 Aug.) am înțeles că ai aplicat la catedra II-a din propria-ți autoritate pe un oarecare Ghenadie Popescu iar pe Patrichie Popescu ca profesor primar. Cu toate că aproba cu plăcere toate laudele relatate în scrisoarea Prea Sfinției Tale neplăcerea mea, că pe profesorul secundar l-ai numit în chip arbitrar, fără nici o propunere făcută de aici. În astfel de stare a lucrului nu recunosc meritul profesoratului său și chitanța trimisă pentru plata salariului său puteam s-o înapoiez dar pe nevinovat pentru vină nu am vrut să-l pedepsesc. Nu știu dacă aceasta n-ai făcut-o cumva în disprețul autorității mele. Cât despre profesoratul legal și

---

[10] Gh. Lițiu, *Profesorii clericali Patrichie și Ghenadie Popescu*, p. 346.

> ordinar al numitului Ghenadie Popescu nu am nimic altceva decât chipul cuvenit împreună cu trimiterea actelor despre cvalificația lui intelectuală și morală".

Mitropolitul cerea episcopului Gherasim să-i trimită date despre studiile și activitatea de până atunci a lui Ghenadie Popescu[11].

Atitudinea episcopului Gherasim Raț se vede că nu a fost pe placul mitropolitului Iosif Raiacici de la Carloviț, care, în cele din urmă, îi recunoaște pe cei doi profesori, însă mereu a căutat să-i îndepărteze de Institutul Teologic, pentru a nu mai fi îndrumătorii tinerilor români aspiranți la preoție.

Abia în 13 februarie 1841, episcopul arădean trimite datele cerute de mitropolit despre cei doi profesori, arătând despre ierodiaconul Patrichie Popescu că este cunoscut ca profesor primar al școlii clericale, arătându-se ca fiind vrednic în formarea viitorilor clerici[12].

Ca profesor primar, alături de ieromonahul Ghenadie Popescu, Patrichie Popescu a desfășurat o activitate lăudabilă căutând să ridice Institutul Teologic la nivelul unei școli superioare, îmbunătățind învățământul, disciplina și administrația școlară. El nu considera activitatea de la catedră ca o activitate colaterală, ci își desfășoară activitatea în modul cel mai serios „și cu însuflețirea omului idealist" înlăturând multe scăderi existente până atunci în Institut. Introduce ordinea ca elevii care plecau acasă cu prilejul sărbătorilor Nașterii și Învierii Domnului, erau obligați să aducă atestat de la preotul local despre conduita lor pe această perioadă[13].

---

[11] Gh. Lițiu, *Profesorii clericali Patrichie și Ghenadie Popescu*, p. 347.

[12] Gh. Lițiu, *Profesorii clericali Patrichie și Ghenadie Popescu*, p. 347.

Pentru a introduce o disciplină mai bună și a îndruma viața elevilor în direcția corespunzătoare chemării preoțești, alături de Ghenadie Popescu, administratorul eparhiei, Patrichie Popescu, redactează două regulamente interne pentru elevii școlii. Primul regulament intitulat: *Rânduiala după care va avea fieștecare cleric a se purta și a-și întocmi îmbrăcămintele sale,* cuprinde următoarele dispoziții:

> „Părul capului să și-l tundă fiește carele după cuviință, musteţile să le radă de tot, sau să le scurte, barba să nu fie nici la unu mare. Păr lung de înainte ori de înapoi, frunte acoperită, julufi slobozi și mustețe sucite nu se vor suferi. Îmbrăcămintele trupului așa și le va întocmi tot însul, cât din creștet până în tălpi necuviincios statului său nimic să nu arate pe sine. Capul se va îngriji fiește carele a și-l acoperi cu colop, ori căciulă de postav după cuviință, din care pricină copol de tot mare ori ruginit, sau rupt; și iarăși căciulă albă ori neagră de oaie, sau de postav cu ciucuri ori alte țifrășaguri nici unul nu va îndrăsni a purta. Grumazul și-l va învălui tot însul cu maramă; pieptarul îl va încopcia; și haina deasupra va căuta să fie cuviincioasă precum și nădragii, despre carii să însemnează însă să nu fie pistriți; iar cismele să fie mici, după picioare întocmite, și întru toate aceste cea mai mare curățenie. Cătră aceste să așteaptă dela tot insul, ca întru toate curățenia strâns să o păzească, de-

---

[13] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 592.

> getile cu inele sau altceva de păr făcut să nu și le lege și urehile cu cercei să nu și le împodobească"[14].

Patrichie Popescu mai introduce în disciplina Institutului și *Rânduiala după carea tinărimea clericală fără strămutare precum la ceasul cântării așa în s[fânta] Biserică a sta va avea*[15]. Era desemnat locul unde vor sta clericii, în partea dreaptă a navei bisericii catedrale. În aripa stângă stăteau preparanzii. O hartă arăta locul permanent al fiecărui elev, din care se putea ușor controla cei ce absentau, ori nu erau cu cuvenita evlavie. Pentru ca elevii să nu se răcească pe timp de iarnă, Patrichie cumpără pe banii săi scânduri și acoperă cu ele padimentul de piatră, rece pe timp de iarnă, al bisericii catedrale.

Conștienți de necesitatea și importanța pe care o are dobândirea culturii pentru viitorii slujitori ai altarului, contribuie la înființarea bibliotecii școlii. În 29 martie 1840, prin intermediul revistei „Gazeta Transilvaniei", cei doi se adresau tuturor românilor cu un călduros apel, solicitând să sprijine acțiunea. Pentru ei, cultura era ca

> „razele strălucitorului soare mai luminată învingere, căci ce sunt sârguitoarelor albini florile pentru de a putea strânge miere spre îndulcirea și luminarea altor viețuitoare, tocmai așa sunt cărțile zeloasei tinerimi române".

Erau conștienți de însemnătatea cărții pentru tineri, care dacă lipsea,

---

[14] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 589-590.

[15] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 589, 590.

> „câtă scădere trebuie să pătimească în mergerea cu științele înaintate precum tinerimea, așa și învățătorii ei".

Ei stăruiau pentru îmbogățirea bibliotecii cu cărți, dar

> „spre câștigarea tot felului de autori îndrăznim cu toată cuviința a întinde umila noastră Rugare către tot publicul românesc și de obște pre toți, iar de a trăbi pe fieștecarele iubitoriu de luminare și cultura dulcei sale ginte"[16].

Apelul a fost reînnoit în anul 1842, în coloanele aceleiași gazete, care se repetă până încep să apară, pe la 1843, mulțumirile pentru cărțile primite. În 1844 înființează o fundație, administrată de Consistoriul eparhial, care-i poartă numele[17], având drept scop „augumentarea bibliotecii teologice"[18].

Pe lângă catedră ocupă, începând cu anul 1839, și funcția de notar onorar al Consistoriului eparhial arădean și cea de catehet al elevilor ortodocși români de la Gimnaziul regesc și școlile capitale din Arad[19]. La Institutul Teologic funcționează până la sfârșitul anului școlar 1843-1844.

În anul 1844 a părăsit Aradului cu destinația Carloviț unde a fost numit profesor de limba română la „catedra" nou înființată de la Institutul clerical de acolo[20]. Plecarea lui Patrichie Popescu din Arad a fost o lovitură dată de mitropolitul Raiacici intereselor superioare ale românilor arădeni. Prin scrisoarea din 4 octombrie 1844, trimisă din Pojon, mitropolitul arăta că

---

[16] A. N. D. J. Arad, *Colecția de documente*, dosar 103, f. 1-1v; Apelul a fost publicat și de T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 641.

[17] *„Fundațiunea Patrichie Popescu"*.

[18] Pentru biblioteca Institutului Teologic vezi: P. Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006, pp. 375-380.

[19] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 664.

> „utilitatea ierarhiei noastre cere ca pe lângă Institutul Teologic din Carloviţ să se instituie o catedră de limba română. Pentru aceasta am hotărât a chema şi a numi pe Patrichie Popescu, cunoscător al limbilor slavice şi latine, de profesor şi interpret al acestei limbi"[21].

Acest transfer nu a fost deloc pe placul episcopului Gherasim Raţ, care, era convins că mai mare nevoie era de el la Arad decât să ocupe nou înfiinţata catedră de limba română de la şcoala clericală din Carloviţ. Patrichie, dând ascultare mitropolitului, pleacă la Carloviţ, aceasta având grave urmări pentru cariera lui de mai târziu.

II. 3. Administrator al diecezei Caransebeş-Vârşeţ (1848-1849)

În toamna anul 1848, în imprejurările critice ce au urmat după izbucnirea revoluţiei maghiare, Comitetul Român din Timişoara, condus de fraţii Mocioni şi Petru Cermenea, ia legătura cu revoluţionarii români din Transilvania susţinând pe fostul profesor de teologie de la Arad, arhimandritul Patrichie Popescu, pentru administrarea Episcopiei de Caransebeş-Vârşeţ. După ce episcopul Ştefan Popovici (1843-1848) este suspendat[22] de mitropolitul Iosif Raiacici, pentru a se da satisfacție românilor, la 8 noiembrie 1848, acesta numește ca administrator al diecezei de Caransebeș-Vârșeț pe Patrichie Popescu,

---

[20] T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 664, 645, 664.

[21] Gh. Liţiu, *Profesorii clericali Patrichie şi Ghenadie Popescu*, p. 347.

[22] Episcopul Ştefan Popovici provenea dintr-o familie românească din Ciacova.

> „arhimandritul sfintei mănăstiri Hopovo cu acea adăugare a-l rândui, ca de acum înainte sesile consistoriale sub prezidiumul acestuia, în Caransebeș, în rezidenția episcopească, unde-i va fi locuința să se țină",

recomandându-l credincioșilor

> „ca pre un născut către nația și naționalitatea sa înfocat, zelos și spre înaintarea naționaliștilor săi sârguitoriu rămâne, cu dragoste să-l primiți, ca în mijlocul lor ca pre un adevărat frate al lor să-l îmbrățișeze și să-l strângă către sânurile sale, lui ca duhovniceștilor căpetenii și locțiitoriului nostru, toată cinstea, slujba,dragostea și aplecarea să-i dea"[23].

Cauza numirii o expune foarte clar patriarhul Iosif Raiacici în circulara de instalare:

> „Deoarece diețezalnicul episcop de acolo d[omnul] Ștefan Popovici se află în mâinile nepretenilor și din această pri-

---

În 23 ianuarie 1849 , sub pretext că a simpatizat cu guvernul revoluționar „fu escortat la mănăstirea Fenek", unde a și răposat după numai câteva luni, în 21 iunie 1849. N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, p. 25; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, Iași, 2008, pp.74, 519.

[23] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 395, p. 724.

> cină de turma sa carea se află în locurile prin binecuvântatele noastre arme, arhipăstoreasca purtare de grijă nu poate avea; pentru aceea ne-am văzut noi siliți de Dumnezeu mântuitul episcopat de acolo, și de iubitul întru acesta viitoriu și cu norocire spre mai bun viitoriu al său sărguitoriul popor de o credință cu noi, frații noștri, din adâns și toată și din toată inima a ne îngrija și lui administrator în persoana lui Patrichie Popescu, arhimandritul sfintei mănăstiri Hopovo cu acea adăugare a-l rândui”[24].

Pe lângă aceste motive, patriarhul l-a numit administrator mai mult constrâns de evenimente. În adunarea de la Lugoj din 27 iunie 1848, aderenții lui Eftimie Murgu au ales ca administrator al diecezei pe protopopul Ignatie Vuia, ori dintre preoții români proimperiali, singur Patrichie Popescu putea echilibra popularitatea lui Vuia[25]. În decembrie 1848, „Gazeta Transilvaniei”[26] publică știrea datorată sigur unui bănățean proimperial, că

> „Patriciu Popescu este denumit de episcop românesc al Vârșețului în locul lui Popovici pe care l-a suspendat Raiacici din cauză că ar fi ținut cu rebelii din Ungaria”[27].

---

[24] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 395, p. 724.

[25] I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, în „R. I. R.”, vol. XII, 1943, fasc. III, p. 64.

[26] Anul XI, 1848, nr. 104, 23 decembrie, pp. 425-426.

[27] I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, p. 65.

Deoarece Vârşeţul era ocupat de trupele revoluţionare maghiare, Patrichie Popescu îşi fixează sediul de conducere al eparhiei la Caransebeş (noiembrie 1848 - 13 februarie 1849)[28]. La puţină vreme de la instalare în acest oraş, Patrichie dă circulara din 27 decembrie 1848, prin care comunica preoţilor ordinul patriarhului din 8 noiembrie 1848, prin care în „sfintele rugăciuni la locurile obişnuite" să nu se mai pomenească numele episcopului Ştefan Popovici ci al patriarhului Iosif Raiacici, „arhimandrit şi mitropolit"[29].

Numit în funcţie, Patrichie a dat o proclamaţie către românii bănăţeni, fapt despre care „Gazeta Transilvaniei", scria în decembrie 1848: „noul episcop s-a aşezat în Caransebeş, de unde a dat o prochiemare frumoasă către români"[30].

Dintr-o scrisoare a lui Ştefan Ionescu din Făget adresată la 4/16 decembrie 1848 lui Simion Bărnuţiu, preşedintele Comitetului naţional român din Sibiu, aflăm că proclamaţia s-ar fi numit *Act către români*, care îl arăta pe Patrichie Popescu de „zelos român", fapt care nu-l împiedica pe corespondentul din Făget să aibă rezerve în legătură cu onestitatea dobândirii de la patriarhul Iosif Raiacici a funcției amintite. Subiectul prilejuiește lui Ionescu o serie de reflexii privitoare la rolul negativ al unor ierarhi sârbi în viața românilor sau a călugărilor în anumite momente istorice de până la Iosif al II-lea[31]. După părerea lui Ștefan Ionescu, „mitra nu se capătă prin zelul cel curat, ci mai mult prin mișelie”[32].

---

[28] Nicolae Tincu-Velia afirmă că „episcopii care rezidau mai nainte la Caransebeş îşi aveau la Vârşeţ locţiitori instituiţi *exarhi episcopeşti*, sub care se ţineau în Vârşeţ şedinţele consistoriale" (*Istorioară bisericească politico-naţională*, Sibiu, 1865, p. 162).

[29] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 396, p. 725.

[30] Acestei proclamaţii Teodor Botiş (*Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)*..., p. 664) îi dă titlul *Un cuvânt de mângâiere către poporul român*, fără ca ulterior să poată fi identificată. Cf. I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, p. 65; Avram Andea, *Două scrisori din 1848 despre evenimentele din părţile Banatului şi Aradului*, în „Ziridava", XIV, 1982, p. 536.

Se vede că Ștefan Ionescu era foarte pornit împotriva ierarhiei sârbe de la Carloviț și în acest context avea convingerea că toate numirile pe care aceasta le făcea erau recompense pentru loialitatea celor numiți în funcții față de sârbi. În cazul arhimandritului Patrichie Popescu, după cum au decurs lucrurile în continuare, se vede că nu era așa după cum îl prezenta Ștefan Ionescu.

În 16 ianuarie 1849 se afla la Lugoj, centrul de activitate a lui Eftimie Murgu, unde se pare că a mers cu scopul de a atrage pe partea proimperialilor pe aderenții lui Murgu. În acest oraș stă până în 23 ianuarie 1849, ceea ce dovedește că ar fi avut și altă misiune decât ceea însemnată foarte lapidar în „Ziarul Domestic” al mănăstirii minoriților din Lugoj, că ar fi venit „ca să ia parte la sărbătoarea botezului”[33].

În luna ianuarie 1849, după ce Vârșețul este eliberat de trupele maghiare, la dispoziția patriarhului Iosif Raiacici, Patrichie se mută în reşedinţa episcopească din Vârşeţ începând cu data de 13 februarie 1849, de unde conduce problemele eparhiei[34]. De aici, la 22 februarie 1849, destituie pe Ignatie Vuia din postul de protopop al Vărădiei înlocuindu-l cu Dimitrie Iacobescu, administrator parohial în Vasiova Montană[35]. În adresa de înlocuire, arhimandritul Patrichie manifestă o atitudine neutră, arătând că înlocuirea o face în urma primirii

---

[31] A. Andea, *Două scrisori din 1848 despre evenimentele din părțile Banatului și Aradului*, pp. 536, 54-542.

[32] A. Andea, *Două scrisori din 1848 despre evenimentele din părțile Banatului și Aradului*, Anexa II, p. 540.

[33] Ioan Boroș, *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj*, Lugoj, 1927, p. 33, la I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, p. 65.

> „unei milostive [...] îndreptări dela sfinţia sa d-l patriarh al naţiei sârbeşti şi arhiepiscopul [...] Iosif Raiacici în 7 februarie 1849, sub No. 897".

Despre atitudinea politică a protopopului Vuia nu aminteşte nimic, trecându-i numele sub tăcere[36].

După mutarea în reşedinţa de la Vârşeţ, în luna aprilie a aceluiaşi an, este nevoit să se refugieze din calea revoluţionarilor maghiari a lui Bem la Mehadia apoi la Orşova, iar mai pe urmă trecu în Ţara Românească unde va sta până la sfârşitul revoluţiei. Refugiul său este considerat ca o trădare,

> „credincioşii din comunele ortodoxe aparţinătoare celor două episcopii (n.n. Caransebeş şi Vârşeţ) din graniţa banatică română şi din Comitatul Caraş, fiind fără conducere

---

[34] Patrichie Popescu semnează la început: „arhimandritul sfintei mănăstiri Hopovo şi administrator al diecezei Caransebeşului, iar mai târziu adaogă şi „administrator diecezei Vârşeţului", cf. N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeşului*, p. 26 nota 1.

[35] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 397, p. 725.

[36] I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, p. 66.

> bisericească legală și ca această stare extraordinară să nu mai continue spre dauna religiei și a credincioșilor",

determină pe comisarul guvernamental Fülepp Lipót, în 17 mai 1849, să-l numească pe protopopul Ignatie Vuia al Oraviței ca administrator eparhial. La reîntoarcere, nici patriarhul Iosif Raiacici nu-i va mai încredința lui Patrichie Popescu administrarea eparhiei, considerat trădător pentru că și-a

> „a părăsit oficiul și a fugit și astfel credincioșii din comunele ortodoxe aparținătoare celor două episcopii din granița banatică română și din Comitatul Caraș fiind fără conducere bisericească legală",

fiind trimis tocmai la mănăstirea Hopovo, în Srem, ceea ce însemna un adevărat exil[37].

Măsura era luată cu scopul de a se împiedica instalarea unui episcop român la Vârșeț mai ales că, încă în timpul revoluției, prin petiția din 20 iulie 1849, episcopul Andrei Șaguna împreună cu Ioan Mocioni, Petru Mocioni, Ioan Popasu, Petru Cermenea și dr. Ioan Dobran, cereau ca românii din Banat, în locul episcopului Ștefan Popovici trecut la cele veșnice[38], să-și aibă un episcop de neam român, de preferință să fie arhimandritul Patrichie Popescu, „bărbat înzestrat cu cerutele calități canonice, spre a cărui mai mare recomandare nu putem trece cu vederea acea împrejurare, cum că dânsul pentru moralitatea și multele sale cunoștințe ca român fu chiemat la Carloviț și orânduit de asesor consistorial al arhidiecesei - cu atât mai vârtos a-l denumi, cu cât de la dânsul ca unul ce este născut și crescut în diecesa Vârșețului, să poată aștepta cum că mai mult decât oricine va fi în stare de a mângâia pe românii din Banat cei mult cercetați de lovirile războlului și a-i ținea și de aci nainte primitori pentru măsurile noirei Austriei". În sprijinul numirii lui Patrichie petiționarii mai argumentau și faptul că din 300 de parohii „abia 30 sunt sârbești, amestecate și acestea cu români", episcop să fie numit Patrichie Popescu, cereau ca patriarhul Iosif Raiacici să nu se mai amestece în treburile Bisericii ortodoxe române și ținerea unui congres bisericesc al românilor[39].

---

[37] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 664; I. D. Suciu, *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, în „R. I. R.", anul XIII, 1943, fasc. 3, p. 66; I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 398, pp. 726-727.

[38] Episcopul Ștefan Popovici a trecut la cele veșnice în 21 iunie 1849, „în satul Bejenia, după scurtătoarea boală, tifos numită". A fost înmormântat în 22 iunie în mănăstirea Fenec de episcopul Ștefan Krajoevici al Pacrațului. Cf. I. D.

Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 407, p. 735.

[39] Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric*, Sibiu, 1900, pp. 106-107, *Colecțiunea actelor*, doc. 9, pp. 24-25; Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, p. 25; I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velia (1816-1867), viața și opera*, București, 1945, p. 33; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 160; Gheorghe Naghi, *Continuitatea ideilor pașoptiste în mișcarea petiționară românească*, în „M. B.", anul XXIX, 1979, nr. 10-12, p. 679; I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 399, pp. 727-728; Nicolae Bocșan, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea: cazul mitropoliei române*, în vol. Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean, Ioan-Aurel Pop, „Etnie și confesiune în Transilvania (secolele XIII-XIX), Oradea, 1994, pp. 151.152; Ioan Munteanu, *Problematica*

Din păcate nici protopopul Ignatie Vuia nu a avut parte de o perioadă mai îndelungată de a administra eparhia, doar câteva luni, deoarece, în 5/17 septembrie 1849, Consistoriul Episcopiei Vârșețului, îl suspendă și anulează toate măsurile ce au fost luate de protopop, în calitatea sa de administrator eparhial, considerând toate actele administrative ca fiind „nelegiuite și fără putere"[40].

***

Din această perioadă datează primele schimburi epistolare între Patrichie Popescu și Andrei Șaguna. În 11 decembrie 1848[41], pe când era arhimandrit al mănăstirii Hopovo și „administratorul diecezii Vârșețului"[42], scria din Caransebeș lui Andrei Șaguna că a citit în „Gazeta Transilvaniei" (nr. 99 din 1848) că „în 16 Decembrie v. se va ține o adunare de preoți români la Sibiu; în 19 alta la Blaj", exprimându-și regretul că nu a fost adusă la cunoștința clerului din timp data ținerii adunării.

> „Doamne Dumnezeule ! oare până când va cânta ursita tot așa nației române, ca fiii ei să nu știe unii de alții, să nu să

școlară și bisericească în revoluția de la 1848-1849 în Banat, în vol. „Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istoriografică", Coordonatori: Camil Mureșan, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2000, p. 403.

[40] Pentru mai multe amănunte vezi: I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 403, pp. 731-732; doc. 404, p. 732; doc. 405, pp. 732-733; doc. 406, pp. 733-735; doc. 408, pp. 735-736.

[41] [Roman Ciorogariu], *Din corespondența lui Șaguna cu Patrichie Popescu*, în „B. Ș.", anul XLI, nr. 37, 10/23 septembrie 1917, pp. 297-298.

[42] Administrator al Episcopiei Caransebeș-Vârșeț prin actul din 8 noiembrie 1848 al patriarhului Iosif Raiacici, vezi: I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 395, pp. 724-725.

> înțeleagă între sine, ce vreau să înceapă, ce fac și ce să facă, ca să devină cânva la aceea, – barem cei din Monarhia Austriacă – ca și ei împreună socotiți, de o națiune de sine singură stătătoare să fie cunoscuți în Europa, și să aibă asigurizată naționalitatea și limba lor".

Arhimandritul Patrichie considera că acesta este momentul cel mai potrivit

> „în care Românii din toate unghiurile Monarhiei Austriece, ca supuși credincioși precum sunt, și precum cu fapta adeverează că sunt Augustei cășî Domnitoare, într-un gând și într-o înțelegere ar trebui să lucre pentru folosul tuturora de comun, și să ceară de la prea bunul lor nou Monarh asigurarea stării lor politice și religioase, a naționalității și a limbii; la aceasta însă după a mea părere, nu vor putea ajunge, până nu vor avea mai Marele lor, ca capul nației, sub numele de Ducă – sau după cum se va învoi nația să-l numească – în cele politicești și Metropolitul lor în cele religioase, apoi toți diregătorii de sub amândouă căpeteniile numai din sângele lor".

El se considera mult „prea neînsemnat întru adevăr de a putea ajuta cu ceva întru dobândirea acestor de mai sus" dar își exprima convingerea că existau oameni care puteau face ceva în folosul românilor, iar „Măria Ta știu că nu vei lăsa nimic necercat întru aceea". Îl ruga pe Andrei Șaguna să-i adune pe toți reprezentanții românilor din Ardeal, Banat, din părțile Ungariei și chiar pe cei din Bucovina, ca „să putem fi cândva toți cu toții un corp politic, de nu și religios". Era clară dorința arhimandritului Patrichie Popescu și a românilor pe care îi reprezenta de a avea o conducere politică și o mitropolie separată de cea a sârbilor.

Andrei Șaguna primește scrisoarea în 19 decembrie, pe când era pregătit să plece din Sibiu la Olmutz, unde, în 6/18 februarie 1849, redactează scrisoarea de răspuns[43]. A. Șaguna recunoaște că s-a ținut într-adevăr la Sibiu, în 16/28 decembrie 1848, o adunare

> „la care prilej s-au întocmit alte puncte împlinitoare de dorul națiunii ca și apendice la petițiunea din Blaj. Noi ardelenii pricepând duhul timpului, lucrăm cu deadinsul pentru folosul națiunii noastre și avem de povățuitorul nostru principiul Egalității Națiunilor, prin urmare intențiile voastre naționale nu numai le împedecăm noi ardelenii, ba încă le și înaintăm". În continuare îi comunică să trimită și ei deputați din Banat „ca împreună să lucrăm pentru neamul nostru".

Întâlnirile pe care A. Șaguna le-a avut cu „miniștrii și cu alți bărbați însemnați" i-au dat convingerea că

> „timpul mântuirii popoarelor va folosi și națiunei noastre, prin urmare însuși spiritul cel bun al timpului prezent ne va fericita pe noi pe toți românii".

---

[43] [Roman Ciorogariu], *Din corespondența lui Șaguna cu Patrichie Popescu*, pp. 297-298.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Nr. 765625
„A.D. XENOPOL" ARAD

Mai departe îi scrie lui Patrichie că a fost primit la Innsbruk de împăratul Ferdinand căruia i-a propus petițiunea națiunii române din Ardeal, primind promisiunea recunoașterii națiunii române[44]. Îl încredințează că

> „națiunea noastră va fi îndreptățită întocmai ca și celelalte națiuni. Dar ca nu cumva pizmașii noștri, al căror număr este prea mare, să poată căpăta prilej de a ne defăima".

Îi cerea lui Patrichie să se nevoiască

> „și pentru aceea, ca să lucri din toate puterile, ca tot aceea țintă să aibă bănățenii, care au ardelenii, pre scurt: *un duh, o inimă și un cuget să fie între toți românii*, una să ne fie năzuința ! Ai mulți bărbați buni acolo; înțelegeți-vă și adăpați cu înțelesul vostru cel frățesc tot poporul nostru și atunci supremația, care doar ni se amenință din partea sârbilor, nimic nu ne va strica. Tot neamul nostru trebuie să se întrunească în cererea capului politic și religios. Noi ardelenii v-am dat pildă, fiți înțelepți. Eu rămân aici mai multă vreme, deci scriemi fără întârziere, fiind al tău adevărat frate".

---

[44] Pentru amănunte despre misiunea lui Andrei Șaguna la Innsbruk vezi: Sebastian Dumitru Cârstea, *Activitatea național-politică a mitropolitului Andrei Șaguna*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania", coord. de Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 84-86.

Arhimandritul Patrichie Popescu, prin scrisoarea sa din 20 martie 1849, expediată de la Vârșeț, îi confirmă lui Andrei Șaguna primirea scrisorii acestuia însă se plânge că cineva de acolo îi sustrage în mod sistematic corespondența, în înțelegere cu poșta, și o duce patriarhului Iosif Raiacici[45]. Legăturile arhimandritului Patrichie Popescu cu Andrei Șaguna au continuat și după toamna anului 1850, când cel dintâi a fost numit administrator al Episcopiei Aradului. În această perioadă corespondența dintre cei doi a fost mai degrabă protocolară, purtându-se mai ales în jurul cărților bisericești tipărite la Sibiu și difuzate în eparhia Aradului.

Gestul patriarhului era firesc în viziunea sa, mai ales în contextul amplificării mișcării pentru emancipare ecleziastică a românilor ortodocși. Relațiile lui Andrei Șaguna cu liderii românilor ortodocși nu erau pe placul patriarhului. În privința sustragerii corespondenței lui Patrichie Popescu, o putem pune pe seama dorinței patriarhului de a-l cunoaște mai bine în eventualitatea unei promovări, crezându-l un apropiat al ierarhiei sârbe. Mai târziu, s-a dovedit că patriarhul s-a înșelat în privința sentimentelor lui Patrichie.

* * *

---

[45] Gh. Lițiu, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în „M. A.", anul XVI, 1971, nr. 9-10, p. 709.

III.

VACANTAREA EPISCOPIEI ARADULUI. NUMIREA ARHIMANDRITULUI PATRICHIE POPESCU CA ADMINISTRATOR EPARHIAL (1850)

Pentru Episcopia Ortodoxă Română a Aradului, începutul secolului al XIX-lea înseamnă debutul unei îndelungate mișcări de emancipare națională și bisericească. Declanșată de preotul profesor Dimitrie Țichindeal (1775-1818), încă în timpul vieții ultimului episcop de neam sârb, Pavel Avacumovici (1786-1815), mișcare continuată de Moise Nicoară (1785-1862) și alți români integrați în cadrul mișcării, a dus ca la sfârșitul anului 1828 să fie ales primul episcop de neam român în scaunului eparhial al Aradului, în persoana făgărășanului Nestor Ioanovici (1767-1830). Hirotonit episcop la 27 ianuarie 1829, apoi instalat în scaun, a funcționat puțin, numai până în 9/21 februarie 1830, când, la vârsta de numai 63 de ani, în urma unei scurte boli, trece la cele veșnice.

La puțină vreme după moartea episcopului Nestor Ioanovici (1829-1830), mișcarea pentru alegerea unui alt episcop, tot de neam român, care să fie agreat de majoritatea credincioșilor români se redeschide. În cele din urmă, după o sedisvacanță a scaunul eparhial de o jumătate de deceniu, este ales ca episcop Gherasim Raț (1835-1850), pe atunci, profesor la Institutul Teologic din Arad. Prin alegerea făcută, în istoria Episcopiei Aradului se deschide o etapă nouă situată pe alte coordonate, atât din punct de vedere național cât și ecleziastic.

Figura proeminentă a episcopului Gherasim Raț îl situează pe poziția de cel mai devotat episcop, dedicat întru totul cauzei românilor de la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea[46]. Aceasta se datora atât împrejurărilor politice și ecleziastice din cadrul Imperiului habsburgic, cât și mișcărilor premergătoare și a revoluției de la 1848-1849, pe de altă parte, a intensificării prozelitismului unit, dar mai ales a acțiunilor întreprinse și susținute de episcopul, mai apoi mitropolit, Andrei Șaguna al Transilvaniei pentru separația ierarhică și reînființarea Mitropoliei ardelene. Episcopul Gherasim Raț a fost direct implicat în acțiunile lui Andrei Șaguna[47], fiind într-un permanent dialog epistolar cu acesta[48].

---

[46] Pentru amănunte despre personalitatea episcopului arădean vezi: Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Arad, 2008, 563 p.

[47] Pentru o bibliografie Andrei Șaguna vezi: Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna în istoriografie*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania", Sibiu, 2008, pp. 41-54.

[48] Pentru relațiile dintre Andrei Șaguna și Gherasim Raț vezi: Andrei Șaguna, *Corespondența*, vol. I/1 Ediție, Studiu introductiv și note de: Nicolae Bocșan,

Meritele pe care Gherasim Raț le-a avut, atât ca profesor la Institutul Teologic, dar mai ales ca episcop al Aradului, îl plasează între cei mai mari episcopi ai diecezei arădene din veacul al XIX-lea. Un merit incontestabil este românizarea centrului eparhial: Consistoriu și protopopiat, precum și a corpului didactic de la Institutul Teologic. Cu începutul anului școlar 1839-1840, educația tinerilor aspiranți la preoție o încredințează protodiaconului Patrichie Popescu și ieromonahului Ghenadie Popescu, amândoi români din ținuturile Banatului de Nord.

Decesul episcopului Gherasim Raț (15/27 august 1850) deschide din nou problema succesiunii pe care românii ortodocși, conducerea comitatului Arad și administrația de la Buda nu doreau să o vadă soluționată potrivit intențiilor patriarhului Iosif Raiacici.

În urma decesului, în ședința din 18 august 1850, Consistoriul eparhial a cedat

> „guvernarea acestei Dieceze și ducerea tuturor lucrurilor diecezane până la altă ordinaciune care de la Preaînaltul loc va urma după datina la asemenea întâmplări totdeauna

---

Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, 2005, pp. 9-14, nr. 1-19, pp. 105-118; N. Bocșan, P. Vesa, *Andrei Șaguna și Episcopia Aradului în lumina corespondenței (1846-1865)*, în vol. „Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu Dr. H. C. Universitatea Oradea – o viață în slujba Bisericii și a școlii românești", București, 2005, pp. 65-72; P. Vesa, *Episcopia Aradului și mișcarea pentru separația ierarhică de Mitropolia de Carloviț în timpul episcopului Gherasim Raț*, în „R. T.", Serie nouă, anul XVIII (90), aprilie-iunie 2008, pp. 135-149; P. Vesa, *Legăturile Episcopiei Aradului și Oradiei cu Mitropolitul Andrei Șaguna în lumină epistolară*, în „L. R.", Oradea, Serie nouă, Anul XXII, nr. 4, octombrie-decembrie 2011, pp. 16-26.

> țânută, o au luat diecezanul acesta Consistoriu alegându-și de interimal președinte pre protopopul Aradului Domnul Ioan Raț cu acea încredințare ca cele mai grabnice lucruri diecezane care ar interveni de la ședința Consistorială până la alte singur prezidial pă lângă viitoarea reportare la cea mai deaproape ședință să ne îndrepte"[49].

în aceeași ședință consistorială a mai fost emisă o circulară prin care se reglementa pe care trebuiau să o rostească preoții la serviciile divine în locul celei pentru episcopul Gherasim. Clerul era îndrumat ca

> „în toate acele rugăciuni care sunt prescrise pentru cuvinciosul arhiereu să se pomenească Prea sfinții dreptcredincioși Arhiepiscop și Episcopi"[50].

La numai câteva zile, în ședința consistorială din 7/19 septembrie 1850, la indicația patriarhului, se stabilește

> „ca de aici înainte în Ectenii și în cuvincioasele rânduieli să pomenească numele Sfințeniei Sale Patriarhului întru așa chip: Încă ne rugăm pentru Preasfințitul Patriarh Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru Iosif, la Vohodul cel Mare așa: Pre Preasfințitul Patriarhul, Arhiepiscopul și

---

[49] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 90v.-91. Circulara nr. 185/182 din 18 august 1850 a Consistoriului eparhial.

[50] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 91-91v. Circulara nr. 186 din 18 august 1850 a Consistoriului eparhial.

> Mitropolitul nostru Iosif să-l pomenească Domnul Dumnezeu"[51].

Nu după multă vreme, au fost nominalizați drept candidați de episcopi: Patrichie Popescu (1809-1862), Ghenadie Popescu (1808-1876)[52] și Ioan Popasu (1808-1889)[53]. Despre Patrichie Popescu, patriarhul Iosif Raiacici arăta că nu-l cunoștea personal, dar avea informații că acesta dorea separarea bisericească de ierarhia sârbă, iar despre Ghenadie Popescu știa că încă la Sinod s-a pronunțat pentru separația ierarhică[54].

Arhimandritul Patrichie Popescu este una din figurile remarcabile ale românilor ortodocși din Episcopia Aradului de la mijlocul secolului al XIX-lea, caracterizat de patriarhul Iosif Raiacici al Carlovițului

> „ca pre un născut către nația și naționalitatea sa înfocat, zelos și spre înaintarea naționaliștilor săi sârguitoriu"[55].

Alături de arhimandritul Ghenadie Popescu, a fost unul dintre principalii colaboratori ai episcopului Gherasim Raț. Legătura pe care a avut-o cu mediul ecleziastic arădean i-a fost de folos pentru perioada când a administrat Episcopia Aradului (1850-1853).

---

[51] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 94v.-95. Circulara nr. 208 din 7/19 septembrie a Consistoriului eparhial.

[52] Amănunte despre Ghenadie Popescu vezi la Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, 2008, pp. 81-89.

[53] Amănunte despre Ioan Popasu vezi la Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Ediția a II-a, București, 2002, p. 373 (cu bibliografia).

[54] Eugen Gluck, *Frământări legate de scaunul episcopal al Aradului în anii 1838-1853*, în „Teologia", anul V, nr. 3-4, 2001, pp. 59, 60.

[55] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 395, p. 724.

Până la alegerea unui nou episcop, arhimandritul Patrichie Popescu a fost numit administrator al Episcopiei Aradului. Patriarhul Iosif Raiacici, își punea mari speranțe în el, sfătuind credincioșii ca

> „spre binele și mântuirea noastră, spre binele și mântuirea bisericii noastre dreptcredincioase, trebuie mai nainte de toate preaiubiților fii ai noștri duhovnicești să depuneți faptele întunerecului și să vă îmbrăcați în arma luminei, să întoarceți urechile voastre de către oamenii aceia, cari pismuiesc în locul dragostei ură, în locul păcii nepăciuirea, în locul dragostei ură, în locul păcii nepăciuirea, în locul împreunățtinerii zarvă, în locul puterii deschilinirea părerilor”[56].

Este clar mesajul patriarhului, prin care, credea el, că poate să îndepărteze clerul și credincioșii ortodocși români de dorința separării ierarhice și reînființarea Mitropoliei ardelene. În cele din urmă s-a văzut că acesta s-a înșelat, mai ales în privința sentimentelor românești ale arhimandritului Patrichie Popescu.

Românii care erau stăpâniți de idealul unei Biserici naționale, își concentraseră toate nădejdile în persoana arhimandritului Patrichie Popescu, venerat și iubit de clerul și poporul român pentru bunele sale sentimente românești. La Viena era agreat datorită faptului că în timpul revoluției de la 1848-1849 s-a situat pe o poziție similară cu cea a episcopilor Gherasim Raț și Andrei Șaguna, împotriva revoluției maghiare. De fapt, în toată perioada cât a administrat Episcopia Aradului, arhimandritul Patrichie s-a aflat sub influența lui Andrei Șaguna. Ca o recunoaștere a atitudinii din timpul revoluției, în vara anului 1851, împăratul Francisc Iosif I i-a acordat crucea de Cavaler al ordinului „Francisc Iosif"[57].

---

[56] Il. Pușcariu, *Metropolia românilor din Ungaria și Transilvania, Colecțiunea actelor*, doc. 43, p. 99. Vezi și A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1/1850. Epistola nr. 591 din 22 august 1850 a patriarhului Iosif Raiacici al Carlovițului.

Înmânarea diplomei s-a făcut în 23 august 1851 prin Ioan Atzel, prefectul comitatului Arad, la Casa Comitatului în prezența membrilor Consistoriului eparhial, fruntași politici și militari, mai mulți preoți și civili. I. Atzel a citit ordinul de decorare, a predat diploma și decorația care „pe pieptul lui au lipit-o". A mulțumit cel decorat, declarând că va fi și pe viitor loial către Maiestatea Sa. Apoi, preotul profesor Ioan Rusu a rostit o cuvântare în limba germană[58]. Aprecierea aceasta la adresa lui Patrichie era o speranță în plus pentru românii arădeni că el va fi cel ales în scaunul eparhial vacant.

Prin circulara din 22 august 1850, patriarhul Iosif Raiacici anunța că l-a numit ca administrator al eparhiei arădene pe arhimandritul Patrichie Popescu, pe atunci la mănăstirea Hopovo, consilier al școlilor din „Voivodina sârbilor și Banatul Timișorii"[59]. În aceeași zi, patriarhul se adresa și arhimandritului Patrichie aducându-i la cunoștință că i-a încredințat administrarea diecezei vacante a Aradului[60]. Patriarhul aprecia că arhimandritul a luat parte la acțiunile împotriva hotărârilor de la Lugoj (1848)[61] și aplicarea acestora în 1849, numindu-l administrator al eparhiei Caransebeșului, respectiv Vârșeț, pe durata revoluției. În această demnitate și-a câștigat și simpatii printre români, în special printre arădeni. Legat de separația ierarhică, Patrichie Popescu nu s-a pronunțat explicit în favoarea ei, dar nici împotrivă. Mai mult, într-o serie de probleme a apelat direct la Curtea de la Viena, ceea ce nu a fost întotdeauna pe placul patriarhului.

---

[57] A. N. D. J. Arad, *Fond Prefectura Județului Arad, Actele comitelui suprem cezaro-crăiesc*, dosar 88/1851, f. 1-2; A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 125v-126.

[58] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, Oradea, 2003, p. 81.

[59] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 209/1850, f. 3-4v.; Pastorala a fost publicată și de Il. Pușcariu,

Arhimandritul Patrichie Popescu

> „va avea presidiul în ședințele consistoriale, pertractând actele după *Sistema consistorială*, iar cele ce se țin de puterea arhierească precum împărțirea beneficiilor și altele le va subșterne Patriarhului; se va îngriji despre acurata ducere

---

Metropolia românilor din Ungaria și Transilvania, Colecțiunea actelor, doc. 43, pp. 98-100. A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 94v.-95, 102. Circulara Consistoriului diecezan arădean din 7/19 septembrie 1850 și Circulara patriarhului Iosif Raiacici din 22 august 1850 expediată din Carloviț, f. 95v.-98.

[60] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1/1850, f. 1-1v. La 7/19 septembrie 1850, Consistoriul eparhial arădean trimitea parohiilor circulara nr. 208 prin care le aducea la cunoștință numirea de către patriarh a arhimandritului Patrichie Popescu de administrator eparhial. Cf. A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 94v-95. Circulara este menționată și în I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 419, p. 751.

[61] I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, p. 211.

> a protocoalelor și despre executarea dispozițiilor sale; se va îngriji de adunarea lucrurilor dispersate aparținătoare *Fondului instruct*[62]; veniturile intercalare a Episcopatului în timpul sau după putință a le strânge și socoțile despre acele a le purta; va propune persoanele pentru pertractarea masei răposatului Episcop; se va îngriji despre cuviinciosul rând și disciplină despre păstrarea păcii și a liniștei precum întră preoțime, așa și între credincioși"[63].

Numirea lui Patrichie Popescu ca administrator al Episcopiei vacante a Aradului, a fost primită cu entuziasm de românii din cuprinsul eparhiei. Consistoriul ortodox de la Oradea, își exprima astfel bucuria numirii:

> „Nu poate Consistoriul acesta a nu-și descoperi bucuria sa, întru aceea că suntem norocoși de loctiitor episcopesc a te avea pe Preacinstitul Dumneata, ca pe unul din însăși experiența sa ai cunoștință de împrejurările în care se află preoțimea".

---

[62] „Pentru aducerea și punerea în rând a cărților, ornatelui episcopesc și altor lucruri care după inventariu se țin de fundul instruct a Episcopatului Aradului, iar după moartea decurând în Domnul adormitului diecezan Gherasim, cândva Raț, au rămas care pe unde împrăștiate și prăpădite". Pentru acest lucru l-a însărcinat pe parohul de la biserica catedrală, Vasile Somboti, vezi A. N. D. J. Arad, *fond citat*, *Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 20/1850, f. 1. Pentru administrarea fondului vezi: Gh. Lițiu, *Episcopia Aradului și Bihorului1848-1860*, Oradea, 2003, pp. 83-87.

[63] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1/1850, f. 1-1v.

Protopopul Hălmagiului îi scria arhimandritului Patrichie:

> „Dumnezeu te-a ales a fi între noi părinte, îndreptător și povățuitor către care cu dragoste și plecăciune suntem".

Protopopul Peștișului, la 2 octombrie 1850, îi aducea la cunoștință că a scris patriarhului „mulțumire că le-au trimis ocârmuitoriu diecesei"[64]. Ca ei și alții și-au exprimat bucuria numirii ca administrator al eparhiei, în speranța că, în cele din urmă va fi ales Episcop al Aradului.

Se pare că autoritățile Comitatului Arad însă, nu au fost de acord cu numirea ca administrator al Episcopiei arădene a arhimandritului Patrichie Popescu. Acesta este motivul pentru care, la 2 septembrie 1850, Atzel Ioan comunica protopopului Ioan Raț al Aradului că autoritatea centrală din Buda, l-a desemnat ca administrator al eparhiei pe protopopul Atanasie Boțco de la Oradea, acesta urmând să fie instalat la 5 septembrie 1850. La cererea protopopului Ioan Raț, invitațiile au fost difuzate prin curierii călăreți ai comitatului. Desfășurările de la Arad au produs stupefacție la Carloviț. La 7 septembrie, episcopul Pantelimon Jivcovici al Timișoarei (1839-1851) cere conducătorului comitatului să aștepte cu instalarea lui Atanasie Boțco până ce sosește la Arad, din încredințarea patriarhului Raiacici. La 12 septembrie, I. Atzel răspunde că instalarea s-a făcut conform dispozițiilor superioare. Patriarhul Iosif Raiacici, datorită influenței sale, reușește să-l determine pe baronul Geringer să revoce dispoziția anterioară, precizând, la 11 septembrie, că prin numirea lui Atanasie Boțco s-au încălcat canoanele Bisericii ortodoxe, nefiind persoana indicată motivând și faptul că era căsătorit. Deocamdată, A. Boțco se reîntoarce la Oradea iar I. Atzel urma să se pronunțe despre candidații, care să fie pe placul, atât a românilor cât și a sârbilor. La 14 septembrie 1850, I. Atzel a raportat că în ziua precedentă a sosit episcopul Pantelimon Jivcovici de la Timișoara, iar Atanasie Boțco a plecat, primind 120 florini de la comitat pentru speze de drum[65].

---

[64] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 80.

Clerul arădean, prin circulara din 7/19 septembrie 1850 a Consistoriului diecezan lua la cunoștință despre dispoziția nr. 591 din 22 august 1850 a patriarhului Iosif Raiacici prin care arhimandritul Patrichie Popescu a fost desemnat ca administrator al eparhiei arădene[66].

La 29 octombrie 1850, oficiul Consistoriului arădean își exprima și el mulțumirea pentru numirea lui Patrichie ca administrator, care până atunci fusese numai mandatar patriarhal. Recunoașterea din partea împăratului a venit la 21 septembrie/3 octombrie 1850 și a fost adusă la cunoștința clerului Episcopiei Aradului numai prin circulara din 2/14 noiembrie 1850[67]. În zilele în care ajungea la Arad recunoașterea, patriarhul Iosif Raiacici a trecut prin Arad în drum spre Viena unde era programat să înceapă, în 3 octombrie 1850, Sinodul episcopilor ortodocși „de legea noastră din monarhia austriacă" pentru a stabili o nouă organizare a Bisericii ortodoxe[68].

---

[65] E. Glück, *Frământări legate de scaunul episcopal al Aradului în anii 1838-1853*, pp. 59-60.

[66] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 94v.-95 Circulara Nr. 208 din 7/19 septembrie 1850.

[67] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 102-102v. Circulara nr. 280 din 2/14 noiembrie 1850 a Consistoriului diecezan.

[68] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f.

După unele indicii, activitatea lui Patrichie Popescu, în calitate de administrator al eparhiei, părea că va fi ușoară. În realitate însă, lucrurile nu au stat așa. S-a confruntat cu problemele grele postrevoluționare și cu preocupările românilor de afirmare a identității lor naționale, culturale dar mai ales bisericești.

Trimis de la Carloviț cu anumite instrucțiuni de a persecuta pe adepții răposatului episcop Gherasim Raț și a înlătura sistemul inaugurat de acesta, deoarece, caracterul românesc al eparhiei arădene se întărea tot mai mult, nefiind pe placul Carlovițului[69], arhimandritul Patrichie Popescu s-a situat pe alte poziții decât cele oficiale ale ierarhiei superioare sârbe. Pe de altă parte, mișcarea pentru emancipare națională și bisericească a românilor din Imperiul habsburgic, intensificată prin acțiunea episcopului Andrei Șaguna (1847-1864), mitropolitul de mai târziu al Transilvaniei (1864-1873) și a celor din jurul lui, îl solicitau în aceeași măsură.

Așa după cum vom vedea, în cei trei ani cât a administrat Episcopia Aradului, arhimandritul Patrichie Popescu a dovedit mult zel, mai ales dorința de a contribui la emanciparea românilor din eparhia arădeană.

* * *

98-98v. Circulara nr. 38 din 27 septembrie 1850 a arhimandritului Patrichie Popescu.

[69] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 80.

IV.

ADMINISTRATOR AL EPISCOPIEI ARADULUI

(1850-1853)

IV. 1. Activitatea în domeniul bisericesc și administrativ

Încă de la începutul activității ca administrator al Episcopiei Aradului, arhimandritul Patrichie Popescu a introdus ordine mai întâi în Consistoriul eparhial, în actele și afacerile oficiale deoarece se aflau într-o mare dezordine. În lipsa unui scriitor consistorial, el însuși redacta conceptele și scria actele oficiale, traducea scrisorile sârbești, nemțești, care soseau la Consistoriul eparhial. Cerând de mai multe ori patriarhului să-i aprobe salarizarea unui interpret consistorial, de fiecare dată a fost amânat sau refuzat[70]. În aceste condiții, el a continuată să lucreze singur, ajutat doar de Miron Moise Romanul, la toate actele oficiale și protocoalele consistoriale.

În luna noiembrie 1851, arhimandritul Patrichie solicita patriarhului îmbunătățirea salariilor funcționarilor celor două Consistorii eparhiale, obligația de a lucra pentru o eparhie așa de întinsă, cu 14 protopopiate. El cerea a da binecuvântare „ca pe capelanul din Semlac și catehetul de la Institutul Preparandial de aici din Arad, Ioan Rusu, care are desăvârșită cunoștință a limbilor de lipsă să-l pot numi în înțelesul Sistemei consistoriale cu plata cuprinsă în paragraful 6 secția III, carea din Înalta milă a Sfinției tale s-ar putea îmbuni prin deschilinirea[71] cu roșu de interpret consistorial"[72]. Din păcate nu cunoaștem răspunsul patriarhului la solicitarea venită de la Arad.

---

[70] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 95.

În administrația bisericească, arhimandritul Patrichie a căutat să introducă o anumită ordine la toate nivelele. În acest sens, în ședințele Consistoriului eparhial au fost dezbătute diferite probleme privitoare la administrarea cât mai bună a parohiilor. Prin circulara nr. 256 din 5/17 octombrie 1850, cerea „fieștecărui protopopiat" întocmirea unei conscripții în care preoții erau obligați să răspundă la un număr de 20 de întrebări referitoare la locașul de cult, veniturile parohiei, numărul școlarilor, al decedaților, parte bărbătească și parte femeiască și alte date statistice privitoare la comunitatea ecleziastică locală[73].

---

[71] distingerea

[72] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 96.

[73] „1. Este biserica sfințită de la care episcop și când; 2. Câți bani are biserica în obligații și câți în ladă; 3. Numărul caselor; 4. Numărul perechilor cununate; 5. Câte suflete sânt bărbați; 6. Câte suflete sânt femei; 7. Câți români sânt; 8. Câți sârbi; 9. Câți greci; 10. Câți sânt macedoromâni (țânțari); 11. Câți țigani de religie orientală; 12. Câți s-au botezat de parte bărbătească; 13. Câți s-au botezat parte femeiască; 14. Câți s-au spovedit bărbați; 15. Câți s-au spovedit parte femeiască; 16. Câți au murit bărbați; 17. Câți au murit parte femeiască; 18. Câte perechi s-au cununat; 19. Câți învățăcei sunt în școală; 20. Cum cheamă pe învățător." Cf. A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 100-101. Circulara din 5/17 octombrie 1850 a arhimandritului

În 7/19 iunie 1836, un incendiu devastator a mistuit reședința consistorială de la Oradea[74]. Prin circulara din 28 octombrie 1836, episcopul Gherasim Raț a inițiat o colectă pentru refacerea reședinței. Pentru că refacerea clădirii ani de zile stagna, în decembrie 1850, patriarhul Iosif Raiacici se adresa arhimandritului Patrichie Popescu pentru a solicita Consistoriului ortodox de la Oradea să-i pună la dispoziție o situație despre banii adunați până la acea dată pentru refacerea sau construirea din nou a reședinței consistoriale și date despre situația materialelor recuperate de la vechea reședință[75].

Solicitat, protopopul Atanasie Boțco, îi răspundea în ianuarie 1851 arhimandritului Patrichie, că a adunat o sumă mică de bani, iar în ce privește reședința veche, menționa că „pereții casei [epis]copale și fundul [tălechiul] sunt întracea stare precum le-ai văzut [...] în anul [1]840, cu acea lucrare de seamă cum că, cătră fundul vechi, era mai adaos și este și acum unișorul, iar materialurile prin iniuria timpurilor firește cum că au pătimit". Protopopul cerea arhimandritului să intervină pe lângă patriarh să sprijine reparația reședinței pentru că de 15 ani găzduia Consistoriul în casa sa, cedându-i în acest scop două încăperi, pentru ședințe și păstrarea arhivei. În 22 mai 1852, în urma hotărârii luate de patriarhul de la Carloviț, arhimandritul Patrichie Popescu dispune Consistoriului de la Oradea ca „pentru conservarea

---

Patrichie Popescu (a fost trimisă la parohii numai la 9 noiembrie 1850).

[74] O descriere a calamității ce a mistuit, prin incendiu, o bună parte a orașului Oradea o datorăm învățătorului român din Velența. Vezi: Florian Dudaș, *Odoarele vechii catedrale ortodoxe a Bihorului*, Oradea, 2005, pp. 47-48.

[75] Fl. Dudaș, *Odoarele vechii catedrale ortodoxe a Bihorului*, p. 21; P. Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț*, pp. 86-87.

și mai departe a materialului din fosta rezidenție rămas, să se îngrădească" cu un gard de pari și nuiele[76], „precurmându-se cu aceasta toată propunerea în privința vânzării, au a fundului, au a materialului". Arhimandritul Patrichie Popescu mai specifica faptul că „mai ales încă va trebui păzit, ca cu această nouă îngrădire, fundul Rezidențial să nu se cumva constrângă, ci gardul să cuprindă tot locul acela, care din început s-au ținut de fundul Rezidenției, iar noua îngrăditură, sau materialul încă rămas, să nu se strice, sau să se înstrăineze"[77].

Constatându-se anumite „neorânduieli" în ce privește „ducerea protocoalelor matriculare", de la 1 ianuarie 1851 ce cerea preoților ca numai în „limba bisericească (n. n. limba română) să se poarte", totodată preoții fiind îndrumați să-și procure formulare noi dintr-o librărie „de aicea", adică din Arad[78]. În legătură cu Matricolele botezaților, cununaților și decedaților, ministerul Cultelor, în 10 aprilie 1851 a hotărât ca acestea, în Biserica ortodoxă urmau să se țină numai „în limba națională", la fel și pentru „extracturile protocolare"[79]. După cum putem constata, în eparhia Aradului, această hotărâre a fost luată din proprie inițiativă înaintea dispoziției ministerului Cultelor.

Nu după multă vreme, prin circulara nr. 225 din 19 aprilie 1851 a Consistoriului diecezan, s-a căutat introducerea, la fiecare parohie, a unui „Protocol espedițional" în care să fie introduse toate actele intrate sau ieșite din oficiul parohial[80].

---

[76] Parii (stâlpii) și nuielele erau promise de protopopul Ioan Bodea al Pomezăului.

[77] Fl. Dudaș, *Odoarele vechii catedrale ortodoxe a Bihorului*, pp. 21-22. Reședința consistorială nu a fost edificată nici în anii următori, ci abia în anul 1906.

[78] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 106-106v. Circulara nr. 51 din 8 februarie a Consistoriului diecezan.

[79] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 120. Circulara nr. 304 din 31 mai 1851 a Consistoriului diecezan.

În privința trecerilor de la confesiunea ortodoxă la alte confesiuni, se cerea preoților ca „tot pe jumătate de an să se facă cunoscute pe calea ces. Regescului Guvern Districtual", păstrând îndrumările cuprinse în circulara nr. 307 din 31 martie 1851 a Consistoriului eparhial[81].

Preocupat de moralitatea credincioșilor, era îngrijorat de rata mare a concubinajelor care era în creștere. Constatând că „în multe locuri și acum se află așa feliu de bărbați desbrăcați cu totul de simțul moralității care îndrăznesc a țâne la sine sun nume de găzdărițe persoane suspicioase, cu care apoi din trupul nelegiuit laolaltă și prunci iarăși nelegiuiți aduc în viață", în 18 octombrie 1851 emite o circulară prin care cerea preoților o situație exactă a acestora[82].

IV. 2. Situația materială a Episcopiei și a clerului

Potrivit instrucțiunilor primite de la patriarh, Patrichie Popescu trebuia să întocmească o situație a „massei" episcopului Gherasim Raț și a veniturilor intercalate. La 1 noiembrie 1850, urmând provocării patriarhului din 22 octombrie, prezintă situația veniturilor intercalate din sidoxie și convenția episcopească. Despre „massa" episcopului, arhimandritul Patrichie trebuia să facă propuneri cu privire la „deputăție" care s-o pertracteze. El arată că Atanasie Boțco numise această deputăție în timpul administrării sale, alcătuită din protopopul Teodor Popovici al Șiriei, preotul Nichifor Atanațcovici paroh în Arad, Jiga Popovici fiscal consistorial, Constantin Pulio și Terentie Șerfneder, amândoi din partea județului. În situația înaintată Carlovițului, Patrichie Popescu menționează că „masă de pertractat nu numai că nu am aflat nici câtui capăt de ață, ci încă au găsit cum că din cele ce s-au ținut de episcopat multe au pierit, iar cele ce au rămas nu sunt nici de o treabă". El a trebuit să-și cumpere toate cele de strictă necesitate pentru că din

---

[80] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 115-117. Circulara din 19 aprilie 1851 a Consistoriului diecezan.

[81] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 121v. 123. Circulara nr. 307 din 31 martie 1851 a Consistoriului diecezan.

[82] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 137v-138. Circulara nr. 650 din 18 octombrie a Consistoriului diecezan.

> „cele ce le-au primit răposatul episcop la sfințirea și instalarea sa, unele le-au mistuit vremea, altele le-au ars focul, cele mai multe s-au tras care și pe unde și furat, cele puține și mai de nici o treabă ce au mai rămas, precum: actele arhivei, cărțile bibliotecii, jumătate putrede și ornatul episcopesc le-a așezat într-o sobiță în casa ce mică din curte, care a rămas nemistuită de foc".

Așa se prezenta inventarul și o parte a reședinței episcopale, distrusă de incendiul provocat în urma bombardamentelor din cetate care au afectata și această parte de oraș. Patrichie a îngrădit curtea reședinței, a reparat grajdul și podul șopronului unde se depozitau produsele primite în contul convenției episcopești. El intenționa demolarea părții arse din reședință și construirea unui șopron nou pentru care aștepta „milostiva Sfințeniei Sale îndreptare". Cu privire la *Fondul instruct*, lucrurile aparținătoare Episcopiei, patriarhul Iosif Raiacici, la 22 noiembrie 1850 se întreba de ce există două inventare. Arhimandritul Patrichie, la 10 decembrie i-a răspuns că

> „lucrurile întru acela al doilea inventar scrise toate sânt de pierdute dintre care totuşi unele de atunci încoace s-au aflat şi poate că se vor mai afla şi altele, care toate eu cu sârguinţă le voiu primi şi păstra".

În ce priveşte lucrurile pierdute din „fondul instruct", Patrichie recomandă să fie întrebat ieromonahul Sebastian Tabacovici, care a fost „iconom în curte la răposatul episcop". Despre lucrurile episcopului Gherasim Raţ, Patrichie menţiona că

> „hainele de răposatul rămase care să fi putut veni în fondul massei nu s-au aflat, zicându-se că acelea le-au dăruit, acela încă în viaţă fiind, care cui".

Restanţele din sidoxie şi convenţie urmau să fie încasate după posibilităţi şi se vor comasa „din care cui şi cât te vei milostivi a porunci vor plăti"[83].

Prin dispoziţia patriarhului din 5 aprilie 1851, au fost numiţi curatori ai „massei" episcopului răposat: Nicolae Savici „notarul primar de la judeţul ţăran de dreptate din Arad", Gavrilă Iancovici „judele primar al Cercului Arad", Dimitrie Micloşi avocat şi „tutore (n. n. chitore/epitrop) primar la biserica catedrală din Arad" şi Nichifor Raşcovici paroh la biserica catedrală. Pertractarea „massei" episcopul, strângerea fondurilor aparținătoare, ca și judecarea pretențiilor formulate de diverse persoane, au durat ani întregi, chiar și în primii ani ai episcopului Procopie Ivașcovici (1853-1873)[84].

---

[83] Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi a Bihorului. 1848-1860*, pp. 84-85; pentru amănunte vezi şi P. Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raţ*, pp. 355-356.

În 28 noiembrie 1850, Iosif Fașco transmite în copie relația exmișilor de la „acel județ de dreptate pentru conscrierea massei și specificarea diurnelor", iar la 22 noiembrie protopopul Teodor Popovici, un apropiat al episcopului Gherasim Raț, înaintează specificația pretențiilor sale și a fiscalului consistorial. În anul următor, 1851, medicii episcopului Raț își cer onorariile. La 17 februarie 1851, Iosif Roja, medicul suprem al comitatului Arad, cere plata pentru consiliile la care a participat. Medicul chirurg din Arad, Bito Lajos, arată câte consilii medicale s-au ținut la boala răposatului episcop și care medici au participat[85].

Marele militant naționalist arădean și reprezentant de marcă al comunității ortodoxe a românilor din Arad, în calitatea sa de fiscal consistorial și secretar episcopesc, la 1 februarie 1851 cere a i se plăti suma de 254 florini din „massă", drept salariu. La 22 august, protopopul Ioan Raț, în calitate de nepot al episcopului, cere a i se plăti 250 florini valută, pentru cinci prunci ai lui, din „massa" unchiului său Gherasim Raț. La 10 noiembrie 1851, fiul episcopului, Terentie Raț, înaintează o situație a cheltuielilor de înmormântare a tatălui său, care s-a ridicat la suma de 2.317 florini 28 cr. v. a.[86] Asemenea cereri au fost numeroase.

---

[84] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului.* *1848-1860*, pp. 85-96.

[85] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 86.

[86] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 86.

În ce privește veniturile Episcopiei, este de menționat că adunarea sidoxiei pe perioada revoluției se încasa destul de greu. După revoluție, așa numitele „bilete kossuthiene" au fost arse. La acestea se mai adăugau și faptul că protopopii neglijau adunarea acestor venituri episcopești, comunitățile ajungând să fie restanțiere pe mai mulți ani, datoriile nu se mai puteau încasa. Un caz aparte îl prezintă comunitatea din Chitighaz, care în 9 ianuarie 1851 aduce restanța din Convenție pe 18 ani „de la începutul lui 1831, adică până la sfârșitul lui 1850"[87].

Preoțimea din cuprinsul protopopiatului Buteni, la 18 octombrie 1850, cere Consistoriului eparhial arădean ca sidoxia plătită pe 1849 în argint, în timp ce ceilalți preoți au plătit-o în bancă, să fie socotită pe anul 1850. Ei motivau cu aceea că se află în stare de sărăcie

> „prin primejdioasele valuri de revoluție trecute mai de totul strânși – după aceea și de biciul Dumnezeiesc judecați, cât prin boala cea cumplită a cornutelor cu totul au rămas săraci"[88].

În 2 noiembrie 1850, protopopul Iosif Popovici al Peștișului, ca de altfel toți protopopii, se interesează referitor la greutățile încasării dărilor. În 12 noiembrie 1850, arhimandritul Patrichie Popescu răspunde protopopului din Peștiș:

> „Din cele două relații am înțeles că preoțimea și poporul din acel protopopiat are strâmb înțeles despre aceia pen-

---

[87] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, pp. 86-87.

[88] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 87.

> tru cine se strânge sidoxia și convenția acum și aceia despre folosul care l-ar putea avea după trecerea din legea strămoșească la alta".

Îi menționează că

> „acum nu se strânge sidoxia și Convenția pe seama răposatului episcop, sau a feciorului aceluia, căci au făcut ceea ce scrii Prea B(ine) încuv(ințenia) D(omnia) Ta, eu și fundul clerical nu suntem de vină. Despre al doilea strâmb și prea strâmb înțeles, fă dreaptă pe cei ce cugetă la rătăcire să cetească Foaia pentru minte Nr. 15/1850 laturea 114 ca să vadă și să crească cum de bine le merge acelora care se află acolo unde se gătesc ei"[89].

Putem ușor constata greutățile financiare cu care se confrunta Episcopia Aradului, în perioada imediat următoare trecerii la cele veșnice a episcopului Gherasim Raț. Arhimandritul Patrichie Popescu, în calitatea sa de administrator eparhial, se arăta îngrijorat de situația financiară, dar și de faptul că locuitorii din unele sate amenințau cu trecerea la confesiunea unită. Toate acestea, la 6 noiembrie 1850, arhimandritul Patrichie Popescu le prezenta în scris patriarhului Iosif Raiacici al Carlovițului[90].

Pe lângă cele menționate patriarhului, arhimandritul Patrichie se arăta îngrijorat și de faptul că, la 28 noiembrie 1850, Consistoriul ortodox de la Oradea, arăta că protopopii nu mai știau cum să încaseze sidoxia, deoarece

---

[89] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, pp. 87-88.

[90] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 88.

> „ieșise rânduială de la episcop ca să se plătească banii în argint ce respectivii (protopopii) s-au retras iar în valută a-i primi nu s-au simțit împuterniciți, dar pe lângă aceea știind clerul și poporul cum că episcopul au primit 4.000 florini în argint, a fi cessată (încetată) culegerea sidoxiei și convenției din acei ani presupune, dar de s-au și aflat ceva bani de aceia episcopești la mâna protopresviterilor, aceia în anul 1849 s-au ars. Deci, din aceste temeiuri ne rugăm ca să binevoiești P(rea) O(noratul) Domnia Ta a mijloci iertarea banilor episcopești de pe anii 1848 și 1849".

În răspunsul său, arhimandritul Patrichie căuta să demonstreze că împrejurările prin care trecea Episcopia nu puteau permite scutirea de sidoxie. La 9/21 octombrie 1850, Consistoriul eparhial emite o circulară prin care se cerea să se intervină pentru ușurarea greutăților preoților, provocate datorită tulburărilor revoluționare. Căutând să profite de cele prevăzute în circulară, protopopul Ioan Raț al Aradului, cere arhimandritului Patrichie să intervină la primarul orașului Arad ca să fie ușurat de ținerea soldaților în „cvartir". Răspunsul primarului a fost că nu poate ușura protopopului întreținerea soldaților[91].

Ca și când toate acestea nu ar fi fost destule, s-a ivit și o epidemie a „bolii vitelor", care putea afecta starea materială a majorității, cler și credincioși. Pentru a încerca prevenirea epidemiei, „care în cele mai multe părţi ale ţării foarte cumplită să arată", Consistoriul eparhial arădean, în şedinţa din 19/31 decembrie 1850, a trimis preoţilor o circulară „despre folosul apărătoarelor în contra lăţirii boalei vitelor"[92].

---

[91] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, pp. 88-90.

În octombrie 1850, Consistoriul ortodox de la Oradea, scria arhimandritului Patrichie despre sărăcia clerului care nici „de acele parohiale folosinţe cu care alte părţi ale ierarhiei sunt prevăzute", puţine parohii posedând pământ, iar pe lângă aceasta

> „birul carele în cele mai multe locuri se dă în cucuruz, nu e mai mult decât unsa sau două pătrări de măsură pojonească".

Existau şi comunităţi, în care preotul, pe lângă faptul că nu avea nici „măcar o palmă" de pământ, iar după obiceiurile vechi locale, „nici un fel de bir nu primeşte". După aproape o lună de zile, în 18/30 noiembrie 1850, arhimandritul Patrichie Popescu a răspuns orădenilor că a intervenit la patriarhul Iosif Raiacici şi la Viena pentru ca preoţii să nu mai fie obligaţi a

> „plăti dajde pentru persoana sa, pentru casa şi fundurile parohiale, e datoriu a ţinea cătană, a ieşi la clădirea drumurilor, a merge în forşport, aceste şi altele de acest fel de slujbe"

care erau obligaţi a le săvârşi după „placu jurisdicţiei din loc". Patriarhul considera ca fiind de prisos intervenţia arhimandritului, recomandându-i a cerceta dacă nu cumva existau la autorităţile locale dispoziţii ca „nelegiuitele apăsări ale preoţimei de a plăti contribuţie pentru pământuri" şi să înainteze o copie şi la Carloviţ şi să intervină şi să ceară „guvernului un astfel de favor pentru preoţimea întreagă". La 12/24 decembrie 1850, ajunge la Arad decretul lui Geringer, şeful locţiitorimii ţărane din Ungaria, prin care se lămureşte că, pentru pământurile preoţeşti, nu preoţii, ci comunităţile bisericeşti plătesc contribuţia venitului. În anul următor, în 2 februarie 1851, guvernatorul civilo-militar din Transilvania, rescrie, la provocarea Consistoriului, că preoţimea şi alţi slujitori bisericeşti „numai de forşpane şi cvartir pentru soldaţi e scutită", fapt confirmat şi de patriarhul Raiacici la 18 februarie s. v. 1851[93].

---

[92] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 98v.-99. Circulara Nr. 294 din 19/31 decembrie 1850.

Ca şi când sărăcia în care se afla clerul şi enoriaşii din Oradea nu era suficientă, în vara anului 1851, apele revărsate ale Crişului „ce curge prin Oradea mare", le-a a provocat multe pagube. Pentru a veni în ajutorul lor, administratorul eparhiei arădene, în 11 august 1851, a emis o circulară prin care făcea un apel la preoţi ca în trei duminici şi sărbători, după citirea Sfintei Evanghelii, în toate bisericile să fie instituit un tas, iar banii adunaţi, până la sfârşitul lunii octombrie să fie trimişi la sediul Consistoriului eparhial[94].

Arhimandritul Patrichie s-a arătat interesat şi ca parohiile cărora în timpul revoluţiei din 1848-1849 le-au fost confiscate clopotele de la biserică, să poată să le recupereze. Preoţii erau obligaţi să prezinte fiecare situația existentă în parohie, câte clopote au fost confiscate și alte date pentru a le putea recupera, în cazul în care nu au fost topite[95].

---

[93] Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi a Bihorului. 1848-1860*, pp. 90-93.

[94] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 126v.-127. Circulara Nr. 934 din 11 august 1851.

Nici la centrul eparhial situația materială nu era mai bună. Cunoaștem situația precară rămasă în urma episcopului Gherasim Raț, a reședinței episcopale bombardate și a inventarului (*fondul instruct*). Nici situația proprietății de la Gai, reședința episcopală de vară, ctitorie a episcopului Sinesie Jivanovici (1751-1768) nu era mai strălucită. Ea a fost dată în lucru unor arendași care nu întotdeauna aveau grijă de bunul Episcopiei. În anii revoluției pământul era arendat „supremului jude al districtului Arad, Ioan Vanc"[96].

Arhimandritul Patrichie era foarte nemulțumit de activitatea lui Ioan Vanc, la 31 octombrie/11 noiembrie 1850, adresându-i o scrisoare din care reiese că angajații numitului arendaș se aflau în casa de la Gai, unde făceau numai pagubă. În aceste condiții, cere lui Ioan Vanc, ca cel mai târziu la 12 noiembrie 1850, să părăsească, cu oamenii și dobitoacele proprietatea Episcopiei și să o predea judelui și tutorelui bisericii de la Gai. Simțindu-se lovit în orgoliu, la 4/16 noiembrie răspunde că n-a părăsit pusta nădăjduind că la licitație, pusta îi va rămâne în continuare în folosință. În cele din urmă fiind obligat să părăsească pusta, însă neavând unde se stabili, Ioan Vanc s-a înțeles cu noul arendaș, Hirschman, contra unei sume de bani, să rămână acolo, până în primăvara anului următor. Referitor la pagubele suferite de clădirile de acolo, fostul arendaș nu se considera cu nimic vinovat, arătând că

---

[95] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 114v.

[96] P. Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț*, p. 77.

> „aceia toți știu că häizașu de pe casă vântul l-a țâpat jos și netocmindu-se toate s-au risipit – găienii încă drept ținându-să și ei au cărat destul de acolo, mai ales în anii trecuți tulburați, tot Gaiul plin de cătane fiind, toate lemnele le-au cărat și mai ales știind că-i biserică sârbească, împotrivă neputându-le nime sta”[97].

După cum putem constata, în Episcopia Aradului, starea materială a preoțimii era precară, reședința episcopală, biserica și pusta de la Gai, toate erau în stare de ruină, nici biserica episcopală nu era în stare mai bună. Arhimandritul Patrichie Popescu a avut meritul de a cumpăra o casă pentru reședința episcopală[98]. Pe locul casei cumpărate, episcopul Ioan Mețianu a construit actuala reședință eparhială.

Arhimandritul Patrichie Popescu, în scurta perioadă cât a funcționat ca administrator eparhial, și-a făcut datoria, căutând să îmbunătățească situația materială a diecezei prin intervențiile pe care le-a făcut la autoritățile civile și determinarea încasărilor regulate a contribuțiilor eparhiale.

Având în vedere faptul că în timpul revoluției de la 1848-1849, clopotele majorității bisericilor au fost confiscate, în 28 aprilie 1851 emite o circulară prin care cerea ca preoții „să fie cu băgare de seamă la publicările ce se vor face prin novele – cum trebuie să pășiască pentru dobândirea clopotelor sale” așa după cum îi sfătuia și protopopul Ioan Raț[99].

---

[97] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, pp. 93-94.

[98] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 665.

[99] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 114 v.

Cu toate greutățile financiare cu care se confrunta atât Episcopia cât și clerul de mir, atunci când apele Crișului au inundat orașul Oradea, provocând pagube chiar și bisericii, arhimandritul Patrichie prin circulara nr. 934 din 11 august 1851, îndemna preoții și credincioșii să adune sume de bani pentru ajutorarea celor păgubiți. Astfel, a dispus ca tasul din trei duminici sau sărbători „după olaltă" să fie destinați acestui scop nobil[100].

Arhimandritul Patrichie Popescu a introdus ordine mai întâi în Consistoriul eparhial, în corespondență și actele oficiale care se aflau în mare neorânduială. Neavând un funcționar consistorial (scriitor sau interpret), el însuși redactează conceptele și scrie documentele oficiale: traduce scrisorile sârbești, nemțești, care ajungeau la Consistoriu. De câte ori a cerut patriarhului aprobarea salarizării unui funcționar consistorial, de fiecare dată amâna sau refuza cererea. Ultima cerere datează din 3 noiembrie 1850, iar după numai câteva zile, în cele din urmă, prin adresa nr. 835 din 19 noiembrie 1850, patriarhul aprobă numirea profesorului dr. Atanasie Șandor, dar, ca *„fisicus" consistorial.* În 27 noiembrie 1850, nu putea să nu-și arate nemulțumirea că nu a fost numit în „interpret" consistorial de care avea mai multă nevoie, care să-l fi ajutat în corespondența în limba sârbă cu ierarhia sârbă de la Carloviț

---

[100] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 126v.-127.

> „neavând lângă mine pe nimeni altul care să știe această limbă și în descrierea celor oficioase pentru cele 14 protopopiate”[101].

În anul 1851, arhimandritul a mai făcut o încercare de a primi aprobarea patriarhului pentru a angaja un „interpret” consistorial. La cererea Consistoriului ortodox de la Oradea din 6 noiembrie 1851, care arăta că documentele oficiale „îi vin în limba germană și slovenă stilizate” pe care cei mai mulți nu le pricep. Cer ca aceste rânduieli să le fie traduse în limba română. Arhimandritul cerea patriarhului

> „a da blagoslovenie ca pe capelanul din Semlac și Catihetul de la Institutul Preparandial de aici din Arad, Ioan Rusu, care are desăvârșită cunoștință a limbelor de lipsă, să-l pot numi în înțelesul sistemei consistoriale cu plata cuprinsă în paragraful 6, secția III, carea din Înalta milă a Sfinției Tale s-ar putea îmbuni prin deschilinirea cu roșu de interpret consistorial”[102].

Din păcate, nu există nici un indiciu că patriarhul ar fi aprobat cererea arhimandritului iar Ioan Rusu să-și fi desfășurat activitatea ca „interpret” consistorial.

---

[101] A. A. Aradului, *doc. 179 și 245 din 1850*, la Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 95.

[102] A. A. Aradului , *doc. 1240/1851*, la Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 96.

În anii următori, 1852 și 1853, cât timp a stat la administrarea eparhiei arădene, a lucrat singur, fiind ajutat numai de „scriitorul" Miron Moise Roman, viitorul episcop al Aradului, apoi mitropolit al Ardealului, la redactarea tuturor hârtiilor oficiale și protocoalele consistoriale[103].

IV. 3. Activitatea în domeniul cultural

Încă în perioada în care se afla la Carloviț, înainte de Revoluția de la 1848-1849, arhimandritul Patrichie Popescu corespunda cu profesorul dr. Atanasie Șandor de la Preparandia arădeană. El se arăta preocupat de toate noutățile editoriale care apăreau. În corespondența dintre cei doi putem remarca preocupările lui Patrichie pentru procurarea de cărți noi, pentru îmbogățirea culturii și, implicit, a bibliotecii sale. În scrisoarea din 23 ianuarie 1845, din Carloviț îi scria lui Atanasie Șandor despre bucuria de a fi primit de la el, prin intermediul avocatului Grigorie Popovici din Arad *Macrobiotica* lui Pavel Vasici (tomul II) și „blăstămata cărțișoară *Scurtă istorie a credinți Românilor*". Patrichie îl ruga dacă mai poate trimite *Macrobiotica* tomul II pentru D. Ivacicovici „și mai un tom I și II pentru un alt prenumerant"[104].

Arhimandritul Patrichie Popescu a fost mereu preocupat și de ridicarea nivelului de cultură a clerului și învățătorilor, îngrijindu-se de bunul mers al Institutului Teologic și a Preparandiei. A contribuit la răspândirea tipăriturilor românești din vremea aceea. Dintre acestea amintim *Învățături creștinești*, apărută în 1847, datorată preotului Ioan Papp, administrator al protopopiatelor Meziad și Beiuș, fost președinte al Consistoriului ortodox de la Oradea.

---

[103] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 95.

[104] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 153. Scrisoarea din 23 ianuarie 1845 către dr. Atanasie Șandor.

Prin circulara din 16 ianuarie 1851, Consistoriul eparhial revine asupra circularei din 11/23 ianuarie 1851 prin care invita preoțimea la prenumerare pentru *Octoih și Tipicon* (Pesta 1826) a lui Constantin Diaconovici-Loga,

> „în limba Românească alcătuită și la lumină dată, și la multe biserici până acum întrebuințare nu să află, provocându-să spre deschiderea unei comune prenumerații, la tot cărturariul român mult folositoare și întru urmare trebuincioasă această carte bisericească a căruia nelegate prețul îi este patru florini în argint, care preț îl va depune fieștecare prenumerant atunci când va primi cartea"[105].

După numai câteva zile, la 21 iulie 1851, Patrichie Popescu recomanda preoților cartea cunoscutului profesor de teologie, preotul Nicolae Tincu-Velia, intitulată *Cele șapte virtuți*. La 26 iulie 1851, preotul Nicolae Tincu-Velia scria arhimandritului Patrichie Popescu că

> „socotind că cele 112 exemplare din cartea *Șapte virtuți* care, cu învoirea Înalt Preacinstitei Voastre le-am depus la fratele Rusu, nu vor fi destule pentru o așa mare și cu români literați și naționaliști mai prevăzute Dieceze cum e acea a Domniilor Voastre – am scris [...] fratelui Rusu

---

[105] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 103v.-104.

> rugându-l a face întrebare [...] dacă să mai trimit și câte exemplare din acea carte [...]".

Pe scrisoarea primită de la N. Tincu-Velia, arhimandritul Patrichie Popescu făcea următoarea repartizare pe protopopiate a unui număr de 216 exemplare: Arad - 33; Buteni - 33; Chişineu-Criş - 55; Hălmagiu - 50; Ineu - 6; Şiria - 12; Vărădia de Mureş - 27 exemplare. Cartea se vindea la prețul de 30 crițari și a fost recomandată de arhimandritul Patrichie

> „fieștecăruia nu numai preot și învățătoriu ci tot cărturarului preavrednică de a o avea"[106].

La distribuirea cărții către protopopi, arhimandritul Patrichie trimite și o circulară în care menționează că

> „din îndemnul de a promova încât cultura întru atâta și moralitate în poporul de dreapta credință, nu mă îndoiesc din cartea numită *Cele șapte virtuți* fieștecăruia nu numai preot și învățătoriu ci tot cărturarului preavrednică de a o avea ți le transpun"[107].

Prețul era de 30 de crițari în argint iar exemplarele trimise au fost vândute aproape toate. În anul următor autorul cerea banii pentru carte, și i se trimit, prin „negutătorul" Iosif Babin, suma de 89 florini, 30 crițari pentru 179 de exemplare vândute iar restul urmau să fie înapoiate[108].

---

[106] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, p. 105.

[107] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, pp. 104-105.

[108] A. A. Aradului, *doc. 890/1851*. Scrisoarea din 25 iunie 1852 a lui Nicolae Tincu-Velia către Patrichie Popescu.

În anul 1851, după apariția cărții episcopului Samuil Andreievici-Morariu (1818-1895) al Bucovinei, *Elementariu spre întrebuințare în școalele poporene* (Viena, 1851), recomandată de Ministerul Cultelor, la 13 mai 1851 s-a adresat episcopului Andrei Șaguna, consilierului școlar, Pavel Vasici, și inspectorului școlar Dimitrie Ionescu, solicitându-le opinia asupra modului de introducere a acestui abecedar în școlile populare din Episcopia Aradului. Episcopul Silvestru Andievici-Morariu a cerut „ministrului cultului", acesta a aprobat, ca manualul să fie introdus „în toate școalele române din țările de coroană". Arhimandritul Patrichie Popescu se arăta nemulțumit de această decizie. De aceea, în scrisoarea trimisă celor trei, își exprima părerea că în cazul introducerii unor cărți școlare ar fi bine

> „a se aduna laolaltă în Viena măcar, și fie unde aiurea, din rânduială mai înaltă, cel puțin câte trei sau patru bărbați adevărat români literați din fieștecare țară de coroană a toată monarhia, care să dezbată lucrul întru sine și cu înalta înțelegere să așeze ortografie de comun după care să se tipărească cărțile pentru școalele noastre elementare, iar prin acea adunare literară alcătuită și alte cărți de aici înainte așijderea".

Din epistolă reiese că Patrichie Popescu milita pentru introducerea alfabetului latin în școlile românești. El considera că e necesară constituirea acestei comisii compusă din oameni de litere și de școală care să dezbată problema manualelor școlare ortografia lor. Comisia avea să

„statornicească pentru limba română atâtea litere câte sunete sau tonuri se află într-însa, adică 27 și acest număr să se țină și pentru scrierea cu litere latine"[109].

Poziția lui Patrichie Popescu de afirmare a drepturilor românilor de a introduce alfabetul latin, de a tipări cărți și înființa biblioteci n-a convenit autorităților ierarhice de la Carloviț. Ca să scape de acțiunea lui de stabilire a unui mod unic de comunicare între români prin introducerea alfabetului latin, Patrichie Popescu a devenit un incomod pentru ierarhia sârbă.

Între Andrei Șaguna și Patrichie Popescu a existat o strânsă legătură, încă din perioada episcopului Gherasim Raț[110]. Legăturile arhimandritului Patrichie Popescu cu Andrei Șaguna au continuat și după toamna anului 1850, când cel dintâi a fost numit administrator al Episcopiei Aradului. În această perioadă corespondența dintre cei doi a fost mai degrabă protocolară, purtându-se mai ales în jurul cărților bisericești tipărite la Sibiu și difuzate în eparhia Aradului.

---

[109] A. A. Aradului, *doc. 191/1851*, la *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la episcopia ortodoxă a Aradului* (Prefață P. S. Episcop dr. Timotei Seviciu, Studiu introductiv, note și comentarii de prof. dr. Vasile Popeangă), Arad, 1986, doc. 78, p. 123; V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821-1867*, p. 155; V. Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale 1807-1948*, Arad, 2006, pp. 80-81. Din păcate, până în faza actuală a cercetării noastre nu am ajuns să cunoaștem răspunsul lui Andrei Șaguna.

[110] Vezi: P. Vesa, *Andrei Șaguna și Aradul. Legăturile cu arhimandritul Patrichie Popescu*, pp. 67-74. Cercetările noastre în privința legăturilor lui Andrei Șaguna cu Aradul sunt doar la început. Suntem convinși că cercetările pe care ni le dorim și în Arhiva Arhiepiscopiei Aradului și a Arhivelor Naționale, Direcția Județeană Arad, vor aduce noi mărturii documentare în această privință.

Despre dorința clerului arădeni de a intra în posesia unor cărți necesare în primul rând pentru uzul bisericesc, dar și personal, o aflăm din mai multe surse istoriografice[111], așa cum este corespondența arhimandritului Patrichie cu Andrei Șaguna.

Prin scrisoarea din 3 iulie 1851 în care, la cererea mai multor credincioși, îl întreabă dacă în „Tipografia Măriei Tale" se vor tipări *Biblii, Apostol, Evanghelie, Mineie* și *Octoih.*

> „Drept aceea îndrăznesc cu umilință a te ruga, ca să te înduri a-mi face cunoscut, de se poate aștepta susnumitele, și alte cărți, mai ales bisericești [...] Ca de se vor afla acele aici, să nu umble cei ce au lipsa lor după ele pre aiurea"[112].

Andrei Șaguna răspunde, abia la 6 noiembrie 1851, că în tipografie existau deja tipărite *Abecedarul*[113], *Catehismul*[114], *Datorințele supușilor față de monarhul lor, Istoria Biblică*[115], *Ceaslovul,* iar „sub teasc" se afla

---

[111] Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, vezi: C. Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvană dintre anii 1786-1830,* în „Studii", IX, 1956, nr. 1, pp.87-106; Dan Demșea, *Un studiu al abonaților la cărțile românești. Cărțile cu prenumeranți la Lipova,* în „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național - cercetare și valorificare", II, București, 1983, pp.440-500.

[112] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849,* dosar 781/1851.

[113] Sava Popovici Barcianu, *Abecedariu pentru folosul școalelor de legea greco-răsăriteană,* Sibiu, 1851.

[114] *Catehismul,* Sibiu, 1851.

[115] Sava Popovici Barcianu, *Istoria bibliceascǎ, întocmită pentru folosul școalelor de legea dreptcredincioasă a Răsăritului,* Sibiu, 1851.

Apostolul care „va fi gata în trei luni și prețul lui va fi de 4 fl. argint, nelegat”[116]. Recomanda și „protocoale matriculare se înțelege ori în care din limbile bisericești [...] cu un preț foarte potrivit”[117].

În ședința Consistoriului eparhial arădean ținută în 22 noiembrie 1851, recomandă cărțile „bisericești și școlare” de la Sibiu și emite o circulară îndemnând preoții, directorii locali și învățătorii „școalelor poporene” la prenumerarea. Aceștia „trebuincioasele cărți cu un preț foarte potrivit le vor putea căpăta”[118] iar „Calendare pe anul viitoriu [1]852, lucrate, de astădată se află în cătime mare depusă la diregătoria diecezană de aicea și pre lângă prețul lor se pot deloc căpăta”. Prenumeranții „cari pe calea diregătoriei diecezane de aicea voiesc a-și procura poftite cărți, vor avea după circulariul acesta prin respectiva preoțime locală a să arăta” protopopilor, iar aceștia aveau obligația a întocmi o listă „anumind numele și lăcuința prenumeranților, cărțile poftite și numărul exemplarelor”. Prețul cărților urma să fie achitat atunci când prenumeranții intrau în posesia lor[119].

---

[116] Prin circulara din 26 februarie 1852 Consistoriul eparhial arădean aducea la cunoștința preoților că *Apostolul* era deja tipărit și se putea procura de la Tipografia diecezană din Sibiu cu 3 fl în argint sau de la „diregătoria diecezană” arădeană cu prețul de 4 fl și 26 cr. argint. Cf. A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 154.

[117] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1232/1851.

[118] În Tipografia Diecezană din Sibiu se aflau pentru vânzare: *Abecedare* legate; *Catehismul mic*; *Istorie biblicească*; *Datorințele supușilor către monarhul său*; *Ceaslov*; *Apostol* nelegat.

[119] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 133v-134. Circulara Nr. 717 din 22 noiembrie 1851.

În 20 decembrie 1851, arhimandritul Patrichie Popescu făcea o masivă comandă de cărți la Sibiu pentru protopopiatul Hălmagiului. Se cerea: *Apostol, Abecedare, Catehisme* (10), *Istorii biblice* (10), *Datorințele supușilor către monarhul lor* (10). Preparandia arădeană solicita și ea „mai multe Octoice, de cele mici și mai că acum deodată s-ar pute și trimite vreo 20 dărabe" pentru care solicita să cunoască și prețul. Arhimandritul Patrichie solicita un portret al episcopului Andrei Șaguna, pe care „cu mare bucurie l-aș primi" iar plata se angaja să o facă odată cu celelalte cărți solicitate[120].

După numai câteva săptămâni, în 12 ianuarie 1852, Patrichie mai cerea lui Șaguna încă 20 de *Abecedare* pentru parohia Șimand și cinci cărți de rugăciuni „pentru cinci coconițe". Tot în această scrisoare confirma primirea portretului lui Andrei Șaguna pentru care îi aduce mulțumiri[121]. În doar câteva zile, la 16 ianuarie, A. Șaguna, adresându-se lui Patrichie Popescu, îi aducea la cunoștință că a introdus în eparhie termenii „cuvioase părinte" pentru călugări și „cucernice părinte" pentru preoții de mir, la fel ca și în Biserica ortodoxă română de peste Carpați. În continuarea scrisorii, invita pe cei ce doreau cărți din Tipografia sibiană „să se înțeleagă mai mulți laolaltă și cerând cărți să trimită totodată și prețul"[122].

---

[120] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1383/1851.

[121] A. B. M. O. R. Sibiu, *Fond Șaguna*, nr. 657/1852, la Gh. Lițiu, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în „M. A.", anul XVI, 1971, nr. 9-10, p. 710.

[122] A. B. M. O. R. Sibiu, *Fond Șaguna*, nr. 676/1852, la Gh. Lițiu, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 170.

În 28 ianuarie 1852, Patrichie Popescu scria lui Andrei Şaguna că în curând îi va expedia banii pentru cărţile şcolilor din protopopiatul Hălmagiului şi cere să i se mai trimită încă un număr de 26 calendare. Pe scrisoare, Şaguna notează: „sub nr. pres. 125/1852 s-au răspuns că i s-au trimis 26 calendare şi un Liturghier în dar"[123]. După numai o lună, în 26 februarie 1852, arhimandritul recomanda preoţilor „cartea bisericească Apostol numită este gata în Tipografia Diecezană din Sibiu", la preţul de 3 florini „în argint" pentru un exemplar nelegat[124].

În toamna anului 1852 ieşea de sub tipar *Mineiul* pe lunile ianuarie, februarie şi martie, un proiect important a lui Andrei Şaguna, însă pentru ducerea lui la îndeplinire întâmpina mari greutăţi financiare. Acesta este şi motivul pentru care s-a adresat şi arădenilor pentru ca să se „prenumereze" la această carte de cult[125].

În 4 octombrie 1852, Patrichie răspunde că la *Mineie* s-au prenumerat numai 12 parohii, iar banii se aflau la el. Despre celelalte parohii arată că ele au întârziat cu prenumerarea datorită faptului că preoţii au aflat că termenul a fost prelungit până în luna noiembrie. Tot în această epistolă mai cerea să i se trimită încă 20 de calendare şi 30 exemplare din *Octoihul mic*[126]. La numai câteva zile, în 11 octombrie

---

[123] A. B. M. O. R. Sibiu, *Fond Şaguna*, nr. 693-4/1852, la Gh. Liţiu, *Din legăturile ortodocşilor arădeni cu mitropolitul Andrei Şaguna*, p. 170.

[124] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 154.

[125] A. A. Aradului, *doc. 855/1852*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părţile Aradului pentru păstrarea fiinţei naţionale prin educaţie şi cultură (1784-1918)*, doc. 86, p. 131-132.

[126] B. M. Sibiului, *Fond Şaguna*, nr. 802-803/1852, la Gh. Liţiu, *Din legăturile ortodocşilor arădeni cu mitropolitul Andrei Şaguna*, p. 710.

1852, Patrichie îi cerea lui Şaguna 65 de „risuri" coale matricolare, rugându-l să micşoreze preţul ca la Timişoara spre a nu fi nevoit să cumpere de acolo, ceea ce nu îi făcea deosebită plăcere. Totodată mai cerea şi câteva *Molitfelnice*[127].

La 26 februarie 1852, arhimandritul Patrichie Popescu, prin circulara nr. 306, recomanda clerului „cartea bisericească Apostol", care se putea procura de la Tipografia bisericească din Sibiu, nelegată cu 3 florini „în argint" pentru un exemplar, iar de la

> „Diregătoria Diecesană de aici se va putea cu 4 fl 26 cr. argint după ce să va depune aici preţul acesta cu doaă, trei săptămâni nainte"[128].

Pe lângă cărţi, arhimandritul Patrichie Popescu a pledat şi pentru prenumerarea preoţilor şi învăţătorilor la foile vremii. În 26 iunie 1851[129], cerea protopopului Ioan Raţ al Aradului pentru „susţinerea organelor care stăruiesc, promovează şi susţin libertatea noastră naţională, ne lăţesc cultura intelectuală şi ne descopăr datorinţele care către altele ce le avem şi le ştiu [...] din toată monarhia austriacă numai unul se află şi acela este *Gazeta Transilvaniei* şi acestuia alăturată *Foaie pentru minte, inimă și literatură*". În circulară îl îndemna pe protopopul Aradului a se

---

[127] B. M. Sibiului, *Fond Şaguna*, nr. 807/1852, la Gh. Liţiu, *Din legăturile ortodocşilor arădeni cu mitropolitul Andrei Şaguna*, p. 170.

[128] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 154. Circulara din 26 februarie 1852.

[129] A. N. D. J. Arad, *Fond Protopopiatul ortodox român Arad*, dosar 2, f. 32. Circulara din 26 iunie 1851; A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 120-121v.

> „prenumera, așa și pre alții precum sunt preoții, învățătorii, juzii (biraiele) ș. a., care singur de sine, care în societate, doi, trii, patru, cinci laolaltă, după putință privat, fără țirculare și tropot, spre a se prenumera să-i provochezi".

Banii urmau să fie înmânați profesorului dr. Atanasie Șandor de la Preparandie, „dimpreună cu numele și caracterul prenumeranților". Prețul pe jumătate de an era de cinci florinți argint. Pentru că suma unor li se păra destul de mare, nu s-au prenumerat multe persoane[130]. Profesorul Atanasie Șandor de la Preparandia din Arad era cel care se ocupa de difuzarea printre arădeni a presei românești din Transilvania[131].

Tipăriturilor apărute în acea perioadă, arhimandritul Patrichie Popescu, le-a asigurat desfacerea lor în mijlocul credincioșilor români din cuprinsul Episcopiei Aradului aflată temporar sub administrarea sa.

---

[130] Însemnarea prenumeranților la *Gazeta Transilvaniei* pe semestrul al doilea din anul 1851: 1. Ioan Rațiu, protopop; 2. Simeon Andron, administrator; 3. Pătean Nicolae, judele orașului Nădlac; 4. Marianuț Vasile, judele localității Cenad; 5. Gherasim Luțai, parohul Cenadului.

[131] Despre activitatea lui Atanasie Șandor pentru difuzarea presei vezi corespondența cu George Bariț în *George Bariț și contemporanii săi* (coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain), București, 1975.

Putem presupune că parte din tipăriturile primite pentru prenumerare, sau poate din toate câte un exemplar, au intrat și în biblioteca Institutului Teologic din Arad. În calitatea sa de administrator al Episcopiei Aradului, la 18 august 1851, printr-o scrisoare adresată ieromonahului Ghenadie Popescu, se interesa de soarta bibliotecii și a arhivei Institutului Teologic după anul 1844, când, arhimandritul Patrichie părăsește Aradului pentru un post de profesor la Carlovit. Era interesat să afle de la Ghenadie

> „la cine au fost cheile și subt a cui pază au stat biblioteca și arhivul din întrebarea de față; numărul cărților și a banilor aceleia[132] încât au crescut de atunci până acum, și află-se astăzi toate întru întregimea lor, dimpreună cu actele acestei; și de au perit ceva sau din cărțile bibliotecii sau din actele arhivului, unde, când, prin cine și cu a cui vină s-au întâmplat acestea ?"[133]

Răspunsul ieromonahului Ghenadie Popescu cuprinde o explicație destul de amănunțită despre soarta bibliotecii și a arhivei Institutului Teologic. În 1848, episcopul Gherasim Raț l-a trimis la mănăstirea Hodoș-Bodrog „prepozit spre apărarea aceleia" pe timpul revoluției. În scrisoarea din 3 decembrie menționează că a luat cărțile și arhiva și le-a dus la Galșa „la colna mănăstirii", după care, iarăși a dus-o la Arad în casa lui Emanuil Putnic, unde se aflau și în momentul plecării lui Ghenadie la Viena (1849-1850) ca reprezentant al eparhiei arădene la sinodul episcopilor. Venind de la Viena, arhiva și cărțile nu se mai aflau la E. Putnic, ci în curtea reședinței eparhiale, „într-o sobiță lângă cănțelarie în gura poțocilor" de unde le-a luat și le-a așezat din nou în „dolaful bibliotecii". Referitor la creșterea numărului cărților și al banilor bibliotecii, răspunde că

---

[132] Face aluzie la „*Fundațiunea Patrichie Popescu*" pe care a înființat-o în 1844 pentru a aduna bani în favoarea îmbogățirii fondului de carte a bibliotecii Institutului Teologic.

[133] A. A. Aradului, *doc. 956/1851*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 83, p. 128.

> „dela străini puține au venit și eu cred că numai dela d. Petru Vanc au venit o teologie și un catihis unitariu, dela d[omnul] doctor Vasici *Macrobiotica*, dela profesorul Velea *Cele trei virtuți*, așișderea am mai adaos și eu ceva și sunt în catalog însemnate, iar bani n-au mai venit"[134].

Deoarece înființarea bibliotecii era o inițiativă din 1840 a lui și a lui Ghenadie Popescu, era firesc, în calitatea sa de administrator al Episcopiei să se intereseze de soarta cărților și documentelor din arhiva institutului, mai ales că mereu milita pentru redeschiderea cursurilor Institutului Teologic pe care-l dorea să fie în cea mai mare orânduială.

---

[134] A. A. Aradului, *doc. 798/1851*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 85, pp. 130-131.

IV. 4. Învățământul

IV. 4. 1. Institutul Teologic

Pentru că în timpul revoluției cursurile Institutului Teologic și a Preparandiei au fost suspendate, cele două școli arădene se aflau, din lipsă de fonduri, într-o stare jalnică. Pe anii școlari 1847-1848 și 1848-1849, abia la 17 septembrie 1850 s-a reușit efectuarea plății chiriei pentru spațiul folosit ca săli de curs în casa Iulianei Szakadaty.

Într-o asemenea vreme în care tulburările revoluționare erau în plină desfășurare, reprezentanții diecezei întruniți în Sinodul eparhial de la Chișineu-Criș, au elaborat proiectul constituirii unui *Fond național bisericesc și școlar*, din resurse proprii și cu drept exclusiv de manipulare a lui.

> „Românii, în frunte cu administratorul eparhiei Patrichie Popescu, convinși despre marea importanță a unui focular de cultură românească în dieceză, mișcară însă toate pietrele pentru reînvierea lui".

S-a făcut apel la toate parohiile românești din cuprinsul eparhiei pentru a cere menținerea Institutului Teologic, se redactează proteste și memorii, s-au trimis noi delegații la Viena. În paralel cu aceste intervenții, se cere patriarhului aprobarea să deschidă cursurile clericale însă acesta refuză. La intervenția lui Patrichie Popescu la Ministerul de Culte și Instrucțiunii Publice din Viena, acesta, prin ordinul nr. 894/48 din 17 iunie 1852, decretează redeschiderea cursurilor Institutului Teologic cu începerea anului școlar 1852-1853[135].

---

[135] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 530.

În 3 august 1852, comisariatul districtual cesaro-regesc din Oradea, scria lui Patrichie Popescu că

> „Guvernul nu află întemeiate temerile episcopului Raţ, că fondul şcoalelor clericale ce se administra în Carloviţ şi se alimenta din veniturile tasului al doilea nu suportă spesele împreunate cu susţinerea lui. Patriarhul nu are dreptul de a sista în mod arbitrar un institut, înfiinţat pe temeiul hotărârilor împărăteşti. Numărul prea mare al preoţilor care nu corespund diregătoriei lor nu poate face superfluă existenţa Institutului. Chiar şi acei preoţi care au fost hirotonisiţi şi au ajuns la parohii fără a avea pregătirea teologică necesară sunt obligaţia a frecventa ulterior cursurile teologice. Având în vedere că în dieceza Aradului s-au sfinţit atâţia preoţi şi diaconi, încât numai după un timp îndelungat vor putea fi toţi plasaţi în parohii şi fiind intenţia guvernului şi interesul bisericii ca clerul g. n. u. să stea pe o treaptă mai înaltă a culturii în Institut se vor primi în viitor numai tineri care au absolvit cu bun succes 8 clase gimnaziale"[136].

Administratorul Patrichie Popescu, la 30 iulie 1852, aduce la cunoştinţa patriarhului Iosif Raiacici ordinul primit de la minister şi cere indicaţii în privinţa executării lui[137]. Răspunsul acestuia vine numai la 8 octombrie 1852, prin care arăta că motivele pentru care școala clericală și-a închis cursurile s-au micșorat odată cu începutul anului școlar 1852-1853 și se poate relua procesul de învățământ. Recomanda arhimandritului să țină cont de ocuparea celor două catedre, închirierea unui local potrivit pentru școală, cu două încăperi și să se prevadă cu cele necesare. Nu în ultimul rând, cerea ca preoții și diaconii care au fost hirotoniți în timpul revoluției de către episcopul Gherasim Raț, fără să fi absolvit cursurile clericale,

---

[136] T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, p. 530.

[137] A. A. Aradului, *doc. 990/1852*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părţile Aradului pentru păstrarea fiinţei naţionale prin educaţie şi cultură (1784-1918)*, doc. 85, pp. 130-131; Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi a Bihorului.*

> „aceștia urmând să și le săvârșească". Totodată, se impunea ca în Institut să fie primiți numai tineri care au absolvit cursurile „gimnaziului mare"[138].

Existau destul de mulți preoți care, încă dinainte de revoluția din 1848-1849, au fost hirotoniți fără să fi absolvit în prealabil cursurile clericale. Prin circulara din 14 octombrie 1852, arhimandritul Patrichie Popescu, pe de o parte aduce la cunoștința tuturor, că în școala clericală din Arad se vor primi numai tineri, care

> „clasele cele 8 ale gimnaziului, după noua sistemă școlară întocmite, le-au săvârșit cu sprijin recomandabil; din contră acei diaconi și preoți care dela anul 1847 încoace",

iar pe de altă parte, se adresa celor care nu au

> „săvârșit după rânduială cele 3 cursuri clericale, s-au promovat la diaconie ori preoție, măcar de ar fi și depus pri-

---

1848-1860, p. 99.

[138] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 530-531.

vat examen, sunt îndatoraţi a veni la şcoala clericală şi aci neascultatele învăţături după rândul său a le învăţa"[139].

Şcoala clericală a fost redeschisă în anul şcolar 1852-1853, meritul revenindu-i arhimandritului Patrichie Popescu. Cursurile au început în 17/30 noiembrie 1852 şi au fost instituiţi profesorii Petru Raţiu[140] şi Ioan Mezei[141], cel de-al doilea luând şi sarcina cantoratului. Profesorul primar Petru Raţiu a condus afacerile Institutului Teologic până la sfârşitul anului şcolar 1856-1857. Pe lângă el au mai funcţionat, aşa cum am menţionat deja, Ioan Mezei, numai în semestrul I al anului şcolar 1852-1853, Ştefan Puris[142] în semestrul al II-lea al anului 1852-1853, şi semestrul I al anului şcolar 1853-1854, Teodor Popovici[143], parohul din Semlac, din semestrul al II-lea al anului şcolar 1853-1854, până la sfârşitul anului şcolar 1855-1856[144].

Datorită dispoziţiilor în vigoare referitor la condiţiile admiterii tinerilor în Institutul Teologic, după redeschiderea cursurilor, puţini s-au înscris. În ce priveşte preoţii care nu au „gustat ceva din ştiinţele teologice", mulţi dintre ei, în loc să urmeze cursurile clericale, au înaintat cereri pentru a fi dispensați, pe motiv că aveau o situație materială precară, erau îngreunați de familie, ori împiedicați din anumite motive locale. Unele parohii au protestat pe motiv că preotul lor absenta o perioadă mai îndelungată din mijlocul lor. În primul an școlar, după redeschiderea cursurilor clericale, anul școlar (1852-1853), cursurile au fost urmate doar de 4 tineri (3 din județul Arad și unul din județul Bichiș), iar în cel următor (1853-1854) de 5 tineri (2 din județul Arad, câte unul din Bihor, Cenad și Torontal). Doi preoți erau la zi iar trei erau înscriși ca particulari, doi dintre cei din urmă erau preoți[145].

---

[139] [Roman Ciorogariu], *Din corespondenţa lui Şaguna cu Patrichie Popescu*, p. 297.

[140] Pentru viaţa şi activitatea sa vezi: T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 670-671.

[141] Pentru viaţa şi activitatea sa vezi: T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, p. 659.

[142] Pentru viaţa şi activitatea sa vezi; T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, p. 669.

[143] Pentru viaţa şi activitatea sa vezi: T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, p. 667.

[144] T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei)...*, p. 532.

IV. 4. 2. Preparandia

Dificultăți, în timpul revoluției, a întâmpinat și Preparandia arădeană subordonată Institutului Teologic, care o perioadă nu a funcționat. În 1850, printr-o nouă organizare a „diregătoriilor școlare" de mai înainte, ajunge sub jurisdicția comisarului districtual cesaro regesc din Oradea, respectiv sub „ocârmuirea școlastică districtuală a militărescului district orădan", numită mai târziu „jurisdicțiune școlară cesaro regească". Conducerea acestui organism școlar era alcătuit dintr-un președinte, care era totdeauna comitele suprem al districtului și din mai mulți inspectori, care aveau titlul de consilieri de școală. Peste școlile de legea ortodoxă din districtul Oradiei este numit de inspector Dimitrie Ionescu, fost profesor al Institutului[146].

---

[145] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 532, 694.

[146] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 69.

Între profesorii Preparandiei din acea perioadă, trebuie să-i amintim pe Alexandru Gavra și, de la începutul anului școlar 1850-1851, catedra de catihet este ocupată de preotul Ioan Rusu, capelan în Semlac, care, în 11/23 octombrie 1850 este introdus în oficiu cu mare bucurie. În 1851, a luat asupra sa și „sarcina de actuar al consensului literar". Până la 2/14 iunie 1851, începând din 15 februarie 1845, funcția aceasta a fost îndeplinită de profesorul dr. Atanasie Șandor, care a redactat protocoalele și actele consensului literar/conferințelor profesorale[147].

Modul ținerii ședințelor conferințelor profesorale, sfera de competență era în atribuțiile noului regim care își exercită prioritatea prin mai multe dispoziții. Scopul principal al conferinței era de a se ocupa de toate problemele care privesc pregătirea intelectuală și morală a tineretului. Ea ținea ședințe ordinare la sfârșitul fiecărei luni, iar extraordinare oricând era nevoie. Data ținerii ședințelor o fixa directorul școlii. Întâlnirile aveau drept scop: publicarea și luarea la cunoștință a dispozițiilor de la „jurisdicțiunea școlară"; a delibera și decide petiții înaintate conferinței sau organelor școlare superioare; problemele disciplinare ale elevilor; se puneau în discuție „progresul tinerimei în studii și moralitate". Protocoalele ședințelor se scriau în limba română și se înaintau „jurisdicțiunii școlare"[148].

Directorul Preparandiei arădene, Alexandru Gavra, conduce școala până la începutul anului 1853 când, a fost numit la conducerea școlii, ca interimar, avocatul Ioan Popovici, care se remarcase prin activitatea sa națională și fusese unul dintre conducătorii comunității românești din Arad. În această perioadă s-a pus problema îmbinării Preparandiei cu o „școală capitală" după modelul preparandiilor romano-catolice prin care s-au obținut rezultate bune în instruirea și educația elevilor. Corpul profesoral însă, nu a fost de acord cu propunerea ei motivând că românii nu avea astfel de școli, numai școli primare, iar îmbinarea Preparandiei cu o școală de altă etnie și confesiune nu putea duce la nici o îmbunătățire a procesului de învățământ. În situația existentă, se cerea înmulțirea numărului de catedre, ca școala să aibă un catihet și 3 profesori. Catihetul să aibă o plată de 500 florini argint și beneficiul unei parohii, iar profesorii câte 800 florini în argint. Se propunea și ridicarea perioadei de școlarizare de la doi la trei ani; o nouă împărțire a materiilor de învățământ; ridicarea unui edificiu școlar nou[149].

---

[147] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 69-70, 410.

[148] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 71.

Cu toate eforturile depuse, nimic nu s-a realizat din cele propuse pentru progresul educativ în Preparandia arădeană. Nu a avut loc nici majorarea salarizării profesorilor și creșterea numărului cadrelor didactice, iar procesul de învățământ se reduce în continuare la doi ani. Mai mult, în anul 1853 autoritățile locale au refuzat înființarea unei școli de aplicație cu local propriu[150] pentru practica viitorilor învățători, aceasta făcându-se în mod dispersat în școlile românești aflate în oraș[151].

---

[149] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 73-74.

[150] Problema, de interes vital pentru o Preparandie, avea să fie soluționată abia în anul 1892.

Cu toate acestea, au avut loc unele îmbunătățiri datorate corpului didactic din școală. Profesorul dr. Atanasie Șandor, propune elevilor din cursul al II-lea citirea și scrierea în limba română cu litere latine. Însă aceste îmbunătățiri se dovedesc a fi neînsemnate față de slaba pregătire a viitorilor învățători. Cu prilejul examenelor de la sfârșitul anului școlar 1850-1851, inspectorul școlar districtual Dimitrie Ionescu[152], constată că cea mai mare parte a candidaților de învățători sunt slabi pregătiți în citirea și scrierea în limba română, maghiară și germană. La fel și la „cele 4 operațiuni fundamentale ale aritmeticii". În consecință, propune luarea câtorva măsuri pentru îndreptarea situației[153].

Examenele se țineau semestrial, iar în anul școlar 1852-1853, directorul local Ioan Popovici introduce sistemul ca examenele semestriale să fie parte particulare, la care asista și directorul local, și parte publice, la care asista și public și urmau să răspundă numai cei aleși dintre elevi[154].

---

[151] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 74, 530-531; Vasile Popeangă, Eduard I. Găvănescu, Victor Țârcovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964, p. 122.

[152] Ionescu Dimitrie s-a născut la Semlac. A studiat Științele juridice la Pesta. În 1833 a fost numit profesor la Preparandia din Arad, iar în 1850 inspector al școalelor din Districtul Oradiei, pe care le-a îndrumat până în 1860. Deputat în dietă în două legislaturi, între 1865-1872, iar după aceea secretar al Fundației Emanuil Gojdu. A decedat în anul 1884.

[153] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 165-166.

[154] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 278-279.

Numărul elevilor care înscriși în perioada cuprinsă între 1850-1853, se ridică la 116, cei mai mulți în anul școlar 1852-1853 (52 elevi)[155].

Arad	Bihor	Bichiș	Caraș	Cenad	Ciongrad	Timiș	Torontal	Total
25	8	1	41	1	1	34	5	116

În cei trei ani școlari (1850-1851, 1851-1852, 1852-1853), cei mai mulți preparanzi proveneau din județele Caraș (35,34 %) și Timiș (29, 31 %), urmat de cel al Aradului (21,55 %), așa după cum reiese din tabelul de mai sus.

IV. 4. 3. Școlile poporale

În ce privește școlile poporale, ele erau răspândite aproape în toate satele din cuprinsul Episcopiei Aradului, funcționând ca școli confesionale întreținute de comunitățile locale. În perioada postrevoluționară se intensifică mișcarea pentru susținerea școlii românești și utilizarea limbii române în activitățile școlare. Comunitatea românească a privit școala și actul educativ ca pe o „cale a moralității" și un mijloc de luminare a minții. Școlarizarea copiilor devenea folositoare națiunii române, care prin știința de carte a tineretului putea progresa și deveni mai pregătit în mișcarea pentru drepturile naționale și sociale.

Învățătorii, formați în Preparandia arădeană sub îndrumarea atâtor profesori integrați în cadrul mișcării naționale, au militat pentru întărirea rolului național și cultural al școlilor românești. Eforturile învățătorilor se îndreptau mai ales în scopul îmbunătățirii frecvenței școlare. În această direcție, reprezentanții de seamă ai comunității românești de la biserica catedrală din Arad, la 16 februarie 1851, se adresau arhimandritului Patrichie Popescu cerându-i să îndrume preoții de a stărui pe lângă părinți pentru trimiterea copiilor la școală[156].

---

[155] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, pp. 440-443.

În 14 august 1851, protopopul Petru Moldovan aducea la cunoștința arhimandritului Patrichie Popescu că în 12 august a avut loc o conferință ținută cu „comisari a[i] cercur[ilor] și subserc[urilor]" în privința școlilor care aveau să se înființeze în protopopiatul Hălmagiu,

> „adică în Hălmagiu să fie 2 învățători - unde să se introducă norma de 3 clase - propunându-se învățăturile românește, nemțește, latinește și ungurește, ca părinții care au modru și voiesc pe fiii să-i ai adăpa cu învățăturile mai înalte, din aceasta normă școlastică a Hălmagiului să fie primiți la prima latinească în oricare gimnaziu".

Cu acest prilej s-a fixat și plata celor doi învățători care deja funcționau. Celui dintâi 300 fl., iar celuilalt numai 200 fl. pe an. Pe lângă cei doi se mai solicitau încă doi învățători, „unul din sus de Hălmagiu, altul din jos, și aceștia fiecare va avea 200 fl. pe an", pe lângă asigurarea unei locuințe, grădini și lemne[157].

---

[156] A. A. Aradului, *doc. 182/1851*, la V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821-1867*, p. 92.

[157] A. A. Aradului, *doc. 954/1851*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 81, p. 126.

După numai două zile, la 16 august 1851, arhimandritul Patrichie Popescu, într-o adresă către protopopul Petru Moldovan, găsește „lăudabilă tendința" de a înființa noi școli, iar în legătură cu învățătorii, menționează că

> „s-au și arătat doi indivizi la mine, unul Moise și altul Costa cu cognumele, amândoi preparanzi absoluți, pre cari i-am îndreptat să producă testimoniile și atestatele ce le au despre hărnicia lor, ce până în clipa de față încă n-au făcut"[158].

Tot în 16 august, se adresează și către „Mărita guvernare Școlară din Marele Principat al Ardealului" cu sediul la Sibiu, aducându-i la cunoștință despre hotărârile conferinței din 12 august de la Hălmagiu[159]. Răspunsul vine de la Sibiu destul de târziu, la 4 decembrie 1851, arătând că nu este de competența lor ci a Consistoriului eparhial arădean[160].

Vedem că protopopul Petru Moldovan al Hălmagiului, care îndeplinea și atribuția de inspector școlar, depunea mari eforturi pentru înființarea de școli noi în cuprinsul protopopiatului său. La 5 iulie 1852 îi aducea la cunoștință arhimandritului Patrichie Popescu că în 29 iunie 1852 avusese loc la Deva o conferință a fruntașilor naționali din părțile Zarandului, unde, participanții, între care și Avram Iancu, au hotărât să redacteze rugarea poporului din ținut ce urma să fie înaintată împăratului care era așteptat să sosească la Hălmagiu, în drumul său spre Câmpeni[161].

---

[158] A. A. Aradului, *doc. 954/1851*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 81. p. 127.

[159] A. A. Aradului, *doc. 954/1851*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 81, p. 127.

[160] A. A. Aradului, *doc. 954/1851* (doc. 773/1851; tradus din limba germană nr. 2747/1851), la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 82, p. 127.

Hălmăgenii își puseseră mari speranțe în sprijinul autorităților imperiale, însă nu au primit ajutorul așteptat. În această situație, românii au căutat în altă parte resursele materiale necesare înființării de noi școli poporale. Mai târziu, protopopul Petru Moldovan cerea cărți de la Sibiu și reînnoia propunerea ca „diregătoriile politice" să se intereseze mai mult de soarta școlilor. A intervenit pe la autoritățile administrative pentru a sprijini pe locuitorii din Rișculița în dorința lor de a contribui la progresul școlii. În anul școlar 1852-1853 se retrăseseră un număr de 9 elevi de la școala din această localitate din efectivul de 54 elevi. Copiii plecaseră cu părinții lor cu mărfuri prin Ardeal, Banat și peste Dunăre până la Srem[162].

Au militat pentru îmbunătățirea procesului de învățământ și a condițiilor de învățătură și învățătorii Ion Ardelean și Nicolae Costa din Pecica. O îmbunătățire a frecvenței școlare se înregistrează la școala din Nădlac, unde, învățătorul Vasile Simionovici școlarizase un număr de 129 școlari în cele trei clase pe care le conducea. În localitățile aparținătoare cercului școlar Arad, condus de protopopul Ioan Raț, exista o puternică activitate pentru dezvoltarea învățământului. La 20 decembrie 1851, protopopul I. Raț a fost numit director al școlilor din Pecica, Șeitin, Semlac, Nădlac, Cenad, Bătania și Turnu. Inspectorul școlar districtual, Dimitrie Ionescu, îi cerea să viziteze școlile din aceste localități și să facă „despre sprijinul pruncilor și modul expunerii învățătorului relațiune precum și despre purtarea lui". I se mai cerea să vegheze „ca pruncii la școală nesmintit să umble". În 1852, Dimitrie Ionescu solicita învățătorilor ca în fiecare școală să fie introduse *Tabele de vizitat școlile*, în care directorul și inspectorul cercual să noteze constatările lor[163].

---

[161] A. A. Aradului, *doc. 906/1852*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, p. 27.

[162] A. A. Aradului, *doc. 256/1853*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, p. 92.

În toamna anului 1852 a fost întocmită o situație statistică generală a școlilor arădene. Situația era aproximativă, la multe școli nu s-au menționat numele învățătorilor sau numărul elevilor. Situația în cele opt protopopiate arădene se prezenta așa după cum reiese din tabelul de mai jos[164]:

Protopopiatul	**Număr localități**	**Număr locuitori ortodocși**	**Număr elevi**	**Număr învățători**	**Numele protopopilor**
Arad	18	34.671	1.261	21	Ioan Raț
Beliu	27	13.856	161*	19	Simion Bica
Buteni	26	21.606	791	17	Teodor Bucatoș

---

[163] V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, p. 93.

[164] V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, pp. 94-100.

Chișineu-Criș	29	53.039	1.644	29	
Ineu	31	16.888	1.280	24	Moise Ghergar
Hălmagiu	51	23.070	236	4	Petru Moldovan
Șiria	24	36.561	1.644**	23***	Teodor Popovici
Vărădia de Mureș	26	18.335	1.521	26	Ioan Cefan

* Nu era situația dată pentru toate școlile din protopopiat

** Lipsește situația de la Chier.

*** Un post era vacant.

Cele mai puține școli funcționau în protopopiatul Hălmagiu, doar trei, celelalte localități fiind filiale ale uneia din cele trei școli (Hălmagiu, Pleșcuța, Rișculița). Protopopul Petru Moldovan a întreprins nenumărate acțiuni pentru înființarea de școli în protopopiatul său. Cursurile școlii din Aciua (Avram Iancu) au fost urmate, în anul școlar 1851-1852, de 47 elevi, iar învățătorul Constantin Popovici a obținut rezultate bune în pregătirea lor. Protopopul, în 30 septembrie 1852, a propus ca școala din Aciua să funcționeze la Pleșcuța, aceasta, fiind mai aproape de mijlocul de comunicație[165].

---

[165] A. A. Aradului, *doc. 1201/1852*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, p. 100.

Despre felul cum decurgeau examenele trimestriale aflăm dintr-un raport al protopopul P. Moldovan al Hălmagiului. Acesta, în raportul său din 15 martie 1852 privitor la examenele școlare din trimestrul I al anului școlar 1851-1852, arăta că acestea s-au ținut la Hălmagiu, în 28 februarie, în Rișculița în 5 martie iar în Aciua în 6 martie. Examenele au avut loc în prezența „oficialilor din Cerc", a protopopului Hălmagiului, a unui număr mare de preoți, „precum și părinții tinerilor și alți oameni vrednici. Cu acest prilej, „tinerii învățăcei au arătat deplină îndestulare a cunoștințelor", iar cei sârguincioși au fost premiați cu *Abecedare, Istorii biblice, Catehisme, Datorințele supușilor*, „însă și cu bani în argint fură pruncii cinstiți"[166].

O deosebită grijă a purtat arhimandritul Patrichie, catehizării elevilor în școlile poporale aflate sub jurisdicția Episcopiei Aradului. Era foarte nemulțumit că nu în toate școlile preoții țineau orele de „cateһiză cu tinerimea școlastică după cum aceasta atât chemarea preoțească cât și mai înaltele rânduieli poftesc". Pentru îndreptarea situației, Consistoriul eparhial, prevalându-se de hotărârile nr. 214 din 21 octombrie 1841 și nr. 327 din 15/27 decembrie 1844, emite circulara din 11 ianuarie 1851, prin care protopopii erau îndemnați să fie cu toată băgarea de seamă, ca în toate școlile preoții să facă orele de catehizație cu școlarii, iar preoților li se cerea să fie „cu toată râvna" în predarea acestor ore. Trimestrial li se cerea să întocmească un raport care să fie înaintat Consistoriului[167].

---

[166] Traian Mager, *Școalele de la Hălmagiu în epoca absolutismului. 1850-1860*, în „B. Ș.", anul LIII, nr. 9, 24 februarie 1929, p. 9.

[167] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f.

Asigurarea *bazei materiale a școlilor* se făcea de către locuitorii satelor prin comunitatea bisericească locală. Clădirile școlare erau, în marea lor majoritate, construite din lemn și aparțineau comunităților locale. În alte localități, procesul de învățământ se desfășura în casa învățătorului (Milova).

Examenele erau momente solemne care prin semnificațiile lor sociale și culturale, se desfășurau în sfera activității pedagogice. Uneori, la examene asistau oficialitățile locale după cum, în 1852, nota în raportul său protopopul Petru Moldovan al Hălmagiului[168].

Programele examenelor ținute la Pecica în 1853, oferă informații despre orizontul cunoașterii al unui absolvent de școală poporală cu durata de trei ani. În clasa inferioară, învățătorul Nicolae Costa a examinat elevii din cunoașterea literelor și silabisirea din *Abecedar*, *Aritmetică* și *Scriere*. Celălalt învățător din Pecica, Ion Ardelean, a predat la clasa superioară și la examene a solicitat elevilor să răspundă din următoarele obiecte: 1. *Doctrina religioasă*; 2. *Istoria Bibliei*; 3. *Gramatica română*; 4. *Geografia politică*; 5. *Istoria naturală*; 6. *Datorințele supușilor*; 7. *Citirea română și sârbă*; 8. *Citirea germană, maghiară și latină*; 9. *Aritmetica*; 10. *Scrierea caligrafică și după dictare*. Asistența s-a declarat mulțumită de răspunsurile elevilor[169].

104v. Circulara nr. 5 din 11 ianuarie 1851 a Consistoriului diecezan; f. 104v-105; Circulara din 19 ianuarie 1851 a protopopului Ioan Raț al Aradului.

[168] A. A. Aradului, *doc. 202/1852*, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, pp. 127-128.

[169] A. N. D. J. Arad, *Fond Protopopiatul ortodox român Arad*, pachet 15.

O deosebită grijă a purtat catehizării elevilor în școlile poporale românești. Era foarte nemulțumit că nu în toate școlile din cuprinsul eparhiei catehizarea avea loc. La îndrumarea sa, Consistoriul eparhial arădean emite circulara din 11 ianuarie 1851 prin care preoții erau îndemnați să țină orele de catehizație iar trimestrial să întocmească un raport care să fie înaintat Consistoriului[170].

În această perioadă au existat o serie de învățători care prin pregătirea și comportamentul lor s-au făcut remarcați în mod deosebit. La Arad a funcționat ca învățător, câțiva ani după revoluție, Silvan Munteanu, care a fost un sprijinitor generos al acțiunilor naționale și culturale întreprinse de liderul comunității bisericești de la catedrală, cunoscutul avocat Ioan Arcoși. În anul 1851, Ioan Arcoși și Silvan Munteanu au cerut arhimandritului Patrichie Popescu să îndrume preoțimea ca să sprijine mai stăruitor activitatea școlară. Ei considerau că „geniul timpurilor și împrejurările pretind de la popoare dezvoltarea lor culturală"[171].

IV. 5. Situația din parohiile mixte româno-sârbe

Întreaga mișcare pentru separația ierarhică avea un element de o continuă agitație, de nemulțumiri și proteste. Deși nu erau multe comunitățile de această natură, ele erau suficiente de a întreține o stare de spirit dușmănoasă între cele două etnii, română și sârbă, de aceeași confesiune ortodoxă.

---

[170] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 104v.

[171] A. A. Aradului, *doc. 182/1851*, la V. Popeangă, V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, p. 232.

Primele manifestări de nemulțumire dintre cele două etnii au fost frământările pe tema limbii liturgice în cele două biserici centrale din Arad. Este vorba de biserica „*Sf. Apostoli Petru și Pavel*", unde, și aici majoritatea nu o constituiau sârbii, ci românii; și apoi, cei de pe lângă biserica „*Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*", în jurul căreia s-au grupat mai ales românii. Asemenea comunități existau numai în protopopiatul Arad, în parohiile: Bătania, Cenad, Nădlac, Pecica, Senteș și Tornea (Turnu)[172].

În Arad, la biserica episcopală, așa după cum am mai afirmat, cercetată aproape numai de români, încă din timpul episcopului Gherasim Raț, limba liturgică era româna. La biserica „*Sf. Apostoli Petru și Pavel*", după ce Sava Tekelia arogându-și dreptul de patronat, se slujea numai în limba sârbă. Sârbii din Arad erau nemulțumiți de faptul că la biserica episcopală se slujea numai în limba română nu și în cea sârbă. În primăvara anului 1851, ei stăruie pe lângă împăratul Francisc Iosif I să dea dispoziție pentru a se reveni și aici la limba sârbă. Plângerea comunității sârbe arădene este trimisă ministrului prin patriarhul Iosif Raiacici. La 1/12 februarie 1851, prefectul, respectiv comisarul guvernial al Comitatului Arad, Ioan Atzel, cere ca pe 6/18 februarie să fie instituită o comisie de anchetă din care să facă parte protopopul Ioan Raț al Aradului și parohul Lazăr Adamovici din Semlac. Deși nu se cunoaște rezultatul anchetei, la 6/18 martie 1852, „Locțiitorimea Țărană c. r. din Ungaria", înainta decretul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din 19/31 ianuarie 1852 prin care se dispunea ca în bisericile ortodoxe din Arad (episcopală și cea așa zisă sârbă) să se slujească „și sârbește și românește"[173].

---

[172] Gheorghe Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830-1840)*, Arad, 1935, pp. 345-346.

Obrăznicia sârbilor a fost și de altă natură. La începutul anului 1851, conducerea bisericii „*Sf. Apostoli Petru și Pavel*" refuză să pună la dispoziția protopopului Ioan Raț socoțile bisericești pentru a fi revizuite. În 17 martie 1851, protopopul aduce cazul la cunoștința Consistoriului eparhial. După câteva luni, la 7 mai, comunitatea sârbă cerea Consistoriului să nu fie obligată de a da socoțile spre revizie protopopului. În cele din urmă se apelează și la prefectul Ioan Atzel care intervine și, la 12/24 iunie 1851, socoțile bisericești erau deja în posesia protopopului. În timpul disputelor pentru cedarea socoților bisericești, în 23 mai 1851, comunitatea sârbă cere Consistoriului eparhial să corespondeze cu ea numai sârbește[174].

Au mai fost înregistrate și alte abateri ale sârbilor cu prilejul alegerii președintelui și a epitropilor bisericești, atribuirea de scaune în biserică. Toate acestea, le făcea comunitatea sârbă fără a ține cont de autoritățile bisericești: Protopopiat și Consistoriu, cu „apăsarea elementului românesc", prilejuind intervenția autorității politice. Patriarhul Iosif Raiacici se afla mereu de partea comunității sârbe, chiar și atunci când dreptatea nu era de partea lor. Că acest lucru este adevărat, ne îndreptățește să afirmăm hotărârea Consistoriului arădean din 19 iulie 1851, în care urma să se discute cererea patriarhului Iosif Raiacici de a nu se mai menționa în protocolul ședințelor consistoriale ca biserica „*Sf. Apostoli Petru și Pavel*" pentru a nu denega denumirea de

---

[173] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 122-123.

[174] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 123-124.

„sârbească". Consistoriul eparhial făcea precizarea că, chiar dacă ar întrece de două ori sau de trei ori numărul românilor pe cel al sârbilor, „atinsa biserică nici când nu va înceta a fi în posesiune sârbească". Asesorii consistoriali prezenți arată că numai:

> „Majestatea Sa împăratul nimeni altul nu are putere a șterge și nimici judecățile consistoriale, aceasta Sfinței Sale cu acea rugare a se arăta de cumva asemenea putere prin vreo mai înaltă rânduială doară de curând ieșită, i s-ar fi dat, despre aceea a ne informa să binevoiască; întru altele fiind determinăciunea consistorială de sub Nr. 294, întemeiată pe principiul egalității, cuprins întru Constituția imperială din 4 martie 1849, care nu lasă drept unei națiuni asupra alteia, după ce în dieceza aceasta nici o comunitate sârbească ci numai mestecate – adică româno-sârbești se află; și așa Consistoriul nici a despuiat vreo comunitate sârbească de proprietatea sa nici au pășit în contra frățeștii iubiri în aducerea sus atinsei hotărâri, din acestea a se ruga Sf. Sa Patriarhul Sârbilor ca să binevoiască a cruța pe viitoriu pe diecezanul acesta Consistoriu de așa epitete și caracterizări cu care au aflat de bine în scrisoarea prezentă cu nedreptul a-l înfiera; descoperindu-se totodată Sfinței Sale: că acest Consistoriu nu pricepe cum se potrivește adevărului și dreptății argumentul Sf. Sale că biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel rămâne proprietate sârbească, deși va întrece pe două ori numărul poporenilor de acolo români, pe a sârbilor: că Consistoriul

> acesta tocmai după îndrumarea Sf. Sale află de drept a cere ca într-acoacea și Sf. Sa în limba română să corespundă, și în sfârșit că în privința luării socoților duse la biserica SS. Ap. Petru și Pavel, Consistorul acesta nici vrea, nici poate păși altcum decât în înțelesul mai înaltelor rânduieli și după cum și Sf. Sa binevoiește a însemna carea întru acest înțeles lucrată așterne, cu aceea va fi a se încheia, că Diecezanul acesta Consistor socoate a fi trecute pentru totdeauna timpurile apăsătoare de români și că Sf. Sa nu voiaște acelea a le reînvia"[175].

În ce privește comunitatea mixtă a Gaiului, au existat și aici frământări pe tema limbii liturgice. Cu toate că românii constituiau marea majoritate a populației, slujbele se săvârșeau în limba slavonă. Românii din această comunitate cer, iar Consistoriul eparhial din 10 mai 1851 (nr. 263), aprobă ca într-o strană, în dreapta, să se cânte în românește, iar în stânga în slavonă. Patriarhul Raiacici însă, prin adresa nr. 438 din 1 iulie 1851, nu aprobă hotărârea Consistoriului eparhial.

> „Nefiind în stare de știrbirea drepturilor comunității sârbești găene încheerea Consistoiriului sub 10 mai a. c. Nr. 263 la cererea comunității române aduse, cu atâta mai puțin a aproba căci cinstim sfințenia averii fieștecăruia, prin urmare și a comunității sârbe găene, a căreia dela început avere este biserica Sfântul Simion Stâlpnicul, și căci

---

[175] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 124-125.

înaintea ochilor având nefrățească iubire a comunității române arădene și din însăși biserica arădană catedrală prin cea de acolo comunitate sârbească zidită; înfrumusețată și cu toate trebuincioase de aur și de argint lucruri înzestrată limba sârbească cu totul exchizându-se, de asemenea amărăciune cu dreptul și în privința bisericii găene ne aducem aminte, cu aceasta am aflat de bine pe Prea Cinstit Consistoriu într-acolo a-l îndemna ca pe comunitatea română găiană despre nedreptatea cererii sale cu aceia s-o încunoștințeze, ca aceea dacă voiește în limba sa maternă să asculte săvârșirea slujbei dumnezeiești sau în biserica catedrală să se alipească în Arad, unde în toate zilele găenii s-au obișnuit a cerceta târgul, sau deoarece numărul lor spre zidirea noiei pentru limba română hotărâtoarei biserici și spre susținerea unui paroh deajuns este. Prea Cinstit Consistoriu îngrijirea sa întru aceea s-o pună ca în mijlocul comunității române găene loc îndemânatic pentru zidirea bisericii române să se hotărască, spre a căria biserici zidite cu aceasta împărtășind binecuvântarea noastră, rugămintea numitei comunități române scrise cu străine, litera adică latine litere, prea Cinstitul Consistoriu pe lângă arătarea neplăcerii noastre, căci cu astfel de litere scrise o au primit, cu aceea o reîntoarcem ca Prea Cinstitul Consistoriu de la toată stricarea limbei române în protocoalele consistoriale și în scrisorile sale oficioase primejdioasă, ferindu-se rugămintele române

> scrise cu litere latine în viitoriu dela drept credincioșii români să încete a se primi având în toate corespondențele sale limba bisericească română, carea și până acum în gura poporului român se întrebuințează și ortografia bisericească română sub cel mai aspru răspuns, cu punctualitate a urma"[176].

De remarcat faptul că patriarhul Iosif Raiacici apăra limba slavă și alfabetul chirilic al limbii române, în dauna românilor.

Nici mănăstirea de la Hodoș-Bodrog nu a scăpat de atacurile ierarhiei sârbe de la Carloviț. În 12/24 martie 1852, prin dispoziția nr. 260, patriarhul Raiacici

> „oprește ca în privința demândatei dela In. Ministeriu reîncopceri a mănăstirii Hodoș către Dieceza Aradului, nu din partea ocârmuirii diecezane, nici din partea Consistoriului, nici un pas să nu se facă".

Cu toate acestea, în 14 decembrie 1852, prefectul Ioan Aczel, deleagă din partea sa și cere Consistoriului membrii într-o comisie „pentru a se reîncopcea Mănăstirea Hodoș la dieceza Aradului"[177].

Constatăm că ierarhia superioară sârbă, numai în *„ticăloasă orbire"*[178] au ținut pe românii ortodocși aflați sub jurisdicția Mitropoliei de la Carloviț, luându-le și unul dintre cele mai elementare drepturi, limba maternă.

---

[176] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 127-128.

[177] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, p. 126.

[178] Ardelean George, *Istoricul episcopiilor noue. Studiu istoric*, Sibiu, 1901, p. 13.

IV. 6. Sprijinul acordat Reuniunii Femeilor Române

Arhimandritul Patrichie Popescu a fost unul dintre sprijinitorii activi ai *Reuniunea Femeilor Române* din Brașov, implicat și în acțiunile caritative promovate de această asociație[179]. La sprijinul pe care femeile române îl cer ierarhilor[180], arhimandritul Patrichie răspunde Comitetului Reuniunii că a emis mai multe circulare în eparhie[181], lămurind credincioșii despre necesitatea sprijinirii *Reuniunii.* El recomanda ca de ajutorul *Reuniunii* să fie împărtășite cât mai multe fetițe române, fără diferență confesională,

> „ca așa Reuninea să fie socotită în chip de peatră fundamentală a zidului fericirii naționale" [182].

Din partea sa trimite 35 de florini „ca și contribuție odată pentru totdeauna", iar 5 florini „ca anuală contribuție"[183].

---

[179] Pentru amănunte: Simona Stiger, *Asociaționism și emancipare în Transilvania până la primul război mondial*, Arad, 2001, 206 p.; S. Stiger, *Mișcarea feministă românească din Transilvania (1850-1914)*, în vol. „Prezențe feminine. Studii despre femei în România", Cluj-Napoca, 2002, pp. 237-266.

[180] În numele „*Reuniunii Femeilor Române din Brașov*", apelul din 20 decembrie 1850, către publicul românesc, a fost semnat de Maria Nicolau, în calitate de președintă; Ana Orghidan, casieră și Zoița Ciurcu, secretară.

[181] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocol circularelor*, reg. 5 (1832-1852). Circulara nr. 1113 din 7 octombrie 1851. Circulara este publicată în V. Păpeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 84, pp. 128-130.

[182] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f....

[183] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, p. 109.

În urma circularei, protopopul Atanasie Boţco al Oradiei, răspunde că „îndată după vestirea lucrului pe la locuitorii de aicea de relegea noastră" s-au colectat 65 de florini pe care porotopopul o administra[184]. Într-o altă scrisoare, cea din 22 decembrie 1851, Atanasie Boţco arăta că pe lângă prima colectă amintită, la 3 decembrie a trimis o colectă efectuată în protopopiatul Peşteşului, iar acum înştiinţa despre trimiterea unei noi colecte de 100 florini[185].

La 24 decembrie, arhimandritul Patrichie confirma primirea colectei lăudând activitatea depusă de preoteasa Ana, soţia protopopului Atanasie Boţco[186]. În aceeaşi zi de 24 decembrie, arhimandritul scrie şi Reuniunii Femeilor Române apreciind gestul onorabil al preotesei Ana „în folosul orfelinelor române numai din Oradea mare adunând spre acest scop"[187].

În 16/28 decembrie 1851, Comitetul Reuniunii, prin preşedinta Maria Nicolau, mulţumeşte arhimandritului Patrichie Popescu, numindu-l „Patron al creşterii orfelinelor", rugându-l să sprijine şi pe mai departe cu influenţa sa acţiunile de colectare „înaintând îndemnul, foloasele care au adesea spre mărirea lui Dumnezeu și înaintarea binelui națiunii ce se bazează pe buna creștere a sexului femeiesc"[188].

---

[184] A. A. Aradului, *doc. 1393/1851*, la Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, p. 109.

[185] A. A. Aradului, *doc. ad. 1393/1851*, la Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, p. 110.

[186] A. A. Aradului, *doc. ad. 1393/1851*, la Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, p. 110.

[187] A. A. Aradului, *doc. ad. 1393/1851*, la Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, p. 110.

În *Foia pentru minte, inimă și literatură* (nr. 47 din 22 noiembrie 1851), a fost publicată situația colectei publice realizată până în acel moment. Tot acum este redactată o dare de seamă generală, încheiată la 20 octombrie 1851, din care reiese că din cei 3.937 florini colectați, Aradului a contribuit cu 45 de florini și 24 cruceri, iar Oradea cu 100 florini[189].

La începutul anului următor, din încredințarea administratorului eparhiei, protopopul Ioan Raț al Aradului cerea preoților să caute „cu sufletul a mijloci cât să va putea pă sama orfanelor femeieșci și orice și câștigatul ajutoriu până în 21 mai ni-l și trimiteți pe lângă însămnarea cine cât au făcut, sporiul în treaba aceasta făcută să va însuși râvnei și dragostei noastre"[190].

---

[188] A. A. Aradului, *doc. 1306/1851*, la Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 110-111.

[189] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, p. 111.

[190] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 159v.-160.

„83-84. 1852. Onorată preoțime! Înalt Prea Sfinția sa Arhimandritul Diecezii, Domn Patrichie Popescu prin rânduiala Nr. 10, mai cere prin Circulariul sub Nr. 1113 – 1851 slobozit poftește aici subscerne ajutoriul adunat pentru Reuniunea Femeilor Române din Ardeal până în 25 a lunii curente – drept aceeia de nou va recerca din comunități care până acum nici cât mai puțânătoriu nu s-au adunat, să căutați cu sufletul a mijloci cât să va putea pă sama orfanilor femeieșci și orice și câștigatul ajutoriu până în 21 Maiu ni-l și trimiteți pe lângă însămnarea cine cât a făcut, sporiul în treaba aceasta făcută să va însuși râvnei

Acțiunea caritabilă în eparhie a continuat și după ce arhimandritul Patrichie Popescu a fost înlăturat de la conducerea Episcopiei Aradului, sub conducerea episcopului Procopie Ivașcovici (1853-1873).

* * *

și dragostei noastre. [Ioan Raț. Proptopop Arad]".

V.

Arhimandritul Patrichie Popescu și mișcarea pentru separația ierarhică

Patriarhul Iosif Raiacici își punea mari speranțe în arhimandritul Patrichie Popescu, sfătuind credincioșii ca

> „spre binele și mântuirea voastră, spre binele și mântuirea bisericii noastre dreptcredincioase, trebuie mai nainte de toate preiubiților fii ai noștri duhovnicești să depuneți faptele întunerecului și să vă îmbrăcați în arma luminei, să întoarceți urechile voastre de către oamenii aceia, cari pismuiesc mântuirea voastră, vă propovăduiesc vouă în locul dragostei ură, în locul păcii nepăciuirea, în locul împreunăținerii zarvă, în locul unei puteri deschilinirea părerilor"[191].

---

[191] Il. Pușcariu, *Metropolia românilor din Ungaria și Transilvania, Colecțiunea actelor*, doc. 43, p. 99.

Este clar mesajul patriarhului prin care, credea el, că poate să îndepărteze clerul și credincioșii români ortodocși de dorința separării ierarhice și reînființarea Mitropoliei ardelene. În cele din urmă s-a văzut că acesta s-a înșelat în privința sentimentelor arhimandritului Patrichie Popescu.

La Viena, Patrichie Popescu era agreat datorită faptului că în timpul revoluției de la 1848-1849 s-a situat pe o poziție similară cu cea a episcopului Andrei Șaguna, împotriva revoluției maghiare. De fapt, în toată perioada cât a administrat Episcopia Aradului, arhimandritul Patrichie s-a aflat sub influența lui Andrei Șaguna. Ca o recunoaștere a acestei atitudini, în vara anului 1851, împăratul Francisc Iosif I i-a acordat crucea de cavaler al ordinului Francisc Iosif[192]. Înmânarea diplomei s-a făcut în 23 august 1851 prin Ioan Atzel, prefectul comitatului Arad, la Casa Comitatului în prezența membrilor Consistoriului eparhial, fruntași politici și militari, mai mulți preoți și civili. P. Atzel a citit ordinul de decorare, a predat diploma și decorația „pe pieptul lui au lipit-o". A mulțumit cel decorat, declarând că va fi și pe viitor loial către Maiestatea Sa. Apoi, preotul profesor Ioan Rusu a rostit o cuvântare în limba germană[193]. Aprecierea aceasta la adresa arhimandritului Patrichie Popescu era o speranță în plus pentru românii arădeni că el va fi cel ales în scaunul eparhial vacant.

---

[192] A. N. D. J. Arad, *Fond Prefectura Județului Arad, Actele comitelui suprem cezaro-crăiesc*, 34, dosar 88/1851, f. 1-2; A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 125v-126.

[193] Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, p. 81.

În 1851 comunitatea românească din Lipova cere numirea lui Patrichie Popescu de episcop al Timişoarei

> „cu atât mai tare cu cât e născut din protopopiatul Lipovei, ca să avem şi noi îngrijitoriu pentru viitorul nostru"[194].

Românii întreprinseseră la toate ocaziile tot ce le-a stat cu putinţă pentru a avea episcop al lor. Încă în 20 iulie 1849 delegaţii românilor bănăţeni ce se aflau la Viena, în frunte cu episcopul Andrei Şaguna şi împreună cu protopopul Ioan Popasu al Braşovului, înaintează o petiţie la Ministerul de Culte în care cer, între altele, ca după moartea episcopului Ştefan Popovici să fie numit episcop al Vâr-şeţului arhimandritul Patrichie Popescu,

> „român cu sentimente bune, în care naţiunea română avea toată încrederea, îndeosebi românii numeroşi din dieceza Vârşeţului, fiind el născut şi crescut în acea dieceză [...], se poate aştepta, că va fi în stare mai mult decât oricare altul să mângâie pe românii din Banat"[195].

În perioada următoare instalării lui Patrichie Popescu (octombrie 1850), mişcarea pentru separarea ierarhică s-a desfăşurat pe mai departe, în pofida influenţei patriarhului care ţinea cu orice preţ să se ştie şi chiar lăsa să se înţeleagă faptul că el era stăpânul eparhiei arădene[196]. După cum au decurs lucrurile în continuare, nu se pare ca patriarhul să fie stăpânul eparhiei arădene. Arădenii nu mai erau dispuși să-și subordoneze interesele altor națiuni și își cristalizau tot mai accentuat un program de emancipare națională și ecleziastică. Acest fapt este dovedit și de alegerea pe care au făcut-o cu prilejul desemnării reprezentantului Consistoriului arădean la Sinodul episcopilor ortodocși din monarhie programat la Viena.

---

[194] B. M. Sibiului, *Fond Vasile Mangra*, dosar 2.

[195] Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice-naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, Ed. a II-a, vol. I, Sibiu, 1904, pp. 622, 623.

[196] P. Vesa, *Episcopia Aradului şi mişcarea pentru separaţia ierarhică de Mitropolia de Carloviţ în timpul episcopului Gherasim Raţ*, în „R. T.", pp. 135-149.

În urma hotărârilor sinodale de la Sibiu și Arad, Ministerul de Interne hotărăște convocarea unui Sinod al episcopilor ortodocși din monarhie la Viena, pentru ziua de 3/15 octombrie 1850[197]. La 20 septembrie 1850, patriarhul Iosif Raiacici cerea Consistoriului eparhial arădean să aleagă un reprezentant al diecezei pentru a participa la sinod. A fost desemnat ieromonahul și profesorul de teologie Ghenadie Popescu. Alegerea făcută de Consistoriu nu a fost pe placul patriarhului, care, în două rânduri s-a interesat despre modalitatea în care a fost ales Ghenadie Popescu ca reprezentant al Aradului. Cu toate acestea, Consistoriul îi înmânează plenipotența „în puterea căreia din partea subsemnatului diecezan Consistoriu al Aradului, de religie răsăriteană în urmarea provocării Excelenței Sale c. r. Ministru al trebilor dinăuntru din 5 septembrie a. c. sub nr. 4860 către acestași Consistoiu îndreptată se încredințează și deodată se dă plină puterea Bine Încuvințatului Părinte Ieromonah și prof. de teologie Ghenadie Popescu, ca la sinodul episcopilor Bisericii Răsăritene din Monarhia Austriacă hotărâtă pe ziua de 15/3 Oct. a. c. la Viena, ca reprezentantul diecezanului acestui Consistoriu și întregii acestei văduvite eparhii a

---

[197] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 197/1850.

Aradului întru sfaturile sinodale ţintitoare spre îmbunătăţirea stării noastre bisericeşti parte să ieie. Despre carea a noastră încrdinţare şi respectiv împuternicire spre cunoaşterea tuturor cărora se cuvine dăm această a noastră scrisoare după modul obişnuit subscrisă şi cu oficiosul nostru sigil întărită"[198]. La Viena, ieromonahul Ghenadie Popescu, alături de Andrei Şaguna, milita, între altele, pentru o mitropolie independentă a românilor ortodocşi.

Odată ajuns la Viena, ieromonahul Ghenadie avea obligaţia să trimită periodic câte un raport Consistoriului despre cele discutate şi hotărâte la Sinod. La 14 noiembrie 1850, trimite primul raport, împreună cu programul dezbaterilor conferinţelor episcopeşti.

În legătură cu unul dintre rapoarte, Consistoriul ortodox de la Oradea

> „îşi dezvăluieşte sentimentele sale ca cu organizarea diecesilor să se exopereze să fie dieceză la românii de acolo unde e numărul mai însemnătoriu a românilor şi să se înzestreze sub mitropolit independent român; dorirea acestui Consistoriu ar fi aceea ce de sine încă se înţelege ca şi protopresviteraturile să se organizeze".

În privinţa dotaţiei clerului ortodox, se menţionează că „nici un fund (n. n. fond) nu este", iar ridicarea stolelor nu era de dorit pentru credincioşi[199].

---

[198] Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, pp. 113-114.

[199] Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, pp. 115-116.

Acestea, alături de altele erau dorințele românilor din monarhie, cu susținerea lor era încredințat Ghenadie Popescu, alături de Andrei Șaguna. Despre ședințele din cele nouă luni de conferințe episcopești, notează A. Șaguna în memoriile sale că

> „au fost sterile și seci, că episcopatul întrunit, în loc să reguleze organizațiunea bisericii după referințele ei dinafară ce le reclama diferența de naționalitate, au consumat timp de nouă luni cu discuțiuni puțin folositoare despre chestiuni secundare, precum despre reabilitarea episcopului Platon Atanațcovici în scaunul episcopesc de Bacica, organizarea Consistoriului, dotațiunea clerului, organizarea seminarului, a învățământului peste tot, chestiuni care au îngreunat și lungit firul desbaterilor rămase fără rezultatul dorit".

Andrei Șaguna dorea să aducă în discuție și problema ierarhiei însă,

> „de câte ori această chestiune în cursul desbaterilor referitoare la alte obiecte, totdeauna Patriarhul sârbesc ca președinte, a știut în o formă sau alta să o abată de la ordinea pertractării"[200].

Problema referințelor ierarhice au fost puse din nou în discuție cu prilejul îndeplinirii scaunelor episcopești vacante de la Arad și Vârșeț, înmulțite curând cu cel de la Timișoara în urma morții episcopului

---

[200] Il. Pușcariu, *Metropolia românilor din Ungaria și Transilvania, Colecțiunea actelor*, pp. 116-117.

Pantelimon Jivcovici (†22 martie 1851). Menținerea în continuare a vacanțelor episcopale nu mai puteau fi amânate. Ele au fost ocupate în urma alegerilor de la Carloviț din 10 noiembrie 1852[201].

* * *

---

[201] Il. Pușcariu, *Metropolia românilor din Ungaria și Transilvania, Colecțiunea actelor*, pp. 121-128.

VI.

Încercările arădenilor pentru alegerea de episcop a arhimandritul Patrichie Popescu

După decesul episcopului Gherasim Raţ, întâmplat la 15/27 august 1850, patriarhul Iosif Raiacici l-a numit ca administrator al eparhiei arădene pe arhimandritul Patrichie Popescu, pe atunci la mănăstirea Hopovo, consilier al şcolilor din „Voivodina sârbilor şi Banatul Timişorii"[202]. Se vede că în faţa presiunilor românilor din dieceză, patriarhul a cedat de această dată nu însă şi mai târziu la alegerea noului episcop. Recunoaşterea imperială este din 21 septembrie/3 octombrie 1850, când, monarhul înainta ministrului Cultelor hotărârea privind numirea arhimandritului Patrichie ca administrator al diecezei arădene[203]. Consistoriul eparhial arădean, abia în 2/14 noiembrie 1850, trimitea parohiilor recunoașterea numirii administratorului eparhial pentru a se anunța în fiecare biserică din cuprinsul diecezei[204].

---

[202] A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluţiei de la 1848-1849*, dosar 209/1850, f. 3-4v.; Pastorala a fost publicată şi de Il. Puşcariu, *Metropolia românilor din Ungaria şi Transilvania, Colecţiunea actelor*, pp. 98-100. A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 95, 102, Circulara Consistoriului diecezan arădean din 7/19 septembrie 1850; Vezi Circulara patriarhului Iosif Raiacici din 22 august 1850 expediată din Carloviţ, *Ibidem*, f. 95v.-98.

În perioada imediat următoare instalării arhimandritului Patrichie Popescu (octombrie 1850) ca administrator al eparhiei arădene, mișcarea pentru separarea ierarhică și încercările pentru înscăunarea episcopească a acestuia s-a desfășurat în pofida influenței patriarhului. În 1851, protopopii Ioan Raț al Aradului și George Dan al Chișineului-Criș, cărora se alătură și preotul Ștefan Drăgan, au susținut o campanie în favoarea arhimandritului Patrichie Popescu în demnitatea de episcop al Aradului, adunând semnături la memorii înaintate împăratului în favoarea lui și numirea lui Andrei Șaguna ca mitropolit al românilor.

Nu peste mult timp, Consistoriul eparhial arădean, sub semnătura lui Miron Romanul și Teodor Popovici, a cerut împăratului aprobarea ținerii unui sinod și înscăunarea lui Patrichie Popescu. Răspunsul negativ primit prin conducerea comitatului Arad, a invocat că cererea contravine legilor bisericești și de stat precum și privilegiilor ilirice. Problema numirii lui Patrichie Popescu de episcop al Aradului, a fost pusă în ședința consistorială din 31 mai 1851[205]. Iată un fragment din textul hotărârii consistoriale:

> „Protopresviterul Aradului și împreună șezătoriu asesor Consistorial Prea bine Încuv. Domn Ioan Raț cu cuvântul

---

[203] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 102.

[204] A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 102.

[205] A. A. Aradului, *Protocolul ședințelor consistoriale*, seria 311/1851; vezi și E. Glück, *Frământări legate de scaunul episcopal al Aradului în anii 1838-1853*, p. 61.

pomenind starea văduvitei acestei dieceze și neapărata trebuință de a se îndeplini cât mai curând dieceza aceasta cu episcop, acea propunere face: ca din partea acestui Consistor pentru îndeplinirea diecezei cu Episcop și anume pentru denumirea spre această chemare a prea vrednicului și pentru meritele sale către Biserică și Înaltul Tron, de comun cunoscutului Arhimandrit și acum administratorului diecezan Domnului Patrichie Popescu la Prea Înaltul Tron împărătesc umilită rugare să se aștearnă carea propunere cu o inimă și cu voie a tuturor împreună șezătorilor mădulari consistoriali primindu-se; iar pre șezătorul Administrator diecezan, deoparte recunoscând trebuința de a se deplini vacanta aceasta dieceză cu episcop, dar de altă parte în repetiție profitând și de pre când ca despre sine în propusa așternere nici o propunere să nu se facă, ci în privința individului cu care ar fi să se plinească dieceza. Consistorul acesta cu toată nădejdea să se încredințeze înțeleptei îngrijiri a înaltului Guvern și a respectivei superiorități bisericești.

S-a determinat: Preste toate deprecările Prea Cuv. Domn Ad-tor diecesan cerându-se iertare dacă diecezanul acesta Consistor din recunoștința vredniciilor Prearev. Domniei Sale în acea învingere că văduvita aceasta diecesă numai în persoana sa poate afla pe acel individ care spre binele diecesei și preste tot spre binele Bisericii și al Națiunii ar putea răspunde chemării arhierești în această dieceză,

> preste voia Prea Reverendisimei Domniei Sale va aşterne şi descoperi naintea Prea Înaltului Tron încordata dorinţă a acestui Consistoriu Majestăţii Sale Prea bunului nostru Monarh a se aşterne pre umilită rugare pentru dobândirea îngăduinţei de a se aduna un sinod diecezan spre alegerea de episcop, în care clerul şi poporul diecezan să aibă prilej a-şi descoperi mai apriat dorinţa sa pentru deplinirea cu episcop a vacantei dieceze, iar întâmplarea dacă aceasta nu s-ar putea îngădui, prea umilita cererea se întinde pentru prea înalta denumire întru episcop vacantei dieceze a Prea Reverendisimului Domn Arhimandrit Administrator diecezan Patrichie Popescu, care prea umilită aşternere Sfinţeniei Sale Patriarhului cu rugarea de a o părtini iar onoratului Consistor orădan spre cunoştinţă în copie va fi a se împărtăşi".

A fost începutul acţiunii pentru numirea arhimandritului Patrichie Popescu în scaunul de episcop al Aradului. Baronul Geringer a interzis continuarea acţiunii, iar conducătorul comitatului a primit dispoziţie să ia măsuri în concordanţă cu comandantul militar.

În 1851 comunitatea românească din Lipova cere numirea lui Patrichie Popescu de episcop al Timişoarei

> „cu atât mai tare cu cât e născut din protopopiatul Lipovei, ca să avem şi noi îngrijitoriu pentru viitorul nostru"[206].

---

[206] B. M. Sibiului, *Fond Vasile Mangra*, dosar 2.

Românii întreprinseseră la toate ocaziile tot ce le-a stat cu putință pentru a avea episcop al lor. Încă în 20 iulie 1849 delegații românilor bănățeni ce se aflau la Viena, în frunte cu episcopul Andrei Șaguna și împreună cu protopopul Ioan Popasu al Brașovului, înaintează o petiție la Ministerul de Culte în care cer, între altele, ca după moartea episcopului Ștefan Popovici să fie numit episcop al Vârșețului arhimandritul Patrichie Popescu,

> „român cu sentimente bune, în care națiunea română avea toată încrederea, îndeosebi românii numeroși din dieceza Vârșețului, fiind el născut și crescut în acea dieceză [...], se poate aștepta, că va fi în stare mai mult decât oricare altul să mângâie pe românii din Banat"[207].

Apogeul acțiunii a avut loc în anul 1853 în pragul Congresului iliric chemat printre altele să aleagă episcop la Arad. Acțiunea derulată sub conducerea protopopilor Teodor Popovici și George Dan, a avut un larg ecou la Șimand, Curtici, Macea, Comlăuș, Șicula, Pecica. Ioan Atzel era și el conștient că românii căutau să evite alegerea unui episcop sârb în scaunul eparhial al Aradului[208].

Consistoriul ortodox de la Oradea, la 3/15 iunie 1851, se adresa patriarhului Iosif Raiacici pentru îndeplinirea scaunului episcopal de la Arad, însă ei se arătau nemulțumiți de administrarea arhimandritului Patrichie. Răspunsul acestuia nu întârzie să apară. El nu era de acord cu aprecierile orădenilor la adresa sa, pentru că

---

[207] T. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, vol. I, pp. 622, 623.

[208] E. Gluck, *Frământări legate de scaunul episcopal al Aradului în anii 1838-1853*, p. 61.

> „peste tot starea diecezei acesteia din anii răposatului episcop Gherasim Raţ, aşa deosebi lucrările din anii mai de aproape trecuţi ale aceluiaşi episcop, spre binele bisericii şi a naţiunii noastre ţintite numai puţin şi opinia publică ne dă argument că deşi odihnitul episcop Gherasim Raţ au fost mare parte bolnăvicios totuşi dieceza aceasta cu laudă numai poate petrece amintirea de acel mult zelos arhipăstor şi numai de calomnie se poate lua hulirea ce se aduce înainte spre a păta numele aceluiaşi. Drept aceea nu putem tăcea cu descoperirea jenei noastre ce o avem de acolo, căci On. Consistoriu în privinţa susatinselor, în contra opiniei publice altă convingere şi-au câştigat, şi căci au aflat de bine în pomenita aşternere asupra răposatului episcop pre cât de crudă pre atât nedreaptă expresie a însera”[209].

După cum putem vedea, orădenii nu erau pentru ca Patrichie să fie ales episcop la Arad. Nu suntem în măsură să emitem păreri de ce această atitudine a lor. Probabil că mai erau unii dintre asesorii consistoriali care şi în perioada episcopului Gherasim Raţ au fost de partea ierarhiei sârbeşti. La 19 februarie 1852, prefectul Ioan Atzel al judeţului Arad, aducea la cunoştinţă rescriptul

> „Înaltului Ministeriu al Cultului” nr. 2339-158 din 8/20 ianuarie 1852 „prin care Consistoriul arădan de la cererea

---

[209] A. A. Aradului, *Protocolul şedinţelor consistoriale*, seria 448/1851.

ca să se ţină sinod pentru alegerea episcopului se amovează [suspendă n.n.]"[210].

În mijlocul acestor mişcări şi tendinţe, a intrigilor şi calomniilor pornite din partea sârbilor, administratorul eparhial Patrichie Popescu s-a dovedit a fi un bun român, menţinându-şi coloana vertebrală în faţa ierarhiei de la Carloviţ. Poziţia arhimandritului Patrichie de afirmare a drepturilor românilor de a introduce alfabetul latin, de a tipări cărţi şi înfiinţa biblioteci, dar mai ales legăturile acestuia cu episcopul Andrei Şaguna al Transilvaniei în mişcarea pentru separarea ierarhică, nu au fost pe placul autorităţilor ierarhice de la Carloviţ, devenind un om incomod, pierzând încrederea patriarhului Iosif Raiacici, care, l-a retras şi l-a izolat la mănăstirea Ghergheteg. De aici, Patrichie a continuat să menţină legături cu prietenii săi de la Arad, mai ales cu profesorul dr. Atanasie Şandor de la Preparandie[211].

* * *

---

[210] Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, pp. 120-121.

[211] Vezi: Gh. Liţiu, *Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862). Din corespondenţa lui inedită*, în „M. B.", anul VIII, 1958, nr. 7-8-9, pp. 354-364.

VII.

Stareț la mănăstirea Ghergheteg și sfârșitul arhimandritului

(1853-1862)

Cu toate că românii credeau că este viitorul episcop al Aradului, nu a fost să fie așa. Faptul că încă din timpul episcopului Gherasim Raț (1835-1850), Patrichie și Ghenadie Popescu au devenit purtătorii de cuvânt în mișcările politice și de emancipare bisericească, a deranjat mult ierarhia ecleziastică superioară de la Carloviț.

Întrucât, arhimandritul Patrichie Popescu, a pierdut încrederea patriarhului Iosif Raiacici, este înlăturat din cursa pentru scaunul episcopal al Aradului. Ajungând la Carloviț, cere să i se dea conducerea mănăstirii Bezdin însă este refuzat fiind numit stareț la îndepărtata mănăstire Ghergheteg din Sirmiu, „în mijlocul sârbilor"[212], unde va trăi o viață amară timp de încă zece ani. Aici s-a dovedit, din nou, a fi un excelent organizator și administrator al afacerilor spirituale și economice ale mănăstirii.

---

[212] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, doc. 595, p. 945.

Corespondența din această perioadă purtată cu prietenii săi (Andrei Șaguna, Ghenadie Popescu, Ioan Dobran, Atanasie Șandor[213]), lectura „Gazetei de Transilvania", a „Telegrafului Român" și grija pentru creșterea și educația nepoților de la cei trei frați ai săi, erau preocupările care îl apropiau mai mult de locurile natale. De profesorul dr. Atanasie Șandor era foarte legat printr-o statornică prietenie încă din perioada de dinaintea revoluției de la 1848.

Atunci când moare episcopul Evghenie (Eugeniu) Ioanovici al Carlstadului, iar prietenul său de la Arad profesorul dr. Atanasie Șandor îl întreabă dacă nu cumva el va fi cel ales. Patrichie Popescu, prin scrisoarea din 24 septembrie 1854, răspunde corespondentului său de la Arad, că

> „nu voi mai merge eu mai mult nicăire din M(ănăstire), fără în mormânt".

Era conștient că nu mai avea nici o șansă să fie promovat. Totodată se arăta nemulțumit de faptul că de la Arad „nu-mi scrie din părțile cele nime nimic"[214].

Aceeași nemulțumire își exprimă și în scrisoarea următoare (Gherghetеg, 17 ianuarie 1855). Adresându-se aceluiași Atanasie Șandor, îi scria:

---

[213] B. A. R., *Mss. 1015*, f. 152-225. Unele scrisori au fost publicate și de Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, pp. 358-364.

[214] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 154. Scrisoarea din 24 septembrie 1854.

> „Miru-mă şi nu mă pot destul mira, ce ar fi cauza că de atâta timp nu-mi scrii nimic. Poate că să-mi zic că n-am ce mă mira că nu numai Tu şi nici altcineva de acolo nu-mi scrie, a bună samă pentru că nu-l interesează pre nime ca să-mi scrie ceva, apoi omul fără de interes cu greu face ceva în lume şi încă mai vârtos când cătră neinteres se mai adaugă şi 6 sau 9 cr".

Era interesat de tot ceea ce se petrecea în Arad de care fusese atât de mult legat. În schimb, mărturiseşte că i-a scris Ghenadie Popescu de la Pesta, exprimându-i intenţia de a lăsa marea metropolă de pe malul Dunării. Dorea o reîntoarcere la Arad „unde însă nu ştia ce soartă îl va aştepta". În aceeaşi scrisoare arăta că

> „Baroanele de Şaguna mi se tânguie pentru moartea protosinghelului său, Grigorie (n.n. Pantazi), şi mi-au trimis şi un calendar pe a. c."[215].

În primăvara anului următor, la 24 martie 1855, Patrichie îi trimitea lui Şandor o nouă scrisoare. Începutul ei cuprinde unele date de caracter personal legate de avocatul Ioan Popovici (cunoscut ca Iani) din Arad prin care cerea să-i dea nepotului său Ştefan Ştefănescu 20 fl. „dacă umblă la şcoală şi se poartă bine". În cea de-a doua parte a epistolei, autorul ei îşi exprima nemulţumirea că nu-i mai venea „Gazeta Transilvaniei", pentru care a achitat „preţul prenumeraţiunei pe semestrul I 1855 până în 30 iunie l-am trimis încă în 18 decembrie 1854, Redacţiunei din Braşov 5 fl. pe lângă alţi încă 15 fl. [...] şi până astăzi mie Gazeta încă nu-mi vine". Era însă bucuros că „Telegraful Român" de la Sibiu îi venea la timp, dându-i prilej să-l laude pe episcopul Andrei Şaguna.

---

[215] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 156. Scrisoarea din 17 ianuarie 1855.

> „Din aceasta ai putea vedea ce face un episcop harnic în puţin timp într-o Dieceză. Ce făcu Episcopul Bar[on] de Ş[aguna] numai în 6 ani în dieceza Ardealului? Lui şi moartea încă îi ajută să facă bine preoţimei din dieceza sa! Preoţimea Ardealului va da mulţumită lui Dumnezeu astăzi - mâne că au murit protosul Gr[igorie] P[antazi]. Şi cine ar fi gândit aceasta înainte de 28 noemvrie 1854? Nici Şaguna însuşi. Pentru ce alţi episcopi nu fac asemenea[216]? Răspundă-mi cine vrea"[217].

Arhimandritul Patrichie se simţea ataşat cauzei episcopului Andrei Şaguna care a făcut tot ce a putut pentru a ajunge în scaunul vacant de episcop al Aradului. El se gândea mereu şi la Episcopia Aradului pe o îndrăgise, mereu exprimându-şi dragostea pentru poporul şi credincioşii săi. În anul 1855 a avut ocazia să mai viziteze odată Aradul, părându-i-se

> „numai un vis pentrucă petrecui la voi prea puţin că de aş fi petrecut un an întreg şi acesta mi-ar fi trecut ca o zi numai pentrucă l-aş fi petrecut întră ai mei, pre care îi iubesc din inimă şi sunt convins că mă iubesc".

---

[216] În mod sigur se referă la realizările episcopului Andrei Şaguna.

[217] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 157-160. Scrisoarea din 24 martie 1855.

Cu acest prilej a avut ocazia să-l viziteze și pe episcopul Andrei Șaguna la Sibiu, la care a petrecut 12 zile, după care, „ajunsei în 15 septembrie sănătos acasă". Cu toate că s-a întâlnit cu dr. Atanasie Șandor, i-a rămas dator pentru *Dicționarul germano-român*. Îl mai înștiința pe corespondentul său din Arad despre ieromonahul Ghenadie Popescu, despre care îi scrie că

> „în 31 (n.n. octombrie) va lăsa pentru totdeauna Pesta și se va duce cu vaporul la Galați, de aici va merge la Iași și din Iași la Măn[ăstirea] Neamțul, de Rectorul Seminarului ce se va rădica acolo și de profesor de Teologie"[218].

Se poate vedea strânsa legătură pe care o întreținea cu intelectualii arădeni, dar și cu episcopul Andrei Șaguna căruia i-a făcut o vizită la Sibiu, putând constata la fața locului progresele făcute de ardeleni sub arhipăstorirea acestuia, deplângând situația celor de la Arad, așa după cum reiese din scrisoarea adresată lui Atanasie Șandor de la Ghergheteg în 28 decembrie 1855.

> „Dieceza Ardealului iar făcu un câștig bun prin denumirea Domnului Dr. V[asici] de Cons[ilier] [al] Școalelor[219]. Dar pe la voi ce va mai fi? Aradul pare că e acum pustiu: pare că nici nu-i Bogoslovie (n.n. Institut Teologic) și la aceasta, bibliotecă: nu. Preparandie nici bibolițe (sic!) mai mult; secară lume, *an sapientium est tacere*?"[220]

---

[218] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 161-162. Scrisoarea din 8 noiembrie 1855. Gh. Lițiu, , p. 361.

[219] Este vorba despre dr. Pavel Vasici pe care Andrei Șaguna îl numise în 16 iulie 1850, recunoscut de guvern în 16 noiembrie 1855 ca inspector școlar.

Citind „broşurile despre litere şi *Să ne desamăgim*", îi scria lui Atanasie Şandor la 12 septembrie 1856:

> „Doamne ce oameni cuminte şi înţălepţi avem! Unul nu contează de sârbi, altul de uniţi să grăiască adevărul. Apoi să ne desamăgim însemnează: să ne desamăgim des. Alta e să ne desamăgim. Oare nu vor băga aceasta de seamă contrarii lui D.[221] carii îl pot lovi cu devisa broşurii sale în cap, ca pe porc cu muchia ca să nu se mai scoale că el a bună samă prin broşuriţa sa n-au vrut ca să ne ducă acolo, să ne amăgim des?!"[222]

Depărtarea de ţinuturile arădene, mult dragi lui, trăind printre străini, arhimandritului Patrichie Popescu nu i-a folosit, în cele din urmă îmbolnăvindu-se. Doctorul Atanasie Şandor îi trimitea mereu „pra[f]uri contra frigurilor" de la

> „Fieberpulfer din apoteca lui Andrei de la varmeghie peste drum ce se chiamă şi Andrenische Fieberpulfer"[223].

---

[220] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 161-162, la Gh. Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, pp. 361-362. Scrisoarea din 28 decembrie 1855.

[221] Probabil este vorba de autorul broşurii.

[222] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 165-167. Scrisoarea din 12 septembrie 1856.

[223] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 165-167. Scrisoarea din 12 septembrie 1856; f. 168-169. Scrisoarea din 19 februarie 1857; f. 171. Scrisoarea din 22 aprilie 1857. Multe scrisori conţin amănunte gospodăreşti, în legătură cu avocatul Ioan Popovici (Iani), căruia îi încredinţase reprezentarea intereselor sale în Arad şi de ocrotirea nepoţilor săi orfani, f. 170. Scrisoarea din 23 februarie 1857; f. 171. Scrisoarea din 16/28 iunie 1857; f. 177-178. Scrisoarea din 4/16 iulie 1857; f. 179-180. Scrisoarea din 15/27 martie 1858; f. 185-186. Scrisoarea din 16/28

În 1858, postul de stareț de la mănăstirea Bezdin era vacant. Arhimandritul Patrichie și-l dorea însă

> „Bezdinul nu mi se făgădui nici am speranță că mi se va da, măcar că aceasta trebuia să se întâmple și fără de a cere eu, de ar fi Sf. Sa Patriarhul și respectivii D. D[omni] Ep[is]copi iubitori de dreptate și liberi de invidie și ură națională apoi de ar ave și câtă [puțină] temere de Dumnezeu în sine. Am făcut toți pașii ce erau de făcut ca să nu mi se dee Bezdinul, dorind numai ca să fiu și să mor aproape de voi din această unică cauză mai vârtos m-am rugat în scris, m-am rugat în persoană cu gura și mi se deneagă chipul de rugare. Aceasta mă supărase mult și prea mult"[224].

Mereu îl frământa depărtarea de locurile natale. Irosindu-se speranța transferului la mănăstirea Bezdin, în vara anului 1859 se pregătea să facă călătorie „prin Banat pre lângă Timișoara până la Jabăr lângă Logoj" la fratele său Dionisie, unde trebuia să ajungă pe sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului,

---

noiembrie 1859; f. 201. Scrisoarea din 24 septembrie/6 octombrie 1860; f. 202-203. Scrisoarea din 3/15 februarie 1861; f. 204. Scrisoarea din 18 februarie 1861; f. 205-206. Scrisoarea din 10/22 iunie 1861; f. 206-207. Scrisoarea din 3/15 martie 1861; f. 208-209. Scrisoarea din 19 august 1861; f. 210-212. Scrisoarea din 1 martie/17 februarie 1862; f. 213-214. Scrisoarea din 14/26 aprilie 1862; f. 215-216. Scrisoarea din 20 iunie 1862).

[224] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 181-182. Scrisoarea din 5 ianuarie 1859.

> „ca în 16/28 a curgătoarei, duminică să fiu de faţă la nunta ficei sale (n.n. a fratelui Dionisie) care se cunună într-a ceia zi cu feciorul protoprezviterului din Dobra"[225].

Situaţia de la mănăstire nu s-a rezolvat multă vreme, aşa după cum îi scria lui Atanasie Şandor.

> „Despre Bezdin acum aşa stă secretul cel mai strâns, ce adică nime nu ştie, ca acolo să meargă Irunici, Arh[imandritul] de la Cruşedol, eară aici în locul lui să se întroducă Nako, carele au şi lăsat Mesiciul şi aşteaptă în Carloviţ până va veni Ir[unici] din Croaţia. Irunici s-au declarat mai nainte vreme, că nu va merge nici la B[ezdin] dar va face acum şi ce capăt va ave greaba ?"[226]

Cu gândul tot mai mult la arădeni dorul de cei de acasă, în august 1860 Patrichie plănuia o nouă vizită la Arad.

> „Eu până în oara de faţă sunt de următoarea părere ca să plec de aici din mănăstire-mi în 11/23 sau 13/25 septembrie şi să ajung în Arad la Crucea Albă prin Jabăr, Aleuş (n.n. Alioş) în 16/28 tot aceiaşi luni sara ca în ziua următoare sâmbătă să-mi pot aşeza nepoţii".

Unul dintre nepoţi, Dionisie Miron, a studiat în Neoplanta (Novisad)

---

[225] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 183-184. Scrisoarea din 8 august 1859.

[226] B. A. R. *Mss. 1015*, f. f. 184-185. Scrisoarea din 11 septembrie 1859.

> „a IV clasă gimnazială și aș vre de se va primi să-l dau în Arad a 5 clasă". Un alt nepot, Porfirie Ștefănescu era deja la Preparandie, însă căuta să-l dea „în cost (n.n. gazdă) unde s-ar vorbi mai mult nemțește"[227].

Cele câteva scrisori, din perioada 1853-1862, trimise profesorului dr. Atanasie Șandor de la Preparandia din Arad, reflectă frământările și starea de spirit a arhimandritului Patrichie Popescu în această perioadă, „exilat", fără voia sa, la mănăstirea Ghergheteg din Sirmiu. Departe de ai săi, el suferă simțindu-se izolat de ei și nedreptățit deopotrivă.

Ca stareț în mănăstirea Ghergheteg, mănăstire săracă, Procopie s-a dovedit a fi un excelent organizator și administrator în afacerile spirituale și economice ale mănăstirii. Poate și datorită acestor merite a fost numit „membru onorariu" al Consiliului școlar din Timișoara[228].

Moartea l-a aflat la această mănăstire, la o vârstă destul de tânără, departe de românii pentru a căror bunăstare și propășire, în toate privințele, și-a jertfit viața. În vara anului 1862 „i se iscă o zgaibă" la o mână și după o boală chinuitoare de 3 săptămâni, în ziua Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul, la 29 august st. v., pe când avea doar 53 de ani, trecu la cele veșnice,

> „jelit de 3 frați, nepoți și întreaga biserică ortodoxă pentru meritele lui ca dignitar bisericesc și ca român"[229].

---

[227] B. A. R. *Mss. 1015*, f. 199-200. Scrisoarea din 16/29 august 1860.

[228] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 666.

[229] T. Botiș, *Istoria școalei normale (Preparandiei)...*, p. 666; M. Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, p. 381.

Când a trecut la cele veşnice avea vârsta de numai 53 de ani.

Din păcate, ierarhia ecleziastică superioară de la Carloviţ, intuise valoarea personalităţii arhimandritului Patrichie Popescu şi a căutat să-l îndepărteze de Episcopia Aradului, îndreptându-i paşii spre îndepărtata mănăstire de la Ghergheteg din Sirmiu, unde a trăit până la moarte, departe de ai săi.

* * *

VIII.
Concluzii

Toate intervențiile românilor pentru ca Patrichie Popescu să fie ales episcop al Aradului au eșuat. Sinodul mitropolitan din Carloviț nu a ținut seama de doleanțele românilor și în ședința din 11 noiembrie 1852 îl alege de episcop al Aradului pe arhimandritul Procopie Ivașcovici. Cu toată bogata sa activitate din această perioadă, Patrichie Popescu a fost înlăturat de Sinodul din Carloviț de la alegerile de episcop din 1852, părăsind Aradului pentru totdeauna în 21 aprilie 1853, fiind exilat în îndepărtata mănăstire Ghergheteg din Sirmiu unde va sta până în anul 1862. Este obligat să predea tot inventarul Episcopiei protopopului de la Oradea și președinte al Consistoriului eparhial de acolo, Atanasie Boțco[230].

Andrei Șaguna în *Memorii*[231], indică motivul căderii arhimandritului Patrichie Popescu la alegerile de episcop din 1852, în ascultarea

---

[230] T. Botiș, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei)...*, p. 666. Mai multe amănunte la Gh. Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, p. 121.

[231] *Memoriile arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923.

BIBLIOTECA JUDEȚEANA
Nr.

necondiționată față de patriarhul Iosif Raiacici. „Multe sfaturi bune i-am dat eu lui, cari să le fi ascultat, ar fi rămas de episcop la Arad". A căzut în dizgrația regimului pentru că ar fi primit în Biserica ortodoxă pe un

> „preot unit după tipic, precum i-a poruncit patriarhul sârbesc, carele apoi a fost așa fără de suflet încât în loc să-l fi apreciat pre Popescu pentru ortodoxie, au sprijinit regimul ultramontan (catolic), cu vătămarea Bisericei noastre"[232].

Se vede că arhimandritul Patrichie a făcut și acte de ascultare față de patriarhul Raiacici, în folosul Ortodoxiei, iar când ajunge la răspântie, același patriarh se leapădă de el pentru a face pe placul regimului filocatolic față de care se făcuse „vinovat" arhimandritul român.

Andrei Șaguna se bucura mai mult să-l vadă pe Patrichie Popescu episcop la Arad decât pe Procopie Ivașcovici, însă tocmai sentimentele lui românești l-au împiedicat de a urca treapta vlădiciei și „i-au făcut calea întoarsă" spre viața mănăstirească[233].

Credincioșii și preoții din cuprinsul Episcopiei Aradului cunoșteau rolul constructiv pe care l-a avut arhimandritul Patrichie Popescu în administrarea eparhiei. Acțiunile sale în domeniul mișcării naționale, ecleziastice și culturale, îmbogățirea fondului de carte al Preparandiei și a Institutului Teologic din Arad, colaborarea și sprijinirea Reuniunii Femeilor Române, deveniseră publice în toată Transilvania.

---

[232] *Memoriile arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, pp. 44, 68.

[233] Vezi: [Roman Ciorogariu], *Corespondența lui Șaguna cu Patrichie Popescu*, pp. 297-298.

În ședința din 7 mai 1853, Consistoriul eparhial lua la cunoștință scrisoarea patriarhului Iosif Raiacici din 7 aprilie (nr. 4709) către arhimandritul Patrichie Popescu prin care

> „pentru pertractarea încheerea nescărora trebi bisericești cheamă la sine pe timp mai îndelungat pe susnumitul D[omn] Arhimandrit diecezan: deodată rânduiește ca acela toate lucrările ţiitoare de Episcopia de aici, Protopresbiterul Orăzii Mari și Președintelui Consistorial. Prea Rev. Domn Atanasie Boțco să le resemne, în urmarea căreia disposiciuni același domn ad-tor diecezan în 21 aprilie a. c. plecat către Carloviț, lăsând povățuirea treburilor acestei eparhii pomenitului d. protopresbiter și președinte Consistorial”[234].

Arhimandritul Patrichie Popescu, a ajutat pe cei săraci și a sprijinit pe cei tineri dornici de învățătură, a fost un binefăcător al *Reuniunii Femeilor Române* din Brașov. A luat parte aproape la toate manifestările naționale și ecleziastice ale românilor din aceste părți. În timpul scurt cât a stat ca administrator în fruntea Episcopiei Aradului, a dat dovezi frumoase despre interesul său pentru toate cauzele românești și despre silința de a promova cultura clerului, înălțând prin aceasta și prestigiul Bisericii ortodoxe române.

---

[234] A. A. Aradului, *Protocolul ședințelor consistoriale*, seria 255/1853.

Arhimandritul Patrichie Popescu a rămas în conștiința românilor din aceste părți ca o figură luminată, sprijinitor al cauzei naționale și bisericești, un om cu o cultură superioară. Nu a mai avut bucuria de a ajunge sfârșitul și împlinirea mișcării pentru despărțirea ierarhică și reînființarea, în 1864, a vechii Mitropolii ortodoxe a Transilvaniei.

* * *

ANEXE

I. Circulare ale arhimandritului Patrichie Popescu

1. Arad 17 septembrie 1850
2. Arad, 27 septembrie 1850
3. Arad, 14/26 decembrie 1850
4. Arad, 7 octombrie 1850
5. Arad 28 octombrie 1850
6. Arad 28 aprilie 1851
7. Arad 2 mai 1851
8. Arad 26 iunie 1851
9. Arad 11 august 1851
10. Arad 26 februarie 1852

II. Circulare ale Consistoriului Eparhial

1. Arad, 18 august 1850
2. Arad, 18 august 1850
3. Oradea Mare.......
4. Arad, 7/19 septembrie 1850
5. Arad, 19/31 octombrie 1850

6. Arad, 2/14 noiembrie 1850
7. Arad, 19/31 decembrie 1850
8. Arad, 19/31 decembrie 1850
9. Arad, 19/31 decembrie 1850
10. Arad, 11/23 ianuarie 1851
11. Arad, 8 februarie 1851
12. Arad, 1 martie 1851
13. Arad, 29 martie 1851
14. Arad, 31 martie 1851
15. Arad, 3 iulie 1851
16. Arad, 23 august 1851
17. Arad, 22 noiembrie 1851
18. Arad, 18 decembrie 1851
19. Arad, 24 ianuarie 1852
20. Arad, 24 ianuarie 1852
21. Arad, mai 1852

III. Corespondență

1. **Boțco Atanasie** [Concept – Arad, 13 octombrie 1852]
2. **Guvernarea școlară din Marele Principat al Ardealului în Sibiu**
    - Concept – Arad 16 august 1851
    - Sibiu 4 decembrie 1851
3. **Inspectoratul școlar al Districtului Oradea**
    - Oradea Mare 4 iulie 1851
4. **Moldovan Petru**

- Hălmagiu 27octombrie/8 noiembrie 1850
- Hălmagiu 27 februarie 1851
- Hălmagiu 14 august 1851
- Arad 16 septembrie 1851
- Hălmagiu 15 martie 1852

5. Popescu Ghenadie

- Concept – Arad 18 august 1851
- 3 decembrie 1851

6. Popovici Teodor

- Concept – Arad 11 octombrie 1852

7. Raiacici Iosif

- Carloviț 22 august 1850

8. Șaguna Andrei

- Caransebeș 11 decembrie 1848
- Olmuț 6/18 februarie 1849
- Arad 13 mai 1851

9. Șandor Atanasie

- Carloviț 23 iunie 1846
- Ghergheteg 24 septembrie 1854
- Ghergheteg 17 ianuarie 1855
- Ghergheteg 24 martie 1855
- Ghergheteg 12 septembrie 1856
- Ghergheteh 19 februarie 1857
- Ghergheteg 23 februarie 1857
- Ghergheteg 22 aprilie 1857
- Ghergheteg 16/18 iunie 1857

- Ghergheteg 4/16 iulie 1857
- Ghergheteg 15/27 martie 1858
- Ghergheteg 5 ianuarie 1859
- Ghergheteg 8 august 1859
- Ghergheteg 11 septembrie 1859
- Ghergheteg 16/28 noiembrie 1859
- Ghergheteg 6 decembrie 1859
- Ghergheteg 21 iunie 1860
- Ghergheteg 16/29 august 1860
- Ghergheteg 24 septembrie/6 octombrie 1860
- Ghergheteg 3/15 februarie 1861
- Ghergheteg 18 februarie 1861
- Ghergheteg 10/22 iunie 1861
- Ghergheteg 3/15 martie 1861
- Ghergheteg 19 august 1861
- Ghergheteg 1 martie/17 februarie 1862
- Ghergheteg 14/26 aprilie 1862
- Ghergheteg 20 iunie 1862

I. Circulare ale arhimandritului Patrichie Popescu

1.

[Arad, 27 septembrie 1850]

Copia Nrul 38 Administratorul Diecezei Aradului

Preabineîncuvințatului Domn
Ioan Raț Protopresviterul Aradului
și cucernicimei preoțimi

Pentru norocoasa călătorie sfinţeniei Sale Patriarhului sârbilor Arhiepiscopul din Carloviț și Mitropolitul nostru Iosif carele a trecut în 21 a curgătoarei luni din locul Rezidenței sale către Viena la adunarea ce se va ţine acolo în 3/15 octomvrie a. c. a tuturor de legea noastră din Monarhia austriacă pentru de a lua înainmte întru mergerea la înaltul Ministeriu o nouă organizaţie a Bisericii noastre lui Dreptcredincioasă și întru statornica sănătate a vieţii; și spornică și cu bună întreprindere și lucrare spre bunul de comun a toate Bisericii Răsăritene și al nostru prin Biserici ferbinți rugăciuni să înălţaţi cătră Împlinitorul a toate Dumnezeu în urmarea recomandării către Conistoriul de aici slobozită a Înaltului călătoriu încredințându-vă cu frățească în Hristos dragoste a mea

A Preabineîncuvințatei D. Tale
și C. C. lor SS lor Voastre
În Arad în 27 Septemvrie 1850

în Hristos frate
Patrichie Popescu
Administrator

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, Protocol circulare, reg. 5 (1832-1852), f. 98-99v.]

2.

[Arad, 14/26 decembrie 1850]

314...Dela Administratorul Diecezei Aradului

Preaîncuviințatului Domn Ioan Raț
Protopresbiterul Aradului[235]

Lipsă fiind în chip de document pentru viitorime a se păstra în Arhivul diecezan toate daturile câte s-ar pute culege despre suferințele, patimile și jertfele care pe poporul român de relegea răsăriteană, cu fatalitățile tulburărilor din anii 1848 și 1849 l-au ajuns, pre Prea Binecuvântat Domnia Ta a te provoca și respective ați încredința ca cu ajutoriul submanuatei preoțimi întru aceea să puni necruțată osteneală ca în protoprezbiteratul D. Tale, toate acele de toată vârsta și de amândouă sexurile și de fieștecare naționalitate, aflătoare individuri care sub revoluție au pătimit, precum și deosebi acelea cari tot pe acel timp prin puterea răsculată s-au pus, într-o consemnare după formula aci sub % adaugă deplin și cumva pe stările împrejur să le înscrii și după forma aceasta lucrata conscriere, mai mult până la începutul lui Martie 1851 nesmintit să ni-o trimiți.

---

[235] Circulara a fost expediată tuturor protopopilor din cuprinsul eparhiei arădene.

În Arad în 14/26 Decemb: 1850

Patrichie Popescu

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 314/1850, f. 84; *Fond Protopopiatul ortodox român Arad*, dosar 16, f. 12; A. P. O. R. *Arad-Micălaca Veche, Protocol circulare*, reg. 5 (1832-1852), f. 106.]

3.

[Arad, 28 aprilie 1851]

Copie 496 Dela Administratorul Diecezii Aradului

Preabineâncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Urmarea scrisorii Măriei Sale supremului comite Districtual dată din 2 Maiu c. n. a. c. sub Nr. 5 085. Preabineâncuvințatei Domniei Tale am a încredința ca prin circularea acestii rânduieli în Protopresviteratul său pre toate acele comunități, dela care sub timpul revoluției prin ocârmuire sau comisarii răsculaților sau luat cu sila clopotele bisericești să ne faci băgătoare der seamă la publicarea cesaro-regești locţiitorimi ţărane, care tot la săptămâna se va împărtăşi pe calea novelelor şi în care se va înşira cele ce au de a face. Aşa feliu de comunităţi pentru dobândirea napoi a comunităţilor sale.

În Arad în 28 Aprilie 1851.

Patrichie Popescu

Arhimandrit

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, Protocolul circularelor, reg. 5 (1832-1852), f. 114v.]

4.

[Arad, 7 octombrie 1851]

1113.

Prea bineîncuvinţate Domnule Protropresviter !

Binesimţitoarele femei române din Ardeal pătrunse de compătimirea asupra sorţii nenorocoase a fetiţelor române care prin pierderea părinţilor săi în sgomotul revoluţiei din anii numai decât petrecuţi au ajuns la ticăloasa stare a orfâniei, spre ajutorarea sorţii acestora şi spre a pute pune îndemână potrivite mijlociri pentru ridicarea lor la o treaptă a creşterii răspunzătoare intereselor neamului, cu învoirea înaltului guvern au alcătuit un comitet sub nume de "Reuniunea femeilor române" şi şi-au luat înainte propunerea a deschide cale spre sporirea unui fond din care orfelinele fetiţe să poată primi razăm şi ajutorinţă întru creşterea lor, adresându-se numitul comitet, atât pe calea foielor publice, cât şi prin deosebite bilete, în obşti cătră toate în cugete și a asemenea femei de prin toate părțile; iară anume către căpeteniile corporățiunilor de toată plasa pentru sprijinirea și înaintarea spre binele de obște țântitoarelor sale cugetări.

Asemenea provocare cu deosebită plăcere primind și eu din partea sus lăudatului comitet grăbesc despre aceasta și pre Prea bineîncuvințata Domnia Ta cu aceea încredere a Te înștiința că precât țintitul sfârșit se poate socoti unul dintre cele de frunte interese numai deosebi ale neamului nostru, ci preste tot ale omenirei; pre atâta și Prea bineîncuvințata Domnia Ta toate căile le vei cerca pe care s-ar pute aduce cât de bogate jertfe pe altarul ajutorării sărmanelor fetițe celor de un sânge cu noi.

Încrederea aceasta a mea o razăm pe râvna prea cunoscută a Preabineîncuvințatei Domniei Tale; dar razim din îndoit îndemn și de râvna prețioasei soției Preabineîncuvințatei Domniei Tale, carea și prin atragerea sexuală va fi îndemnată în faptă a arăta însuflețirea sa către scopul mai sus atins; razăm încredințarea mea mai departe prin mijlocirea ce o nădăjduiesc în girul Preanibeîncuvințatei Domniei tale în bunăvoința și plecarea spre toate cele bune și folositoare, cu care sperez a mă întâlni în giurul cucerniciei Preoțimii stătătoare sub povața stăpânirei diecesane.

Mână de ajutor cer lacrimile săracelor fetițe române despoiate prin sângeroasele întâplări de părinții săi și își întind mâinile cerșitoare către toate maicile române și când anima fieștecărei mume cu lanțele iubirei legată se va apropia cu gândul de nenorocita stare a altor fiice lipsite de părinți; unde va să se afle așa împetrită făptură care de nu prin jertvire de bani, barem prin dăruirea după putință a unei părți din agonisita ei cu o perechie de coţi de pânză, câteva fuioare, bucate sau alte feliuri de agonisităsă nu întindă ajutor acolo de unde precum recunoaştem şi mulţumire de obşte răsbate; aşa folos asupra neamului şi răsplătire din darul ceresc ne aşteaptă.

Din îndemnul de mai sus, în numele săracelor fetiţe române îmi îndrept cuvântul cătră Preabineîncuvinţată Domnia Ta cu acea provocare ca îmbvrăţişând cu tot dinadinsul mijlocele ce ar putea desluji spre înaintarea scopului "Reuniunei femeilor române din Ardeal" şi împărţind sarcina deprinderilor spre acest scop cu inimoasa soţie a Preabineîncuvinţatei Domniei tale, prin organele submanuaţilor păstori sufleteşti să resfiri în tot protopresviteratul de sub grija Preabineîncuvinţatei Domniei tale cunoştinţa folosului de obşte, condiţionat dela călduroasa părtinire a ţântirilor numitei reuniuni şi să îndemni spre ajutor de jertfire pre toate binevoitoarele maice române; iară spre culegerea ajutorării, care pre calea aceasta va încurge, să-ţi întinzi îngrijirea spre aceea ca cu ştirea Preabineîncuviinţatei Domnii Tale, precum în singuraticele parohii sâte una, aşa peste tot protopresviteratul, să se pună în capul trebii o generală colectantă, care, pe lângă însămnarea întru o listă după forma aci subalăturată a numelui dăruitoarelor şi a jertvirilor de după feliul, va aduna din respectivele parohii făcutele jertviri şi încât aceste ar sta din producturi, întru atâta prin vedere în bani gata întocându-le, din timp în timp spre transpunere la Comitetul "Reuniunei femeilor române din Braşov" drept la diregătoria diecesană pe lângă sus atinsa listă le va administra. În chip de coletantă generală pentru protopresviteratul de sub grija Preabineîncuvinţatei Domniei Tale soţia sa sau altă matroană de prin prejur, iară,

iară pentru singuraticele parohii respectivele preotese sau iarăşi alte alese femei ar fi să meargă înainte.

Soarta orfelinelor fetiţe române iară şi iară comentându-o întrepunerei Preabineîncuvinţatei Domniei Tale aştept despre efectul acestora din timp în timp, iară mai mult până pe sfârşitul lunei februarie 1852 îmbucurătoare înştiinţare.

Arad, 7 octombrie 1851

Patrichie Popescu
arhimandrit

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 152-153]

[Arad, 12 ianuarie 1852]

54. Dela Administratorul Diecezei Aradului

Preabineîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

În urmarea mai naintelor rânduieli în anul acesta se va duce în sfârşit nouă... întru cătănie prin proşurea sorţii, la care vor fi îndatoraţi aceea ce sunt trăcuţi de 20 de ani până în cei ce au plinit anul 26 a vârstei sale.

Deci, ca acela chip mai curând şi mai uşor să se poată executa amăsurat provocării Măriei Sale D. M. Suprem Comite districtual să încredinţează Preabineîncuvinţatei D. Tale întru acolo a îndruma pre respectiva de submanuata Preoţime,m ca din Protocoalele matriculare de cumva se vor cere să o aşcearnă înaintea Dăputăţiei care va fi rânduită din partea jurisdicţiei politiceşti în treaba asăntării (n. n. absentării) nu altmintrelea să fie întru ajutor şi întru învăţarea şi luminarea poporului despre folosul acelei ascultări care pentru ţinerea păcii de obşce în ţară pentru neclătirea înaltului Tron împărătesc care sunt toţi cupuşii datori cu credinţă şi pentru asigurarea prin pacea de obşce averilor şi vieţii de obşce căruia e neînconjurat de lipsă.

Arad 12 Ianuarie 852

Patrichie Popescu
Administrator

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 145-146]

II. Circulare ale Consistoriului Eparhial

1.

[Arad, 18 august 1850]

185/182 De la Diecezalnicul Consistoriu Arădan

Domnule Protopresvitere !

Prea Sfinția Sa Diecezalnicul Episcop al nostru Gherasim Raț, în 15 a lunii curgătoare în Domnul răposând, guvernarea văduvitei Dieceze și ducerea lucrurilor Diecezane până la altă ordinaciune care de la Preaînaltul loc va urma supă datina la asemenea întâmplări totdeauna țânută, o au dat Diecezanul acesta Consistoriu de interimal președinte pre Protopopul Aradului, Domnul Ioan Raț cu acea încredințare ca cele mai grabnice dureri diecezane care au intervenit de la ședința Consistorială până la alte singur prezidial pălângă știutoare raportare la cea mai de aproape ședință să ne îndrepte.

Cu altele spre acomodare și publicare în protopresviteratul său cu aceasta cunoscut face.

Din ședința consistorială în Arad în 18 August 1850 ținută

Diecezanul Consistoriu Arădan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 90v-91]

2.

[Arad, 18 august 1850]

Nr. 186. Dela Diecezanul Consistoriu Arădan

Domnule Protopresvitere !

Prea lăudatul și de la vrednică aducere aminte vrednicul nume a fostului diecezan Episcop al nostru Gherasim Raţ prin aducătoarea de întristare moarte Prea Sfinţiei Sale ştergându-se din numărul viilor. Dieczanul acesta Consistoriu pentru îndreptarea preoţimei Diecezii acesteia întru suplinirea numelui Arhieresc în sfintele slujbe au determinat ca și până la alte rânduieli în toate acele rugăciuni care sunt prescrise pentru cuvinciosul Arhiereu să se rostească: "Prea Sfinţiei dreptcredincios Arhiepiscop și Episcop".

Drept aceea a Ta preoţime ţie submanuată acolo o vei îndrepta ca până la altă rânduială care de aici se va publica rugăciunile prescrisă pentru cuvinciosul Arhiereu să le aplice: Pre Preasfinţiei dreptcredincios și Arhiepiscop și Episcop; așa dară unde pentru sfintele slujbe vine înainte: „Întâi pomenește Doamne pre Preasfinţitul Arhiereul nostru" întru acest chip vor stărui: „Întâi pomenește Doamne pre Preasfinţiţii dreptcredincioși Arhiepiscopi și Episcopi".

Dat din ședința Consistorială în Arad în 18 Avgust 850 ţinută.

Diecezanul consistor arădan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 91-91v.]

3.

[Oradea, 19 august 1850]

Copia

K 1/ 4/850 De la Comisarul Ministerial a Militerescului District Orădan

Protopresviterului aradan Ioan Raț !

De lipsă fiind a cunoașce din fundament starea de astăzi ale tuturor institutelor și școalelor cari prin Districtul milităresc Orădan să află pentru acea pretitular Dta ești provocat ca într-un timp mai scurt să faci aici de după formularul sub % amăsurat despre starea prezentă a școalelor din Protopresviteratul D. Tale în rubrica de pe urmă bservăciune să se însemne toate stările împrejur care se scotocesc de pedecă înaintării învățăturei însă toate deodată să se apropună și mijloacele acele prin care de după stările locale, mai sigur s-ar înconjura însă nainte împedecării iar învățătura ar face cea mai după mergere înainte încât însămnările și propunerile aceste pentru îngustimea locului, n-ar închega bine în rubrica de pe urmă au de a fi desăbit apriar în cari caz o vei alătura lângă arătare.

Oradea mare 19 Avgust 1850

Domnilor Preoți !

Ciurcularul acesta cu înlăuntru provocatul tabel spre acela sfârșit vi să împătășeșce ca toate cele poftesc în tabela acela pentru toată școala îndeschilinită tabele intrate cât maicu grabă să ni le trimiteți de a se putea așcerne locului mai înalt. În Arad în 1 septemvrie 850.

Ioan Raț
Protopresviter Arad

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 92-93]

4.

[Arad, 7/19 septembrie 1850]

Nr. 208 De la Diecezalnicul Consistor arădan al Bisericii răsăritene

Protopopului Aradului
Mult reverendului Domn
Ioan Raț

Sfinţenia Sa Patriarhul, Arhiepiscopul Carlovițului și Mitropolitul nostru Iosif, din arhiepăstoreasca îngrijire carea după moartea odinioară Diecezalnicului Episcop al nostru Gherasim Raț în respectul ocârmuirii văduvitei acestei Eparhii după rânduiala Bisericii noastre o au luat pe sine pentru mai îndemnată povățuire a trebilor Diecezei acestia sa îndurat pe lângă scrisoarea sa din 22 Avgust a. c. sub Nr. 591 către Consistoriul acesta îndreptată a trimite aici de mandatar în ședințele Consistoriale pe arhimandritul Opovei Preareverindul Domn Patrichie Popescu cu acea arhipăstorească demândare cu același pretitulat Domn Arhimandrit și mandatariu al său în povățuire trebilor Diecezei acestia de la toți cuviincioasă supunere și ascultare să se deie.

Când dară această îndurată rânduială fericirii sale spre acomodare și publicare în protopopiatul său mult reverendei D. Tale cunoscut o facem deodată îți încredințăm: submanuata ție preoțime acolo a o îndrepta ca de aici înainte și în cuviincioasele rugăciuni să pomenească întru așa chip "Încă ne rugăm pentru Preasfințitul Patriarhul, Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru Iosif" și la Vohodul cel mare așa: "Pre Preasfințitul Patriarh, Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru Iosif să-l pomenească Domnul Dumnezeu".

Dat din ședința Consistorială în Arad în 7/19 Septemvrie 1850 ținută.

N. N.
Consistoriul Diecezei Aradului

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 94v.-95]

5.

[Arad, 19/31 octombrie 1850]

Nr. 257. De la Dieţezalnicul Consistoriul al Aradului

Preabineîncuvințatului D. Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Boala vitelor care în cele mai multe părți ale țării foarte cumplită să arată, trăgând la sine luare aminte a ocârmuirii nu au lipsit a să face din partea aceasta cele de lipsă și trebuincioasă rânduială pentru luarea la înalte a modurilor în contra pomenitei boale apăsătoare.

Ca dară rânduielile spre împedecarea boalei slobozite, doritul sfat al său cu atâta mai vârtos să-l poată ave, cu cât spre păgubirea celor mai mulți, - amăsurată provocare de la locul cuvincios în acest merit primite simțit îndemnați prin Preabineîncuvințată ca la subalterni parohi acolo ai îndrepta și deodată aceia ai îndatora: către poporul încrezut despre folosul apărătoarelor în contra lățirii boalei vitelor prin diregătorii politice și încunoștințate moduri cuvincios învățându-l spre ținerea prescriselor în treaba aceasta reguli părintește să le făptuiască.

Dat din ședința consistorială în Arad în 19/31 octomvrie 850.

Consistoriul Eparhiei Aradului

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 98v-99]

6.

[Arad, 2/14 noiembrie 1850]

Copia Nr. 280 Dela Diecezalnicul Consistoriu al Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Iona Raț
Protopresviterul Aradului

Așa cesaroregească și Apostolească mainante Preabunul nostru Monarh sau îndurat preapărinteșce prin data sa prea Înaltă cătră înălțatul Ministerium Rânduiala în 21 Sept a. c. pre prea Onoratul Domn Arhimandrit a Mănăstirii Hopovo, Onorariul Consilier a Școalelor din voievodatul sârbilor și Banatului Timișorii și Mitropolicescul până acum în Dieceza aceasta Mandatariu Patrichie Popescu întru Administratorul de Dumnezeu scutitei eparhii al Aradului al denumi și așeza.

Drept aceea aceasta a Maiestății Sale Preaîndurat de Eparhia ceasta îngrijire și Înalta Rânduială spre acela scop ți se face cunoscut că prin cetirea acestui Circulariu prin toate bisericile din acel Protopresviterat să rândui a se publica și spre de totdeauna aducere aminte în Protocolul circularelor a se însemna.

Din sesia consistorială în Arad în 2/14 Noemvrie 1850 dându-să.

N. N.
Copie Eparhia Aradului

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 102-102v.]

7.

[Arad, 19/31 decembrie 1850]

De la Diecezalnicul Consistoriu al Aradului

Preabineîncuvințatului Domn
Ioan Raț Protopresviterul Aradului

Interimatul cal al Locţiitorimei ţărane Excelenţia Sa Baron Geringer, prin intimatul sub din 15 Decemvre a.c. sub Nr. 23813 slobozit pentru întâmplările căsătoriilor mestecate după înţelesul intimatelor de mai nainte rânduieşce ca la întâmplarea astfeliu de căsătorii adeverirea despre împlinitele în Biserică prin strigări dacă să va cere din partea preoţimei a se da să nu se denegheze.

Carea înaltă rânduială preaîncuvinţatei Domniei tale pre a sa îndreptare şi vestire submanuatei preoţimi, cu aceasta cunoscută să face.

Din şedinţa Consistorială în Arad în 19/31 Decemvrie 850 ţinută

Consistoriul Eparhialnic

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 102v.]

8.

[Arad, 19/31 decembrie 1850]

Copia Nr. 363 – 1850 De la Consistoriul Arădan

Preabine-încuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresbiterul Aradului

Cu toate acele semne şi rămăşiţă care spre scârbirea bineîncuvinţatei porunci Popor sau stârnit aducerea aminte de grozavele timpurii ale revoluţiei din anii 1848 şi 1849 să-i poată nimici în urmare scrisorii ce se regescului Guberniu Districtual orădan din 22 Decem. A. 1850 sub Nr. 9411 date Preaîncuvinţatei D.Tale încredinţăm ca toate acelea acte tipărite, și alte rânduieli sau scrisori a ocârmuirei revoluționare, care în arhiva Diregătoriei Protopresbiterale și în a bisericilor din protopresbiteratul său în dărăburi deosăbite, sau în protocoalele acestora înscrise s-ar afla întru acelea chip să le numești mai cu privire la nimicirea lor respectivei preoțimi să o puni în datorință cu scrisorile și actele de acel feliu, care în dărăburi deosebite s-ar afla să se ardă iară încât acesta cu protocoalele nu se poate a face din aceste așa feliu de rămășițe cu negreală să se marce; având Preaîncuvințată D. Ta cu prilejul cercetării Protopresviterului a fi cu privire spre împlinirea acestei încredințări.

Dat din ședința consistorială în Arad în 19/31 Decem 1850 ținută

Consistoriul diecesan

[A. N. D. J. Arad, *Fond Protopopiat ortodox român Arad*, dosar 15 (1851), f. 4; A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 105-105v]

9.

[Arad, 19/31 decembrie 1850]

Copia 375. Dela Diecezanul Consistoriu al Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Ca să se poată mijloci uşurarea acelor greotăţi care de la tulburările revoluţionare sau pus asupra preoţimei noastre Preaîncuvinţatei Domniei Tale încredinţăm: ca dela submanuata preoţime să însuşeşci aceea: oare mai sunt şi acum asupra preoţimei aşa fel de greotăţi, precum slugătoria forşpoanelor, facerea îndrumărilor, ţinerea soldaţilor, porţia de după pământurile parohiale şi aşa încât feliu de greotăţi care sunt la anul 1848 nu au fost, s-ar afla dspre acelea speciale şi documentate arătări pe lângă acea însămnare să ne subşcerni: că oare în privinţa acestor greotăţi datus-au afară din partea diregătoriilor politice ceva rânduială ? şi de s-au dat dela cine şi în ce înţăles au făcut aceasta ?

Dat în şedinţa consistorială în Arad în 19/31 Decemvrie 1850 ţinută.

N. N.
Consistoriul eparhialnic

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 103-103v.]

10.

[Arad, 11/23 ianuarie 1851]

Nr. 3. Copie De la Consistoriul Diecezan al Aradului

Preabineîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

Sfinţenia Sa Patriarhul prin îndurata scrisoare din 4 Ianuarie 1851 sub Nr. 952 ne înşcinţează: cumcă la Tipografia Universităţii din Pesta se aflā multe exemplare din cartea *Octoihul şi Tipicul* de mutatul acum la cele veşnice Constantin Diaconovici-Loga în limba Românească încă în anul 1826 alcătuită şi la lumină dată şi la multe biserici până acum întrebuinţare nu să [află], procurându-să spre deschiderea unei comune prenumeraţii, la tot cărturariul român mult folositoare şi întru urmare trebuincioasă această carte bisericească folositoare şi întru urmare trebuincioasa această carte bisericească, a căreia nelegate preţul îi este patru florini în argint, care preţ îl va depune fieştecare prenumerant atunci când va primi cartea.

Drept aceea Preabineîncuvinţată D. Ta în urmarea acestei înalte rânduieli a Sfinţeniei Sale Domnul Patriarh nu vei lăsa în deşert aceasta fără de întârziere prin tot Protopresviteratul Domniei tale a circula şi însămna şi şi în numele bisericilor, cântăreţilor şi altor privaţi, carii vei prenumera la acel *Octoih şi Tipicon* şi despre care vei putea fi încredinţat cum că la primirea cărţii vor da banii cel mai îndelungat timp în 25 febr. A. c. ca să le poată transpune Sfinţeniei Sale încoace a o trimite.

Sin Sesia Consistorială în Arad în 11/23 Ian. 1851 ţinută.

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 103v.-104]

11.

[Arad, 8 februarie 1851]

Copie Nr. 51 De la Consistorul diecezan al Aradului

Preabineîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

Pentru a se observa uniformitatea întru ducerea protocoalelor matriculare în urmarea arătărilor aceia în aceasta privinţă nerînduieli, ne aflăm îndemnaţi cu reflectare la rânduiala de aicia în Avgust 849 sub Nr. 2 slobozit spre îndreptare a preoţimei parohiale, Preaîncuvinţatei D. Tale aţi face cunoscut această hotărâre a Diecezalnicului acestui Consistoriu ca toate protocoalele matriculare de la 1 Ianuarie a. c., almintrelea decât numai în limba bisericească şi după forma aceea bătrână prin sinod aşezată să se scrie spre sfârşit unde să află cole tipărită după formularu bătrân dcă aceasta la acele mai sărace bisărici nu s-ar pute procura din librăria de aicea respectivii preoţi având după forma cea bătrână a Protocolelor tipărite a-şi întocmi şi a lega bine laolaltă destule coale netipărite.

Dat în şedinţa consistorială în Arad în 8 Februarie 1851 ţinută.

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 106-106v.]

12.

[Arad, 1 martie 1851]

Nr. 101. - 1851 De la Consistoriul Eparhial al Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Sfinţenia Sa Patriarhul şi Mitropolitul Iosif prin scrisoarea sa din 24 februarie a. c. sub Nr. 90 dată, binevoieşte aci îndreptare a ne da, ca la aşa feliu de întâmplări, când fără a ţâne prescrisele formalităţi să se mijlocească a se face prin jurisdicţia civilă cercare în privinţa pasurilor de acest feliu nelegiuiţi a preoţilor uniţi, şi făcuta cercare să se subştearnă Sfinţeniei Sale.

În urmarea acesteia Preabineîncuvintatei Domniei Tale şi submanuatei preoţimi spre îndreptarea sa în viitoriu avem a prescria şi deodată în strânsă datorinţă anume următoarele:

1. Părţile amândouă de religia noastră prin preot numai atunci se pot cununa dacă acele mainainte după înţălesul Constituşiei imperiale din 4 Martie 1849 ocroate cu dimisionale de preotul de legea noastră vor fi primită legea unită; deci la contrarie întâmplare respectivul preot va ave a păşi cum mai jos urmează:

2. Tot aşa va păşi preotul nostru şi la acea întâmplare, când preotul unit va cununa parte de legea noastră au bărbătească au femeiască cu altă parte de legea unită, fără a fi arătat partea de legea noastră extracturile de la preotul nostru despre făcutele trei vestiri în biserică.

3. Dacă împotriva acestora s-ar arăta nainte atare întâmplare, preotul nostru nu va socoti de cununate așa feliu de părți până nu vor adeveri acele, cununia lor prin extractul Protocolului cununaților, ci îi va sta în datorință pre așa fel de a păzi prin jurisdicția civilă a le desface de către olaltă; iară

4. Dacă părțile în contra rânduielii din punctul 1 și al 2, cum va arăta preotul nostru extractul Protocolului cununaților de la preotul unit, prin care să dovedește cununia lor, atunci acesta de neglijență socotindu-să, preotul nostru va ave datorința în următoriul modru a păși:

a.) Să ceară cuviincios pre respectivul jude cezaro-crăiesc al cercului naintea căruia desvălind starea lucrului și deodată producând extracturile matriculare va ruga cu toată cuviința, ca părțile concernente și mărturiile acelora să se asculte: după carea rugare apoi din partea cezaro-regesc jude al cercului făcându-se poftita cercare și prin aceasta starea lucrului luminat dovedindu-se, va cere preotul a li se da afară actul cercării.

b.) Actul cercării întru acest chip săvârșite, dimpreună cu extracturile matriculare care se vor ține de cercare, preotul nostru îl va așcerne Protopresviterului său pe lângă însămnarea acestora: din ce scop sau tras părțile, sau partea cununată către preotul unit, o are primită sau părțile mai nainte legea unită ca să se poată cununa; oare fostau întră părți ceva împedecare de la cununie sau intervenit-au din partea preotului unit oarece înșelăciune ca prin cununie să poată trage părțile în legea sa, și în care lege au rămas părțile după așa feliu de cununie.

c.) Protopresviterii căpătatele arătări de aceştea pe lângă relaţia sa fără întârziere le va aşcerne aici.

d.) Dacă prin jurisdciţia civilă s-ar denega facerea cercării prin preotul nostru cerută în acea întâmplare pe lângă subşcernerea respectivelor extracturi matriculare pe calea protopresviteratului se va face acea arătare, pe lângă expunerea tuturor împrejurărilor.

Din şedinţa consistorială în Arad în 1 Martie 1851 ţinută

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 110-111]

13.

[Arad, 29 martie 1851]

Copie Nr. 155 De la Diecezanul Consistoriu al Aradului

Preabineîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

Articolul al III-lea a legilor Ungariei din anul 1844 în care se prescrie modalitatea trecerii dintru o religie întralta, după modul desăvârşitei egalităţi reciprocităţii pentru toate religiile fără de osăbire prin & 2 din art. XX a legilor din anul 1848 statornicite precum şi din temeiul asiguranţelor Constituţiunei imperiale din 4 Martie 1849 eşite, este a se înțelege și a se aplica și pe acele întâmplări când cineva din religia noastră ar voi a trece la alta oricare religie.

Drept aceea înconglăsuire cu scrisoarea Sfinției Sale Patriarhului din 20 Martie a. c. sub Nr. 253 dată Preabineîncuvințeniei D. Tale și prin această cale Preoțimea submanuată spre îndreptarea preste tot avem a încunoșcința: că trecerea căruiva din religia noastră la alta ori care religie numai atunci se poate socoti și primi de legiuită, dacă mainainte respectivul trecătoriu sau respectiva trecătoare, după modrul în & 6, 7, 8, 9 și 10 din art. III a legilor din 1844 prescris și pentru împlinirile trecerii din religia unită la drep [a] noastră credință prin rânduiala episcopească din 11/23 Martie 1846 sub Nr. 29 țirculată, în privința trecerii sale din religia noastră la alta prin care în două rânduri și anume a doua oară la patru săptămâni după rândul dintâi, cu mărturie s-ar fi arătat și declarat naintea preotului cuvincios de a nostru.

Când dară în conformitate cu aceasta se cere să ostănească și se încredințează: ca toate acele întâmplări care de către cei de altă religie prin tragerea cu alt modru în partea sa a credincioșilor noștri în contrasusținutelor hotărâri s-ar duce doară în sfârșit prin respectivii preoți pe calea diregătoriei Preabineîncuvințatei D. Tale să se arăte aici spre lecuire deodată tot în aceasta privință spre asemenea lucrare la contrarie întâmplare însămnată aici spre aceea: că decierară întruna a intregilor comunități sau a mai multora cu gloata, spre trecere fără deschilinire dintru o religie intralta, înțelesul mai înaltelor rânduieli guverniale e oprită, și cu asemenea declarare numai dechilin de la fieștecare voitoriu de ași înschimba religia, ce poate primi; de sine înțelegându-se însfârșit aceasta că hotărâtul & 7 din art. XX a legilor țărane din 1848 care la acea întâmplare dacă partea cea mai mare a vreunei comunități, au de a noastră, au de cea unită religie, își va schimba religia sa, rânduieșce a se lăsa Biserica în partea celor ce auz rămas statornici în legea lor de mai nainte prin altă mai înaltă hotărâre nestrămutată și de aici însemnată în deplină valoare rămâne.

Dat în ședința consistorială în Arad în 29 Martie 1851 ținută.

N. N.
Consistoriul diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, Protocolul circularelor, reg. 5 (1832-1852), f. 112-112v.]

14.

[Arad, 29 martie 1851]

Dela Consistoriul Diecezan al Aradului

Preabineâncuvințatului Domn Ioan Raț
presviterul Aradului

Observându-se unele rânduieli întru înscrierea Protocoalelor și întru darea afară a extracturilor matriculare, Preabineâncuvințată Domnia ta pre submanuata preoțime bei ave a îndrepta spre strânsa băgare de samă la următoarele.

1. Pruncii cei gemeni, adecă: care sunt născuți deodată de la o mamă, sub deschilinitele numere trebuie înscriși în protocol, dară nu

amândoi sau mai mulți câți vor fi subt un număr, trecut până acum în unele locuri sau observat.

2. La pruncii care se nasc din pat nelegiuit în protocol este a se însemna că e născut din pat nelegiuit și nicidecât nu trebue înscris cu numele acelui care să zice a fi tatăl născutului, însă nici atunci când cineva însuși s-ar declara și s-ar pune de tată pruncului din pat nelegiuit născut.

3. Extractul protocoalelor matriculare întru cei botezați, cununați și îngropați, după însămnarea în fruntea coalei acelor prescrise și pusă acum de formulariu Observat, punându-să numărul cuvincios al Protocolului din cuvânt în cuvânt așa trebuie a descrie precum să află în protocol; deci, în contra acestei reguli este: dacă careva preot după cum până aci sau băgat de samă alte expoziții pun în extracturi P. E.: „*Sau botezat și l-au uns cu sfântul Mir prin mine subscriul*”, sau „*Prin răposatul paroh*” și acest feliu de adaosuri și modificări în extracturi nici decât nu se pot ave loc.

4. Toate extracturile trebi subscrise de parohul respectiv, sau administratorul parohial iară nu de capelania acestora, și apoi cu obicinuitul pecet bisericesc pe ceară sau pe orice întărite.

Din ședința consistorială în Arad în 29 Martie 1851 ținută

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 113v.-114]

[Arad, 31 martie 1851]

De la Consistoriul Diecezan Arădan

Preaîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

Excelenţia sa şeful interimal a cesaro regeşti locţiitorimei ţărane B. Gheringher cu datul de 5 Iunie a. c. sub Nr. 7622 rânduieşce ca trecerile din religia noastră la alte confesiuni, Excelenţiei Sale tot pe jumătate de an să se facă cunoscute pe calea ces. Regescului Guvern Districtual.

Ca dară înaltei acestei rânduieli din partea noastră să se poată face din datul Preaîncuvinţatei D. Tale se pune în strânsă datorinţă: a observa deodată şi submanuatei Preoţimi spre îndreptare a încunoşcinţa următoarele:

1. În privinţa trecerilor din religia noastră la alte confesiuni nainte de toate să îndrepte privirea respectivilor păstori sufleteşti de religia noastră, spre circulare rânduite de aicea cu datul de 29 Martie a. c. sub Nr. 155 slobozită după a cărei înţeles numai acea trecere, din a noastră la altă religie se poate socoti de legiuită carea să întâmplă după modrui prescris în && 6, 7, 8, 9 şi 10 a art. III a legilor Ungariei din anul 1844 adecă cel ce voieşte din religia noastră întralta nainte de ce s-ar putea socoti de trecut în alta religie să va arăta şi declara în două rânduri şi adecă a doua oară la patru săptămâni după întâia declaraţie la preotul respectiv de religia noastră.

2. Dacă observându-se rugarea în punctul 1 cuprinsă careva poporean, de a noastră dreptcredincioasă religie s-ar arăta la preotul său din a cărui religie voeşce a eşi, şi după cum sub provocatele && prescriu, câte cu două mărturii de faţă se va declara că are voie hotărâtă de a trece întraltă religie, apoi va cere atestat despre acesta declaraţie; respectivul preot naintea căruia se pune declararea, fără îndoială va putea da declaratoriul poporean cerutul atestat şi făcând şi a a doua declaraţie, pre aşa fel de poporean, dar numai pre un singur iară nu pre cei ce doară se ţin de familia lui şi nu s-au declarat, au după restrângerea religiei s-ar fi putut declara precum se prescrie după o a doua declaraţie îl va şterge din numărul poporenilor săi şi întâmplarea o va însemna după cum urmează:

3. Preotul de religia noastră care primeşte declaraţiile atinse în puncturile de mai sus, spre însemnarea acelor declaraţii îşi va face un catalog din destule coale legat şi care va trebui liniat după îndreptarea formularului aci sub % adăugat; şi întrâla va însemna:

În rubrica 1. Numărul curgătoriu cele ce s-au declarat că voeşce a eşi din această religie.

În rubrica 2. Numele şi cognumele celui ce sau declarat că voeşce a eşi din această religie.

În rubrica 3. În despărţătura întâie, numele mărturisirilor cu care sau arătat întâia oară; iar a doua despărţătură a mărturisirilor cu care sau arătat a doua oară.

În rubrica 4. În despărţitura întâie, anul, luna şi ziua în care sau arătat la preotul nostru întâia oară şi în a doua depărţătură tot aşa datul a doua declaraţii.

În rubrica 5. Se va însemna în care religie voește a trece declaratorii.

În rubrica 6. Între alte observăciuni ce s-ar da înainte a trece se va însemna din ce îndemn s-au declarat respectivul popor că voește a ieși din această religie și a trece întralta, oare din învingere din lăuntru au din altă pricină din afară, au doară pentru nescari folosuri materiale.

4. Declarații cu gloata, adecă a mai multora poporeni la o alta, nu se poate primi, ci numai de la fieștecare deosebi spre ce respectivul preot va fi cu pază la însemnarea susnumitului catalog.

5. Așa feliu de catalog original, a acelor ce sau seclarat că voesc a eși din religia noastră se va păstra în arhivul bisericii locului, însă tot pe jumătate de an, anume cu sfârșitul lunei lui Iunie și alui Decemvrie va găti respectivul preot o parie a acestui catalog în care după cum stă în catalogul original, așa se vor înscrie din cuvânt în cuvânt aceia poporeni carii în jumătatele de an ce va fi atunci trecut, sau declarat la preotul nostru, care parte o va subscria și de loc o va așcerne mai departe.

6. Respectivii protopresviteri administratori sau vicari protopresviterali, catalogurile, care pe tot semestrul se vor așcerne de la submanuata preoțime parohială pe lângă relația sa mai mult până cu sfârșitul lunei următoare Iulie și Ianuarie le va așcerne aicea.

7. Toate acele treceri au singuratice, au doară turmoasă /: a mai multora laolaltă :/ care s-ar întâmpla împotriva rânduielii prin rânduiala circulată, de aicea din 29 Martie sub Nr. 155 publicată de nelegiuite trebuind a se socoti acele nici decât nu pot intra în catalogul mai sus atins ci așa întâmplări ca vătămări de dreptul egal a tuturor religiilor de loc va fi a se arăta pe calea sa aicea și respectivul preot al

nostru la așa întâmplare nici atunci nu poate părăsi grija parohială de cei ce fără de rând au eșit din legea sa, dacă tocma între aceștia s-or fi vârât fără cale preot de altă religie.

Din ședința consistorială ținută în Arad în 31 Martie 1851.

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 121v.-123]

15.

[Arad, 19 aprilie 1851]

225. Dela Consistoriul Diecezan al Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Ca întru expedierea scrisorilor oficioase, iară mai cu samă în trimiterea dintr-un loc întra-altul circularelor

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 115-116v.]

[Arad, 3 iulie 1851]

397. Copie De la Consistoriul Diecezan Arădan

Preabine încuvințatului Domn Ioan Raț

Protopresviterul Aradului

Excelenţia sa şeful interimal a locţiitorimei ţărane c. r. Baronul Gheringher spre atestarea din partea Diecezanului acesta şi Consistoriului făcută prin înalta sa rescriere din 28 Iunie a. c. sup[b] Nr. 10158 intracoace îndreptată sau îndurat a descoperi că numai aceia să pot sorat (?) de prscripţie dintr-o lege întralta, cărora sau dat atetat după legea prescrisă.

Care înaltă descoperire în conformitate cu rânduiala de aicea dta 31 Mai a. c. Nr. 307 eşită, Preabine încuvinţatei D. Tale spre comunităţi observare şi vestire spre acest scop Preoţimei submanuate să împărtăşească.

Din şedinţa consistorială ţinută în Arad în 3 Iulie 851.

N. N.
Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 124v.]

16.

[Arad, 23 august 1851]

Copia Nr. 516 Dela Consistoriul Diecezei Aradului

Preaîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterului Aradului !

Maiestatea Sa Preabunul și Dreptul nostru Monarh Tânărul Erou împărat Francisc Iosif I sau îndurat prin înalta sa diplomă din 9 Iunie căl. Nou a. C. Subscris pre Înalt Preacinstia Sa Domnul Arhimandrit a S. Mănăstiri Hopovo, Onorariul Consilier a Comisiei școlare din Voivodina, Serbiei și Banatul Timișorii, și actual Administrator a de Dumnezeu scutitei acesteia vacante Episcopie a Aradului, Patrichie Popescu pentru meritele ce și l-au cășcigat în zgomotoasele și prea primejdioasele timpuri a revoluției din anii trecuți 1848 și 1849 întru cavaleri ordinului despre numele Maiestății Sale Francisc Iosif numit, al denumi și cu crucea de clasa a treia, acelui ordin preagrațios al dărui.

Carea a maestății Sale către sus lăudatul Preavrednic și meritat bărbat și către noi și tot poporul nostru adeverită Preaînaltă împărătească grație D. Tale cu acea adăugată încredințare ți se face cunoscut că prin Preoțimea ție submanuată în biserici tot dreptcredinciosului popor a se publica și spre pentru totdeauna aducerea în viitorime aminte în Protocoalele circularelor a se scria să rămână.

Dat din Ședința Consistorială ținută în Arad 23 Avgust 1851.

N. N.
Consistoriul
diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 125v.-126]

17.

[Arad, 22 noiembrie 1851]

Copia.
717. De la Consistoriul Diecezei Aradului

Preaîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului !

Însămnarea cărților bisericești și școlare care după înșcințarea Prea Sfinției Sale Diecezalnicul Episcop din Ardeal, Domnului Andrei Șaguna se află de vândut în Tipografia diecezană din Sibiu, Preabineîncuvințatului Domniei Tale sub % spre acel sfârșit se trimite ca împărtășind aceasta cu preoțimea și prin mijlocirea preoțimei cu directorii locali și cu învățătorii școalelor poporene pre cei ce doresc așі câștiga unele dintre aci însămnate cărți într-acolo să-i îndreptezi ca spre acest sfârșit au pă calea diregătoriei diecezane de aicea, au nemijlocit să se îndrepte către direcția Tipografiei din Sibiu, de unde trebuincioasele cărți u un preț foarte potrivit le vor putea căpăta, Calendare pe anul viitoriu 852, lucrate, de astădată să află în câtime mare depusă la diregătoria diecezană de aicea și pre lângă prețul lor se pot deloc căpăta.

Acei prenumeranți care pe calea diregătoriei diecezane de aicea voiesc a-și procura poftite cărți, vor avea după circularul acesta prin respectiva preoțime locală a să arăta Preabineîncuvințeniei Domniei tale, iară Dta pre așa feliu de prenumăranți îi vei însămna într-o listă anumind numele și lăcuința preanumăraților, cărțile poftite și numărul exemplarelor, carea însămnarea din timp în timp o vei așcerne fără de bani diregătoriei diecezane de aicea iară prețul cărților atunci a fi a să plăti când de aicea exemplarele se vor da afară prenumeraților.

Din ședința consistorială țânută în Arad în 22 Noiemvrie 851

Consistoriul diecezan

În Tipografia Diecezană din Sibiu să află de vândut:

1. Abecedariu legat cu 12 k. v. a.
2. Catehisul mic
3. Istoria biblicească cu 10 k v. a.
4. Datorințele supușilor către monarhul său cu 18 k.
5. Ceaslovul
6. Apostolul nelegat cu 4 fl.
7. Calendariu pă anul 852 legat cu 18 k.

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 133v.-134v.]

18

[Arad, 18 decembrie 1851]

770. Copia Dela Consistoriul Diecezan Arădan

Preabineîncuvințatului Domn Raț

[Arad, 24 ianuarie 1852]

40. De la Consistoriul Diecezan [al] Aradului

Preaîncuvinţatului D. Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

După descoperirea înaltului Ministeriu a finanţei din 31 Decemvrie 851, Nr. 4849 în Avgust 1849, în Arad de la rebeli, între alte lucruri şi o ladă, de astădată aflătoare la Oficiul Suprem Erarial din Viena în carea ladă sau găsit lucruirile în Inventariul aci sub % alăturat însămnate.

O parte a acestor lucruri stând din ornamenturi bisericeşti, care după cumcă se poate crede au fost răpite şi care ca proprietatea respectivelor biserici sunt de a se întoarce acestora îndărăpt, – în urmarea rânduielii locţiitorimei din Ungaria dtt 25 Ianuarie a. c. Nr. 1009 întracoacea îndreptată Preabineîncuvinţatei D. Tale se încredinţează: ca circulând acelea preoţimei submanuată, dacă s-ar afla vreo comunitate de la acăruia biserică s-ar fi răpit aşa feliu de ornate şi comunitatea ar putea cu destule documente [a] arăta dreptul său spre acele – pre aşa feliu de comunitate într-acolo să o îndrepţi, ca recursul său pentru redobândirea răpitelor ornaturi bisericeşti dinpreună cu documentele cuvincioase pe calea diregătoriei Protopresviterale spre aşcernerea [la] locul său fără întârziere să le întindă aicea.

Din şedinţa consistorială ţinută în Arad în 24 Ianuarie 1852.

N. N.
Consistoriul Diecezan

Ad. 40/C, 852

Inventariul despre lucrurile de la rebeli într-o ladă cu pene învescută la Oficiul Suprem Erarial din Viena devenită

Nr. curg.	Obiectul	Numărul dărabelor	
1	Petrade mare	4	
2	Ornate /podoabe/ bisericești osebite din material greu	26	
3	Perini bisericești	3	toate numărate
4	Acoperime la pahar sau discosuri	5	
5	Mai mici ornate de mătasă	3	
6	Chimeși bisericești /stihari/ de in	4	
7	Osăbite mărimi de in și de lână	34	
8	Băl /aer văzduh/	2	
9	O cruce episcopească cu 7 petri table verzi dintre care fiecare este cu pietre albe	1	
10	O cruce mică cu 6 diamante	1	
11	O cruce mică de aur fără petri	1	
12	O cruce și inimă cu petri	1	
13	În aur îmbrăcate petri	21	
14	Osebite petri scumpe	1	

15	Orientale petri /neînșirate și înșirate/	1	
16	O cunună cu petri turcești /vânăte/ și 3 dărabe se șire	4	
17	Mărgele roșii	3	
18	Părți de moaște îmbrăcate în argint	4	
19	Neîmbrăcate moaște /oase/	1	
20	Un repclir și cu muzică ceas de aur	1	
21	Un ceas de aur repetir	1	
22	Un ceas de aur țilider	1	
23	Un damen ceas cu șoc de aur și cu amândouă părțile cu cumă de pietri	1	
24	Un domen de ceas de aur emailirt	1	
25	Un finaconde uiagă roșie și cu argint îmbrăcat în 2 dărabe	1	

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 156-157]

19.

[Arad, 24 ianuarie 1852]

46. De la Consistoriul Diecezei Arădene

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Sau băgat de samă, că în mai multe locuri de prin cuprinsul acestei Dieceze Arădane, nefiind țintirimurile îngrădite precum bisericile respective pătimesc scădere în veniturile lor prăpădindu-se prin incurgerea străinilor și a dobitoacelor, iarba și alte roduri din țintirimuri: așa tocma din împrejurarea aceasta către cei răposați se arată o necinstire lăsându-se a să răsepi crucile de la morminte prin dobitoace și a se împroșca mormintele, ba în unele locuri și trupurile celor răposați prin râmuirea porcilor a se scoate afară; împrejurarea aceasta din amândouă pomenitele privință îndeamnă pre diecesanul acesta consistoriu a încredința Preaîncuvințatei D. Tale ca împărtășind lucrul cu preoțimea și prin preoțime cu mai marii comunității deodată și cu dreptcredinciosul popor din Protopresviteratul D. Tale prin cetirea acestui circular în biserică; să cauți a mijloci pretutindenea cu șanțul, sau mai puțin cu gard bine rădicat să se ocolească și în câtva fi de lipsă, să se mărească; iară unde până acuma au fost în datină uniți în țintgirimurile noastre a se înmormânta în așa locuri dânșii să se mijlocească prin diregătoria politică tăierea deosebitului țintirim, dar și până la efectuarea acesteia, uniții să se îngroape în țintirimul gromano-catolicilor, unde sunt de acele, iară unde nu, la o parte dechilin de ai noștri, - apoi așa feliu de locuri pentru îngroparea morților noștri hotărâte precum și alte grădini a bisericilor închise sub paza slujitorilor bisericești lăsându-se să se înconjoare precum păgubirea bisericilor nu preoțimei sau altcuiva ci drept bisericilor se cuvin, și care pe calea legităţii sunt a se întoarce întru folosul Bisericii, - aşa şi toată necinstirea ce ar purcede asupra răposaţilor din negrijirea mormintelor lor.

Cu aceasta, în strânsă legătură stând răgularea denlăuntru a momintelor Preabineîncuvinţată D. Ta îţi vei întoarce îngrijirea spre introducerea rândului întru săparea mormintelor întru acela chip ca ţinându-se rândul continuabil întru aceasta după întâmplările mortalităţii, fără a se restrânge la un loc osebit cei ce sunt de un neam să se înconjure aşa feliu de scandal care adeseori se întâmplă de acolo, căci neamurile voind a îngropa la un loc preoţii, cei din rudenia lor răposaţi pentru îngustimea locului de multeori trăburile celor mai dă mult îngropaţi cu săparea nouălor gropi se scot afară; mai departe curăţenia şi înfrumuseţarea ţintirimurilor, ca datorinţă creşcinească cătră cei răposaţi privindu-s, spre ceala încă este a se întoarce toată îngrijirea din care privinţă preoţimea parohială va ave, cu sfatul său cel păstoresc, spre avea a îndemna pre poporenii săi ca aceştia curăţând ţintirimurile de spini şi alte tufe nefolositoare, la capul mormintelor neamurilor sale câte un prun sau altfel de pom roditoriu să plătuiască care faptă precum din privinţa sănătăţii celor vii aşa şi din privinţa folosului Bisericii de aci curgătoriu, e de toată lauda vrednică.

Punerea în lucrare şi inducerea în sfârşit a dispoziţiilor în meritul de faţă, Prebineîncuvinţată D. Tale va fi de lipsă şi cu chemarea întru ajutoriu a diregătoriilor politice care ca să sprijinească treaba aceasta sau şi făcut de aci paşi fără toată întârzierea având a o mijloci, despre cum se va arăta efectul acestora în toate comunităţile Protopresviteratului său, cei mai îndelungat până în 15 August a. c. vei aşcerne aicea desăvârşită încunoşcinţătoare relaţie.

Dat în Arad din ședința Consistorială ținută în 24 Ianuarie 852.

Consistoriul Diecezan

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 157v-158v]

20.

[Arad, mai 1852]

83-84. 1852

Onorată preoțime !

Înalt Prea Sfinția sa Arhimandritul Diecezii, Domn Patrichie Popescu prin rânduiala Nr. 10, mai cere prin Circulariul sub Nr. 1113 – 1851 slobozit poftește aici subscerne ajutoriul adunat pentru Reuniunea Femeilor Române din Ardeal până în 25 a lunii curente – drept aceeia de nou va recerca din comunități care până acum nici cât mai puțânătoriu nu s-au adunat, să căutați cu sufletul a mijloci cât să va putea pă sama orfanilor femeieşci și orice și câștigatul ajutoriu până în 21 Maiu ni-l și trimiteți pe lângă însămnarea cine cât a făcut, sporiul în treaba aceasta făcută să va însuși râvnei și dragostei noastre.

[Ioan Raț. Protopop Arad]".

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 159v.-160]

III. Corespondență

Boțco Atanasie

[Concept]

[Arad, 13 octombrie 1852]

Nr. 1243/1852 Administratorul Diecesei arădane.

Protopop. Orăzii Mari și Președintelui consistorial A. Boțco

Pe recursul din partea clerului bihorean de această religiune la Maiestatea Sa în treaba aplicării românilor la diregătorii, subșternut, după înțelesul aici alăturatei copii a scrisorii supremului comite districtual, înaltul minister al cultului au hotărât: ca acel recurs recurenților să se întoarcă îndărăpt cu acea îndrumare ca cei recomandați pentru diregătorii să se întoarcă cu recursurile lor cătră respectivele ministere. În a căreia urmare se lătură aci suspomenitul și prin d-ta încă subscrisul recurs, cu acea încredințare ca înțelesul hotărârii ministeriale și celorlalți subscriși să-l faci cunoscut.

Arad, 14 octombrie 1852

[Patrichie Popescu]

[A. A. O. R. Arad, *doc. 1243/1852*]

Guvernarea Școlară din Marele Principat al Ardealului în Sibiu

1.

[Concept]

[Arad, 16 august 1851]

954. Administratorul Dieţezii Aradului

Către Mărita Guvernare Școlară din Marele Principat al Ardealului în Sibiu

Arad, 16 august 1851

Din aci cu distinctă stimă, pre lângă așteptarea retrimiterii ei, alăturata oficioasă arătare a districtualnicului protopresviter pre b. D. Petru Moldovan va binevoi M. Guvernare Școlară din deplin a cunoaște în ce chip au hotărât acela în conferință cu 22 de omisari de acolo în 12 august a. c. în Hălmagiu cătrăp școala ce se află să se mai ridice una și afară de aceasta încă două, una din sus și alta din jos de Hălmagiu, cu plată pe lângă cvartir și lemne, pentru cel dintâi de trei, iar pentru cei doi de două sute de fioini argint pentru unul pe an, rugându-mă ca pentru aceste școli să le recomand învățători.

Drept aceea pentru ca să nu fie împiedicată cumva de toată lauda vrednica intenție a sus numitului protopresviter și conțernenților dd. Comisari, îndrăsnesc pre Mărita Guvernare Școlară umilit a o ruga ca pre acei zăloși diregători întru rădicarea cât mai curând acelor prea de lipsă ca pre acei zăloși diregători întru rădicarea cât mai curând acelor prea de lipsă pentru districtul acela școli a-i anima, îndrepta, ajuta și sprijini, iar pre mine despre aceea încât va erta înaltele rândueli a[le] Ministerului de culte pre ocârmuirea bisericească de aci a avea înmcurgere pentru numirea învățătorilor și inspecția acelor școli a mă înștiința să binevoiască.

[Patrichie Popescu]

[A. A. O. R. Arad, *doc. 954/1851*, la *Mărturii*, doc. 82, p. 127]

2.

[Sibiu, 4 decembrie 1851]

Doc. 773/1851 (Tradus din limba germană. Nr. 2 747/1851)

La întrebarea prin înalt reverindă Domnia Ta dto 16 august a. c. sub nr. 954 pusă că după sunetul esmisului ministerului de învățământ în treaba școalelor ce în curgerea poate avea diregătoria diecesană din Arad întru ocârmuirea nouă rădicatelor școale din Hălmagiu, am onoare, pe lângă reîncopcerea comunităților, a repune că după descoperirea episcopului greco-oriental Andrei Șaguna, orașul Hălmagiu, în respectul împărțirii ierarhice, e încorporat către diregătoria diecesană din Arad și așa suprainspecțiunea acstor școale, pe toată întâmplarea, de diregătoria diecezană din Arad se ține.

Deci înalt reverindă Domnia ta vei avea școalele aceste cu trebuincioșii învățători a le provede cu cât în Arad, unde se află institutul pedagogic, de așa feli nu poate fi scădere.

Sibiu, 4 decembrie 1851

Pentru Guvernul milităresc și civil
Cătră Administratorul diecesei arădene Patriciu Popescu

[A. A. O. R. Arad, *doc. 954/1851*, la *Mărturii*, doc. 82, p. 127]

Inspectoratul școlar al Districtului Oradea

[Oradea Mare, 4 iulie 1851]

8197/962. De la Ces. Reg. Iurisdicția școlară a districtului orădan.

Reverendisimului și Magnificului Domn Patriciu Popescul.
Administratorul diecezei arădene în
Arad

Excelența sa Locțiitoriul țării Domnul baron Gringer cu ordinul din 27 iunie a. c. nr. 7863 binevoiește a dispune că atât venitul de 10 fl. La sută, cât și acel din tasul al treilea spre întemeierea și întrămarea fondului școlar servitoriu (sic!) acurat și fără scădere să se strângă și fondului să se trimită, demandând ca zeciuiala să se adune prin inspectorul școalelor Demetriu Ionescu[236], iar pentru tasul al treilea lăsând în loc dispusețiunile prin înalta resoluțiune ddto 12 septembrie 1812, resolut, de curte 10.352 resolut, de consil. 27.288 defote de după care tot protopresviterul are datorința din timp în timp de a culege banii tasului al treilea de la comunitățile protopresviteratului său și de a înmâna respectivului episcop diecesan pe lângă arătare câți bani or venit de la fiecare comunitate distins.

---

[236] Dimitrie Ionescu s-a născut la Semlac într-o familie cu vechi tradiţii clericale. A studiat Ştiinţele juridice la Pesta, iar în 1833 a fost numit profesor la Preparandia din Arad. În 1850 este numit inspector al şcoalelor din Districtul Oradiei, pe care le-a îndrumat până în 1860. Spre sfârşitul vieţii se retrage la Pesta funcţionând ca secretar al Fundaţiei Gojdu. În 1884 a trecut la cele veşnice.

Făcându-se pentru adunarea zeciuielii pe calea președinților de comitaturi, ordinațiunile potrivite, am onoare pe Măria Ta în privința strângerii banilor din tasul al treilea în urma sus lăudatei dispusițiuni de sub nr. 7 863 a te recerca să binevoiești a dispune ca protopresviterii din Dieceza Aradului, banii tasului al treilea și mai departe cu toată sinceritatea să-i culeagă, ducând despre ei o însemnare deschilinită cu contra chitanță de la respectiva comunitate întărită, și dând din partea lor comunităților cvita cuvenită despre suma cea primită. Banii prin domnii protopresviteri culeși au de a se depune în mâna respectivului episcop diecesan pe lângă scrisoare, care va deservi domnilor protopresviteri de legitimațiune și pentru aceea va avea de a fi bine păstrată, iar respectivul domn episcop în loc de a trimite banii acei dirept la casa fundațiunei ca până acum, pe lângă specificațiunea din parte-și făcută va binevoi a-i depune cu însemnare “pe partea fondului particular și general al școalelor de religiunea răsăriteană” la casa districtuală strângătoare de bani, din care temei Excelența sa domnul locțiitoriu a și recercat pe Ces. Reg. Direcțiune finanțială de țară ca în privința aceasta casei de strâns bani din Urbea Mare cuvenitele ordine a da să binevoiască.

Încunoștințând pe Măria ta despre cuprinsul ordinelor acestor nalte pentru a le putea efeptui, cu toată stima rămân[237]

---

[237] Semnătură indescifrabilă.

Oradea Mare, 4 iulie 1851

[A. A. O. R. Arad, *doc. 239/1851*, la *Mărturii*, doc. 80, p. 125]

Moldovan Petru[238]

1.

[Hălmagiu, 27 octombrie/8 noiembrie 1850]

Nr. 75

Prea Onorate Mult vrednice Domnule Administrator
Domnul mie prea îndurate !

După ce Dumnezeu te-au ales a fi între noi Părinte îndreptătoriu și povățuitoriu cătră care cu dragoste, și plecăciune sunt a areta lipsele Santelor Biserici din Protopresviteratul meu al Hălmagiului, fiind ca cu trecuții ani ai revoluției mai multe însă Sf. Biserici n-au rămas nejefuite și de S. Antimisă, care sunt acele Biserici arată aici alăturatu conspectu $^0/_0$

Lângă aceasta cu umilință am încă a descoperi cumcă: în tot Protopresviteratul meu nici la una Biserică Santul Mir nu să află pentru aceasta mă rog a te îndura acela al căpăta.

După care cu toată reverinția remân.

În Hălmagiu 27 oct/8 noem. '850

---

[238] Protopopul Hălmagiului.

Plecat serv
Petru Moldovan
Protopresviterul Hălmagiului

Prea Onoratului și Mult vrednicului Domn Administrator.

Însemnarea bisericilor care sub revoluție din anul 848 și 849 s-au jefuit de antimise

Nr. crt.	Numele comunității unde există biserică	Biserica e Mater	Filială	Hramul bisericii
1	Hălmăgel	1	-	Sfinții Arhangheli
2	Țohești	-	1	Sfinții Arhangheli
3	Brotuna	-	1	Sfântul Nicolae
4	Târnava	1	-	Sfinții Arhangheli
5	Vața de Jos	-	1	Sfântul Nicolae
6	Râșculița	1	-	Zămislirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu
7	Bodești	1	-	Pogorârea Sf. Duh
8	Mermești	-	1	Buna Vestire
9	Vozdoci	-	1	Înălțarea Domnului

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 187/1850, f. 4]

2.

[Hălmagiu, 27 februarie 1851]

Nr. 38

Prea Strălucite Domnule Administratoriu !

După primirea rânduielei din 14/26 Decembrie a. t. sub Nr. 314 pentru de a subșterne confererea individurilor din protopresviteratul meu cari în timpul revoluției din anii 848 și 849 de cătră puterea resculată au pătimitu, care o și trimitu.

După care cu toate reverinția sunt în Hălmagiu 27 februarie 851

Prea Strălucitei Domniei Tale

Umilit servu
Petru Moldovan
Protopresviter
Hălmagiu

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 314, f. 2]

3.

[Hălmagiu, 14 august 1851]

Mult Strălucite Domnule Administrator !

Cuviincioasa mea arătare se face către mult strălucit Domnia Ta despre conferința ținută ca r. comisari ai cercur. și subcerc. deodată în 12 august a. c. în privința școlilor care au a se introduce în protopresbiteratul meu al Hălmagiului, adecă în Hălmagiu să fie 2 învățători – unde să se introducă norma de 3 clase – propunându-se învățăturile românește, nemțește, latinește și ungurește, ca părinții care au modru și voesc pe fiii săi a-i adăpa cu învățăturile mai înalte, din această normă scolastică a Hălmagiului să fie primiți la prima latinească în oricare gimnaziu. Pentru care învățătorilor s-au și hotărât plata; celui dintâi 300 f., iar al doilea, care îl și avem, 200 f. Lângă aceștia mai avem lipsă de 2 învățători: unul din sus de Hălmagiu, altul din jos, și aceștia fiecare va avea 200 f. pe an fics care bani la sfertai totdeauna se vor plăti, producând învățătorul cvită. Pe lângă acestea cvartir în grădină și lemne de ajuns.

După care a noastră înțelegere făcând arătata mă rog de mult strălucit domnia ta de cumva s-ar afla, să te milostivești așa indivizi după cum se poftește nouă a ne recomanda, ca cât mai în grabă a și veni în părțile noastre. Îndrăsnirii mele cer iertăciune și pre lângă toată reverința rămân.

Hălmagiu, 14 august 1851
Al strălucitei domniei tale umilit serv,
Petru Moldovan, protopresviter Hălmagiu

[A. A. O. R. Arad, doc. 954/1851]

4.

[Concept]

[Arad, 16 august 1851]

Prea bine încuvințatului d. Petru Moldovan, protopresviterul Hălmagiului și consist. Asesor. În Hălmagiu

Arad, 16 august 1851

Pentru ca lăudata tendință a d-tale și a respectivilor d. Comisari întru rădicarea școalelor care mă înștințezi prin oficioasa scrisoare din 14 a l. c. sub nr. 121 întreprinsă, mai sigur și mai temeinic sfârșit să poată dobândi și eu întru aceasta legiuit să pot păși, am aflat de bine către respectiva guvernare școlară din Ardeal, aci spre a d-tale deplină cunoștință în copie alăturată, întrebătoare arătare a face, despre care înștiințându-te deodată îți fac cunoscut că de învățători s-au și arătat doi indivizi la mine, unul Moise și altul Costa, cu cognumele, amândoi preparanzi absoluți, pre cari i-am îndreptat să producă testimoniile și atestatele ce le au despre hărnicia și purtarea lor, ce până în clipa de față încă n-au făcut. D-ta nu vei lăsa în deșert pașii de lipsă pentru școlile în întrebare stătătoare și de aci înainte a-i face, și cu școlile din sus și din jos de Hălagiu.

[Patrichie Popescu]

[A. A. O. R. Arad, *doc. 954/1851*, la *Mărturii*, doc. 82, pp. 126-127]

5.

[Hălmagiu, 15 martie 1852]

Mult strălucite Domnule Administrator,

În urma rânduielii a Mult Strălucitei Domniei tale din 21 februarie a. c. și sub Nrii 200 în privința arătării progreselor școlastice, alăturăm aicea sub I, II, III, IV, Conspectele din acest protopresviterat întru această aflătoare aici așterune dintru aceasta mai lămurit se vor vedea progresu în fieștecare clase făcut, precum și numărul școlarilor și felul deosebitelor studii.

Din parte-mi am onoare a arăta cum Esamenele sau dus și desăvârșit în prezența oficialilor din Cerc: Prea vrednicul Domn c. r. Comisar Steling și de sub cercu al Băii de Criș, D. Orosz și al Hălmagiului, Brodner și mai mulți D. Oficiali militărești de la compania din locu. În Hălmagiu s-au ținut Esamenul în 28 febr.; în Râșculița în 5 martie, iar în Aciua în 6 martie, fiind în tot locul și eu de față, pe lângă aceste și un număr mare de preoți, precum părinții tinerilor și alți oameni vrednici fiind; tinării învățăcei au arătat deplină îndestulare a cunoștinelor; care fără deschilinire au fost premiați cu abecedare, istorii biblice, catehis, datorințele supușilor s. A. însă și cu bani în argint fură pruncii cinstiți. D. Pomeniții comisari pe lângă altele și un rijmă de hârtie de scris, tinărimei au dăruit. În Hălmagiu esamenul era de a se face în Biserică, însă Domnul c. r. comisar fiindcă a fost timp rece, sau îndurat a schimba locul și sau ținut esamenul în r. cancelaria din locu, iară în celelalte locuri sau făcut în școli.

Cele făcându-le cunoscute pre toată revenirea rămân a Mult Strălucitei Domniei tale

Hălmagiu 15 martie 1852

umilit servu
Petru Moldovan
protopresviterul Hălmagiului

[A. A. O. R. Arad, *doc. 229/1852*, la Traian Mager, *Şcoalele de la Hălmagiu în epoca absolutismului, 1850-1860*, în „B. Ş.", anul LIII, nr. 9, 24 februarie 1929, p. 9.]

Popescu Ghenadie

1.

[Concept]

956. Administratorul Dieţezii Aradului

Preacinstitului D. Ghenadie Popescu, profesorul de teologie şi consistorial asesor

Arad, 18 august 1851

Îndatorindu-mă diregătoria în care mă aflu, dar nu şi puţin interesându-mă a şti starea de astăzi a bibliotecii Institutului clerical din loc, încă în anul 1840 subt împreuna noastră profesorie întemeiată, şi a arhivului de această bibliotecă ţiitor, şi mai ales cum că dela anul 1844, ca dela anul îndepărtării mele dela sus numitul institut încoacea, la cine au fost cheile şi subt a cui pază au stat biblioteca şi arhivul din întrebarea de faţă; numărul cărţilor şi a banilor aceleia încât au crescut de atunci până acum, și află-se astăzi toate întru întregimea lor, dimpreună cu actele acesteia; și de au perit ceva sau din cărțile bibliotecii sau din actele arhivului, unde, când, prin cine și cu a cui vină s-au întâmplat aceasta ?

Mai sunt silit prin acest oficiu a te provoca ca despre toate cele de mai sus în întrebare stătătoare până în treizeci de zile de astăzi desăvârșită și chiară relație să-mi subșterni.

[Patrichie Popescu]

[A. A. O. R. Arad, *doc. 956/1851*]

2.

[Fragment]

[3 decembrie 1851]

Prea Reverinde Domnule Administrator !

Clasificațiile tânărimei școlastice din toate trei cursurile Institutului teologic pe anul 1847/8, care pentru iscata în anul acela revoluție până acum să le aștern nu s-au putut, îndrăznesc în două exemplare a le așterne cu acea luare de seamă cumcă calcurile din studiile profesorului Dimitrie Antonovici necăpătându-le, precum acesta în scris am arătat Prea cinstiei tale, au rămas afară. Cu prilejul acesta am onoare a răspunde deodată și la prea prețioasa scrisoare a Prea cinstiei tale dto 18 august a. c. nr. 956, prin care sunt provocat a da relațiune în privința bibliotecii Institutului clerical și anume de la anul 1844, în care te-ai fost îndepărtat Prea cinstia ta dela Arad. [...]

Ce se atinge de oficiozitatea lucrului acestuia atâta pot zice că eu oficios nimic nu știu despre toată starea bibliotecii Institutului [...]. Iar privative știu că ținta nostră amândurora au fost a ridica o bibliotecă lângă institut, care apoi țintă prin mijlocirea Prea cinstiei s-au și dus în sfârșit; știu și aceea că după ducerea Prea cinstiei tale au rămas un dolaf cu cărți sub nume de Biblioteca Institutului, care apoi le-am păzit și am purtat grijă până la începutul revoluției, când am trebuit să mă îndepart de aici la mănăstire [...]. Cu îndepărtarea mea din Arad cărțile și almariurile precum ale mele așa și ale institutului din multe privințe le-am așezat în podromul cășii unde s-au ținut școala, a căreia ușă s-au astupat cu pământ și s-au ținut acolo până în mai 1849, când am fost trimis de domnul răposatul episcop Gherasim Raț la Mănăstirea Hodoșului de preposit spre apărarea celeia, mai ales năvălind asupra ei vrăjmașii, carii conscrisese toate averile ei cele mișcătoare pe seama cătanelor magiari, în care timp mai slobozindu-se calea de a umbla mai liber prin Arad, le-am luat de aici și le-am dus la Galșa, la colna mănăstirii, socotind că acolo vor avea mai multă scuteală de foc și alte primejdii, dar alta să se mai usce de contrasa umezală, unde până la venirea arhimandritului sau ținut; de unde apoi iarăși le-am adus în Arad, și fiind sobele din curtea episcopească cele de foc scutit rămase umplute cu cătane, iar curtea cu turme de boi cătănești, aci a le așeza nu am putut, ci rugând pe maistorul Emanoil Putnic să le primească pe lângă cuvenită remunerație le-am așezat la dânsul, unde au și fost în momentul îndepărtării mele la Viena ca reprezentantele diecesei.

Încă venind dela Viena mai mult nici ale mele, nici ale institutului cărți dimpreună cu alte recvisite nu le-am aflat acolo, ci în curte într-o sobiță lângă cănțelarie în gura poțocilor, de unde câte am aflat aci, unele roase de pățoci, le-am strâns și cărțile amăsurat poruncii Prea cinstiei tale le-am așezat iar în dolaful bibliotecii, care acuma se aflã sub pază în cvartirul Prea cinstiei tale, iar actele se aflã la mine în biblioteca mea. [...].

Nici aceea nmu am trecut cu vederea că după readucerea comunei păci, văzând că din partea diecesei nici o rânduială se face, în 5 octombrie 1849 să nu aștern la Sfinția Sa Patriarhul rugare precum în privința deschiderii școalelor clericale așa și în privința aceea în ce chip voește să se poarte grijă de acelea, însă la aceasta nimic n-au răspuns. Așa mai departe nu știu că la aducerea bibliotecii și a recvisitelor instituționale dela maistorul și cetățanul Putnic datu-s-au ceva dânsului din partea ierarhiei, precum că dânsul au dăbuit[239] să se strâmtoreze și să sufere incomodare în cvartiriul său; așișderea lui Naiman, gazdei cășii unde s-au ținut școala, pentru că recvisitele la dânsul, și sub revoluție, și după revoluție până în august, s-au ținut și unde și astăzi se țin lucrurile mele zălogite.

Cese atinge de întrebarea aceea că mai crescut-au numărul cărților și al banilor bibliotecii, la aceasta umilit am a răspunde: că dela străini puține au venit și eu cred că mai numai d. Petru Vanc au venit o teologie și un catihis unitariu, dela d. Doctor Vasici *Macrobiotica*, dela d.

---

[239] Trebuit.

Profesor Velea *Cele șapte virtuți*, așișderea am mai adaos și eu ceva și sunt în catalog însemnate, iar banii n-au mai venit. [...].

3 decembrie 1851

Al Prea reverindei domniei
tale serv,
Ghenadie Popescu,
ieromonah și profesor

[A. A. O. R. Arad, *doc. 798/1851*]

Popovici Teodor[240]

[Concept]

[Arad, 11 octombrie 1852]

Administratorul Diecezei arădane

Protopresviterului Vilagoșului

Rugămintea comunităţii Galșei în trei puncturi și adecă pentru a se dechiara biserica ei neatârnată de alte mărturisiri și limbi, apoi pentru a se deplini diregătoriile politice și iuridice dintre români cu individuri români; și în urmă pentru a se concede colectă în bani pe sama mai înaltelor școli, Maiestăţii Sale așternută într-una cu provocăciunea supremului comite c. r. a districtului orădan prin carea se cere speţială chiarificare la amintitele puncturi petiţionale, în origine cu acea încredinţare se transpune d-tale ca dela recurenta comunitate să iai în scris ceruta chiarificare și aceeași pe lângă reîncopcerea împărtășirilor numai decât să o subșterni aicia.

---

[240] Protopopul Șiriei.

Arad, 11 octombrie 1852

[Patrichie Popescu]

[A. A. O. R. Arad, *doc. 1231/1852*]

Raiacici Iosif

[Carloviț, 22 august 1850]

Nr. 591

Preacinstitule Arhimandrit,
Nouă iubite !

Deoarece în urmarea așezămintelor și a legilor bisericești, și întru înțălesul acelora purcesuri mai înalte rânduieli de puterea noastră se ține despre vacanta, prin moartea lui Gherasim Raț subordinatului nou Episcop, aparține al Aradului purtare de grijă a ave până atuncia, până când se va face despre ea o provizie statornică; iară Noi singuri acea nemijlocită a face în aceste de acum mai ales împrejurări nu putem: pentru aceea am aflat de bine pre Precinstia Ta care și așezămintele Dreptcredincioasei noastre Biserici a răsăritului și stările împrejur a pomenitei vacante eparhii îți sunt cunoscute, de Mandatarul Nostru a te denumi și a te așeza, și pre Excelenția Sa Domnul Episcop al Timișorii l-am rugat, ca denumirea și așezat această a Dtale de Mandatarul Nostru în zisa vacantă Dieceză a Aradului după modul cunoscut să o vestesc. Deci, întru această cvalitate avem Preacistiei tale următoarele a ți le încredința:

1. Despre cum săvârșita în Domnul adormitul Episcop Gherasim, precum și despre cheltuielile făcute la acea acurată înștințare dinpreună cu copia Testamentului, dacă au rămas acesta de la răposatul Episcop, cât mai curând ne subscerne să nu lași în deșert.

2. Prezidiumul în Sesiile Consistoriale însuși și totdeauna Preacinstia Ta și al ține, și trebile care se țin de acele după Sistema Consistorială a le pertracta, iară acelea care se țin de purtarea arhierească, precum: împărțirea beneficiului mirilor și altele, nou spre hotărâre a și le subșterne.

3. A de îngriji de acurata ducere a Protocoalelor și despre acurata și curânda ecspedațiune a hotărârilor Consistoriale și a nu cumva noastrelor rânduieli și conspectul obiectelor fiecăruia sesia dinpreună cu scurtul extract a hotărârilor spre acele aduse din timp în timp Nouă a ne trimite.

4. A te îngriji despre cererea lucrurilor, care după aci aclusul sub % Inventarul se țin de Fondul Instruct și acele bine a le păstra.

5. Veniturile intercalare a Episcopului în timpul său după putință a le strânge și socoțile despre acele a le purta.

6. În privința pertractării masei întru fericirea odihnitului după alăturatul sub % preîndurat Intimat pășind persoanele pentru pertractare, de lipsă nouă spre denumire și le propune.

7. A te îngriji despre cuvinciosul rând și disciplină, și despre păstrarea păcii și a liniscii precum întru preoțime așa și întră credincioșii Eparhiei de acolo.

Întru altele nădăjduind întru acea râvnă a Preacinstiei Tale, carea stările împrejur deacuma, a vacantei mai de multe ori pomenitei eparhii a Aradului și locțiitoriul nostru așa predându-te pre Dta scutirii celui Preaînalt cu binecuvântare suntem a Preacinstiei Tale.

În Carloviț în 22 Avgust 850

Prea debinevoituriul
Iosif m. p.

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 1/1850]

Raț Ioan[241]

1.

[Arad, 17 septembrie 1850]

Preacinstite Domnule Arhimandrit
Administratorul Diecezii Aradului,
Domnule mie venerande !

La onorata scrisoare a Preacinstiei DTale dta 8 sept. a. c. Prin care oficios sunt provocat ca să dau relație când sau bolnăvit răposatul Episcop Gherasim Raț de moarte, și când au murit, unde au zăcut mort, cu ce ornat, cruce, engolpioane și mitră s-au îmbrăcat, unde, prin cine și cu ce petrecere sau îngropat și cu prilejul acesta ce cheltuieli și de unde s-au făcut, așa norocire a răspunde: răposatul episcop în 30 Iulie

---

[241] Protopopul Aradului.

a. c. au căzut în pat de cătră o rană ce i s-au iscat la piciorul stâng, din scărpănătură, și au fost tot cu mintea întors până în 15 Avgust în care și pela 11 ceasuri dimineața sau și dat sufletul – după ce l-au îmbrăcat parohul locului Nichifor Rașcovici iară pe la nouă ceasuri s-au mutat în biserică, unde, până la înmormântare au fost privegheat, - ornatul cu care sau îngropat sub vremea aceasta până ce au zăcut mort l-au cusut croitorul din Arad Emanoil Putnic, din nișce materie ce s-au fost cumpărat fie ertatul episcop, crucea au fost de aramă aurită, care înainte cu vro doi ani o au fost făcută (de) argintarul din Arad Șcifson, - engolpioane nu s-au pus, în loc de mitră i s-au pus numai camilafca, - înmormântarea i-au fost în cripta ce se află în mijlocul bisericii Catedrale, prin vreo 40-50 de preoți nacilnic fiind cel mai bătrân asesor consistorial Gheorghe Dan Protopresviterul Kis Ineului, de față fiind din partea militărească dela general începând din toată clasa de pirturi; - iară din partea Comitatului Comisariul Crăiesc cu mai mulți oficioși; precum și din partea orașului Arad Senatul, cari toți cuvincios au fost înșcințați și chemați la această tristă solemnitate; - cheltuielile câte pot fi contele vor arăta - care toate să vor arăta - care toate să vor plăti din banii restanțieri sau făcut.

După care am făcut oficioasa relație cu toată reverința recomandându-mă dragostei Preacinstiei Tale

Sunt al Preacinstiei D. Tale

În Arad în 17 Septemvrie 1850

umilit serv
Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 15/1850]

2.

[Arad, 28 octombrie 1850]

Copia 46 Dela Administratorul vacantei dieceze Aradului

Prea Bineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterului Aradului

Pre cât este de folositoriu nu numai pentru Stat, ci și de chilin pentru singuraticele popoare a statului așa mărturia ca deschilinire de legi și legi a tuturor lăcuitorilor din părțile de coroană a împărăției austriece pre atâta e dator fieștecare cu mulțămită a le conoaște în sprijinirea înaltei cârmuiri arătată prin rânduielile în privința conscripției pentru a lui slobozite ași da mână de ajutarea acelor organuri ale ocârmuirii cărora la aceste mărite reguli li este încredințată.

Îndatorarea aceasta amăsurată în treburile statului, cu atâta mai mare osândesc în mine cu cât îmi face deodată la inimă starea poporului dreptcredincioasei noastre Biserici îndeosebi starea poporului Rumânesc cari mai nainte de aceasta numai cu jumătate dacă au fost cunoscut la locurile cele înalte și căruia avem prin prea înțeleptele Rânduieli ale ocârmuirii li să dă prilejul a să încunoștința pre sine nație pățită numeroasă întru celelalte popoare.

În datoria aceasta cred că tot insul care e credincios în pământurile Bisericii și Neamului o fi cu mult mai tare, ostenește în bine de cât să fie de lipsă mai din adins le pune asupra oricăruia.

Drept aceea nu trec cu vederea pre cucernica preoțime din vacanta noastră Dieceză a o provoca pre calea diregătoriei protopresviterale ca acelor curgătoriu politicești cărora dela înalta ocârmuire și încredințare conscrierea poporului întru aceasta de prinderea lor să le deie mână de ajutoriu și anume Protocoalele matriculare încât la conscriere să vor pofti fără îndoială să le împărtășească fără de osăbită dreptcredinciosul popor nu în mai puțină măsură să-l lumineze și să-l învețe despre folosul conscrierii și să-l sfătuiască ca tot insul să mărturisească adevărat de ce nu este, împărțind toată temerea și frica care doară pre unii și alții numai din necuprinderea folosului mai înaltelor orânduieli și ne temeinică închipuire a altor scopuri iar a înstrăina de la înaintarea scopului celui adevărat și folositoriu care ocârmuire amăsurat datorinței noastre al ajunge.

În Arad 28 octomvrie 1850

Patrichie Popescu
arhimandrit

[A. P. O. R. *Arad-Micălaca Veche, Protocol circulare*, reg. 5 (1832-1852), f. 99-99v.]

3.

[Arad, 28 aprilie 1851]

496. Administratorul Diecezei Aradului

Preabine încuvininţatului Domn
Ioan Raţ, Protopresbiterul Aradului

În urmarea scrisorii Măriei Sale Supremului Comite Districtual dată din 2 Maiu k. l. a. k. Sub Nr. 5085 Preabineîncuvinţatei D. Tale am a încredinţa ca prin circulara acestei rânduieli în protopresbiteratul lui pre toate acele comunităţi de la care sub timpul revoluţiei prin ocârmuirea sau comisarii resculaţilor sau luat cu sâla clopotele bisericeşti, să le faci băgătoare de seamă la publicarea cesaro-regesci Locţiitoriu, care tot la săptămâna se va împărtăşi pe calea navelelor, şi în carea se vor înşira cele ce au de a face aşa feliu de comunităţi pentru dobândirea napoi a clopotelor sale.

Arad 28 aprilie 1851

Patrichie Popescu

[A. N. D. J. Arad, *Fond Protopopiat ortodox român Arad*, dosar 16, f. 7; A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f.114v]

4.

508. Dela Administratorul Diecezei Aradului
Arad, 2 Mai 1851

Preaîncuvințatului Domn Ioan Raț
Protopresviterul Aradului

Învățătura populară despre monopoliul și cultura de tăbac publicată în foaia Legilor și Guvernului Ungariei bucatei VII sub Nr. 53 a. c. Preaîncuvințatei Domniei tale în 19 esemplare cu aceea încredințare se trimite: ca la toată comunitatea din Protopresviteratul D. Tale câte un esemplariu împărțind respectivilor preoți să ne pună în datorințe acestei învățături cu prilej potrivit, dr nicidecum în biserică, ci numai afară de acesta a o împărtăși, și unde s-ar cere lămurire, cu cuvinte mai înțelese a o face cunoscută poporului.

Patrichie Popescu
Administrator

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 117v.]

5.

[Arad, 26 iunie 1851]

Administratorul Diecezei Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Rațiu
Protopresviterul Aradului

Învingerea de care nu poate fi nimenea lipsit mai ales dintră noi, pe care ne-u chemat Domnul și ne-au pus nainte aleasa lui turmă cuvântătoare, cum că nici un scop nu se poate ajunge fără întrebuințarea mijlocirilor spre câștigarea aceluia de lipsă și datorința care pre noi mai vârtos și mai înainte decât toți alții ne deoblighează spre aceea ca să întrebuințăm toate mijlocirile care slugăturesc spre devenire la cunoștința rânduielilor mai înalte în limba noastră date și, spre susținerea organelor care stârnesc, promovează și susțin literatura noastră națională, ne lățesc cultura intelectuală și ne descopăr datorințele care către altele ce le avem și le știm, ni se pun din timp în timp ca neprevăzute și înainte neștiute din partea înaltei stăpâniri. Asemenea organ astăzi - cu durere zis ! - vedem cum că în lățitei noastre națiuni din toată monarhia austriacă numai unul se află și acela este *Gazeta Transilvaniei* și acestuia alăturată *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. La prenumerare dară pre aceasta îndrăznesc u frățească iubire din motivele de mai sus a te provoca cu acel adaos ca precum Domnia Ta, de-ți este cu putință, să bine voiești pre ea a te prenumăra, așa și pre alții, precum sunt preoții, învățătorii, juzii (biraiele) ș. A., care singur de sine, care în societate, doi, trei, patru, cinci laolaltă, după putinţă privat, fără ţirculare şi tropot, spre a se prenumăra să-i provochezi, şi banii prenumeraţiei a-i primi, şi Domnului Doctor şi Profesor Atanasie Şandor, dimpreună cu numele şi caracterul prenumeranţilor, fără de întârziere a-i administra să nu te îndoieşti. Preţul pe jumătate de an, adecă din 1 iulie până în 31 decembrie a. c. 1851 este cinci florinţi argint. Mult va zice cineva, şi poate că cea mai mare parte. Aşa e, dacă nu cumpenim preţul acesta de pe 6 luni a nutrimentului sufletesc cu cel al trupului, care, dacă vom pune cu cela la cumpănă, va ieşi cum că acela e mare, iară ce-l vom da spre *Gazetă* mic şi prea mic şi de ne vom ortăci mai mulţi laolaltă de tot neînsemnat. De un criţari-doi argint hrană nici să va simţi cu atât mai puţin îi va fi ceva, dar sufletul primind şi numai de atâta nutriment pe zi mult se va lumina şi va face şi timpul cu mult mai vârtos şi mai vioi.

Arad, în 26 iunie 1851

Patrichie Popescu
arhimandrit

[A. P. O. R. *Arad-Micălaca Veche, Protocol circulare*, reg. 5 (1832-1852), f. 120v.-122]

6.

[Arad, 11 august 1851]

Copia Nr. 934.
De la Administratorul Diecezei Aradului

Preabineîncuvințatului Domn Ioan Raț
Potopresviterul Aradului
!

Trista de curând întâmplare a vărsării Crișului ce curge prin Oradea mare prin carea nunumai că sau făcut pagube nespuse lăcuitorilor de prin prejurul acestui râu repede și șerpos, ce încă cea mai mare parte acelora sărăcindusă de tot sau adus la cea mai de preurmă lipsă și mișelătoare au îndemnat pre Măria Sa Domnul Suprem Comite a Districtului orădan G. Deori a ne provoca în 20 Avgust c. N. A. C. Sub Nr. 10765 ca să dăm și să strângem milă pentru acei prin vărsarea Crișului preaonorați.

Drept aceea neîndoindumă cumcă după sânțitoarea DTale inimă dăruind spre acest scop precum îți iartă puterile și împrejurările de astăzi, nu vei merge întru aceasta Binecuceniciei Preoțimi DTale submanuate cu exemplu înainte, înainte, ați comanda și deodată ați încredința ca rânduind de trei ori în Duminici și Sărbători să umble după cetirea S. Evanghelii spre acest scop un tas prin toate bisericile acelui protopresviterat, mila de bani întru acest chip adunată, de numainainte până cu sfârşitul lunii Octomvrie a. c. Pe lângă alăturat relaţie DTale speţificaţie aici să o administrezi.

În Arad în 11 Avgust 1851.

Patrichie Popescu
Administrator

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 126v.-127]

7.

[Arad, 26 februarie 1852]

Copia
Nr. 306 Administratorul Diecezei Aradului

Preabineîncuvinţatului Domn Ioan Raţ
Protopresviterul Aradului

După slobozita cătră mine din 23 a curgătoarei luni înşcinţare bisericească Apostol numită este gata în Tipografia Diecezană din Sibiu şi se poate căpăta nelegată acolo în loc cu 3 fl în argint pentru un exemplariu şi pentru adus încă singur să păzească. Prin Diregătoria Diecezană de aci se va putea cu 4 fl. 26 cr. Argint după ce să va depune aci preţul acesta cu doară trei săptămâni înainte, ce pentru a DTale îndreptare dacă să va pofti undeva în acel protopresviterat asemenea carte prin acela cunoscut aţi face de bine al afla.

Arad în 26 februarie 1852

Patrichie

[A. P. O. R. Arad-Micălaca Veche, *Protocolul circularelor*, reg. 5 (1832-1852), f. 154]

Somboti Vasile

20 sept[embrie] 1850

Parohului de la biserica catedrală din Arad
Vasile Somboti

Pentru aducerea și punerea în rând a cărților, ornateloru episcopesc și altor lucruri care după inventariu se țin de fondul instruct a episcopului Aradului iar după moartea decurând în Domnul adormitului diecezan Gherasim cândva Raț au rămas care pe unde împrăștiate și prăpădite, și însămnară cu de amănuntul acelor care în inventariu numai scrise iar defață nicidecum nu se află, te însărcinez ca mâne în 21 a curgătoarei la 2 ½ ceasuri după amiazi și de aci îaninte când va fi de lipsă în cartea episcopească de aci te afli și dintreună cu d. Constantin Pu... și alții în tracta aceasta rânduiți întru punerea în rând a lucrurilor mai sus însărcinate să lucrezi.

Patrichie Popescu

[A. N. D. J. Arad, *Fond Episcopia ortodoxă română Arad, Actele revoluției de la 1848-1849*, dosar 20/1850, f. 1.]

Şaguna Andrei

1.

[Caransebeş, 11 decembrie 1848]

Înalt Preasfinţite Domnule Episcoape,
Domnule mie Preaîndurate !

În ceasul acesta cetii din *Gazeta de Transilvania* Nr. 99 a. c. Cumcă „în 16 Decemvrie v. se va ţine o adunare de preoţi români la Sibiu; în 19 alta la Blaj" – Şi în ceasul acesta şi luaiu pana în mână, să te înştiinţez pe Măria Ta, că foarte rău îmi pare, şi prea rău le va părea mai la mulţi din părţile acestea, că nu s-au făcut ţinerea aceii adunări mai nainte cunoscută. Doamne Dumnezeule ! oare până când va cânta ursita tot aşa naţiei române, ca fiii ei să nu ştie unii de alţii, să nu se înţeleagă între sine, ce vreau să înceapă, ce fac şi ce să facă, ca să devină cândva la aceea, - barem cei din Monarhia Austriacă - ca şi ei toţi împreună socotiţi, de o naţie de sine singură stătătoare să fie cunoscuţi în Europa, şi să aibă asigurizată naţionalitatea şi limba lor. De cândva, eu aş socoti, că acuma este momentul cel mai potrivit, în care Românii din toate unghiurile Monarhiei Austriece, ca supuşi credincioşi precum sunt, şi precum cu fapta adeverează că sunt Augustei căşi Domnitoare, într-un gând şi într-o înţelegere ar trebui să lucreze pentru folosul tuturora de comun, şi să ceară dela prea bunul lor nou Monarh asigurarea stării lor politice şi religioase, a naţionalităţii şi a limbii; la aceasta însă după a mea părere, nu vor putea ajunge, până nu vor avea mai Marele lor, ca capul naţiei, sub numele de Ducă – sau după cum se va învoi naţia să-l numească – în cele politiceşti şi Metropolitul lor în cele religioase, apoi toţi dregătorii de sub amândouă căpeteniile numai din sângele lor. Eu mă simt că sunt prea neîănsemnat întru adevăr de a putea ajuta ceva întru dobândirea acestor de mai sus, dar nimica nu mă îndoiesc, că nu sunt bărbaţi prea luminaţi în naţia română, cari şi întru adevăr vor face mult. Măria Ta ştiu că nu vei lăsa nimiva necercat întru aceea; una totuş aş îndrăsni a te ruga, ca să binevoieşti a abate pe fraţii noştri Ardeleni la aceea, ca să împreune interesele lor cu ale noastre a Bănăţenilor, şi cu a celorlalţi fraţi ai noştri din celelalte părţi a Ungariei, – de nu şi cu cei din Bucovina – şi să lucreze într-o înţelegere cu toţi ca aşa să putem fi cândva toţi un corp politic, de nu şi religios. Aud că Ardelenii ar avea o deputăţie la Viena or Olmuţ, dar a bună samă nu ştiu. Unde-i norocul, ca şi Bănăţenii să fie însoţiţi la una ca aceea. De ai primit Măria Ta înştiinţarea mea din Maiu despre alegerea Patriarhului şi a Voivodii sârbeşti ? încă nu ştiu. Aci alăturatul cuvânt îndrăsnesc a ţi-l trimite spre cunoştinţă.

Cu umilită rugare, să te înduri a demânda cuiva, ca să mă înştiinţeze curând despre cele săvârşite în următoarele adunări, milii Arhipăstoreşti recomandându-mă, rămân

În Caransebeş, în 11 Decemvrie 1848,
Al Înaltpreasfinţitei Măriei Tale umilit serv
Patrichie Popescul
Archim. S. M. Hopovo şi
administratorul Diecezii Vârşeţului

[(Roman Ciorogariu), *Din corespondenţa lui Şaguna cu Patrichie Popescu*, în „B. Ş.", anul XLI, nr. 37, 10/23 septembrie 1917, p. 297]

2.

Olmuţ, 6/18 Februarie 1849

Preacinstite Domnule Arhimandrit și Administrator.
Mult iubite Frate !

Scrisoarea ta din 11 Decemvrie am primit-o tocmai la plecarea mea din Sibiu în 19-lea a aceeași, Noi precum ai înțeles, am avut o adunare națională la Sibiu, în 16/28 Decemvrie, la care prilej sau întocmit și alte puncte împlinitoare de dorul națiunei, ca și appendice la petițiunea din Blaj.

Te încredințez, că noi Ardelenii pricepând duhul timpului, lucrăm cu deadinsul pentru folosul națiunei noastre și avem pe povățuitorul nostru principiul Egalității drepturilor Națiunilor, prin urmare intențiile voastre naționale nu numai nu le împedecăm noi Ardelenii, ba încă le și înaintăm.

Eu, după pofta Adunantei noastre din Sibiu, am venit aici, și aștept sosirea și altora deputați ardeleni, ca să mișcăm lucrul nostru. Căutați deci, de veniți ca deputați naționali, cari veți putea. De se face ceva în înțelesul acesta, înștiințează-mă timpuriu destul, ca să-mi pot direge pașii.

Am avut întâlnire cu miniștrii și cu alți bărbați însemnați, și m-am convins spre mângâierea mea, că timpul mântuirii popoarelor va folosi națiunei noastre, prin urmare însuș spiritul cel bun al timpului prezent ne va fericita pe noi toți Românii Austrieci, deși n-am avut strâns înțeles între noi; aceasta însă nu s-au întâmplat din vina naționaliștilor noștri, ci din vina acelora, cari sunt afară de națiunea noastră.

Cu toate acestea, Jurnalistica națională poate ridica greșala aceasta; dreptaceea de neapărată lipsă este, ca naționaliștii noștri din deosebite părți ale Monarhiei Austriece să împărtășească circumstanțiile și cererile locale, cari se țin de nația noastră, prin Jurnalistică, căci așa vom ști unii de alții și vom putea da direcțiunea cea cuvenită cauzei noastre naționale.

Eu am fost Românul cel norocos, care fiind trimis cu o deputațiune națională la Majestatea Sa preabunul nostru împărat Ferdinand și înfățișându-mă Înaltaceluiaș la Innsbruck în 23 Iunie și propunând petițiunea nației noastre din Ardeal, am căpătat răspunsul împărătesc în scris, prin care se recunoaște națiunea noastră și i-se permite, că prin o lege deosebită i-se va garantiza naționalitatea.

Eu te pociu încredința, cumcă astăzi așa stăm că națiunea noastră va fi îndreptățită întocmai ca și celelalte națiuni. Dar ca nu cumva pizmașii noștri, al căror număr este prea mare, să poată căpăta prilej de a ne defăima, eu mă străduiesc, ca și pe mine însumi, cât și pe cei încredințați mie, pe acri îi iubesc, să-i feresc de orice slăbiciune, lucrârnd ziua și noaptea într'acolo ca națiunea noastră să se deosebească u credința cea învăpăiată cătră Tronul Împăratului nostru, ca totdeauna, și peste tot să aibă o purtare serioasă. Despre credința noastră cătră Împăratul nostru n'am lipsă a-ți grăi, căci aceasta e afară de toată îndoiala, dar cu atâta mai mult te rog, ca să te nevoiești, ca un bărbat cinstit și serios, ce ești, a deștepta prin seriozitatea ta la toți frații noștri de acolo o purtare serioasă și potrivită lipsei noastre naționale, precum și pentru aceea, ca să lucri din toate puterile într'acolo, ca tot aceea țintă să aibă Bănățenii, care o au Ardelenii, pre scurt: un duh, o inimă și un cuget să fie între toți Românii, una să ne fie năzuința ! Ai mulți bărbați buni acolo; înțelegeți-vă și adăpați cu înțelesul vostru cel frățesc tot poporul nostru și atunci supremația, care doar ni se amenință din partea Sârbilor, nimic nu ne va strica. Tot neamul nostru trebue să se întrunească în cererea capului politic și religios. Noi Ardelenii v'am dat pildă, fiți înțelepți și nu întârziați. Eu rămân aici mai multă vreme, deci scriemi fără întârziere, fiind al tău adevărat frate.

Andreiu Șaguna
Episcop

[(Roman Ciorogariu), *Din corespondența lui Șaguna cu Patrichie Popescu*, în „B. Ș.", anul XLI, nr. 37, 10/23 septembrie 1917, pp. 297-298]

3.

[Arad, 13 mai 1851]

Măria Ta Înalt Prea Sfințite Domnule Episcope![242]

Cunoscută îți va fi cărticuța numită *Elementariu spre întrebuințare în școalele poporene* de S. Andrievici, Viena, 1851, care Excelența Sa ministrul cultului au rânduit a se introduce în toate școalele române din țările de coroană a Monarhiei Austriece, scriind cum că episcopul Bucovinei au aprobat-o aceasta peste tot, acceptând introducerea ei în toată dieceza sa și care,m pentru a-mi da cel mai îndelung până în

---

[242] O scrisoare identică a fost expediată lui Pavel Vasici, pe atunci „consilier de școale" și lui Dimitrie Ionescu inspector școlar.

15 iunie cal. nou a.c. opinia despre cum introducerea ei în școlile diețezei de sub administrația mea, prin Excelența Sa șeful int. locțiitorimei din Ungaria și mie s-au transpus în două dărabe.

Eu prețuiesc voia fieștecăruia de a promova cultura română, laud încordata îngrijire a Excelenței Sale ministrul cultului de a procura cărți potrivite pentru școalele noastre elementare și acceptez cu mulțumită rânduiala în cauza aceasta cu mine împărtășită: nu aflu însă destul pentru a cunoaște și a accepta vreun lucru de perfect, voia și îngrijirea cuiva, lipsindu-i de tot cunoștința firii acelui lucru, cu atâta mai puțin aflu cauza aceasta așa de mică însemnătate cât să pot crede cum că se vor putea îndestuli într-însa toți bărbații națiunii române, să nu zic numai cei literați și mai aleși cu părerea și lucrarea unui om singur sau numai a câtorva. Momentositatea lucrului mă face a fi de acea părere cumcă ar fi de lipsă ca în cauza introducerii de cărți noi în școalele noastre elementare, ar avea a se aduna laolaltă în Viena măcar, ori fine unde aiurea, din rânduiala mai înaltă cel puțin câte trei sau patru bărbați adevărat români literați din fieștecare țară de coroană a toată Monarhiei, cari să dezbată lucrul întru sine și cu întruna înțălegere să așeze o ortografie de comun după care să se tipărească cărțile pentru școalele noastre elementare, iar prin acea adunare literară alcătuite și alte cărți de aci înainte așișderea; litere să se statornicească pentru limba română atâtea sunete sau tonuri se află într-însa, adecă 27, și acest lucru să se țină și pentru scrierea cu litere latine, adăugându-se noi cătră cele ce sunt dela latini pentru...*) și altele să scrie fieștecarele după cum vorbește după firea limbii române, netrăgând-o pe aceasta pe capătă străină. Care a mea părere când nu mă îndoiesc a ți-o descoperi deodată mă rog să binevoiești a-mi descoperi a Măriei Tale, lui Șag(una) și cumcă acet *Elementariu* sau *Abecedariu* despre care s-a scris în Gazetă se va introduce în școalele Ardealului ?

Cu deschilinită stimă într-altele pentru însemnarea că într-acest *Elementariu* multe sminte se află, fiind al Măriei Tale, umilit serv

În Arad, în 13 mai 1851

[Patrichie Popescu][243]

[A. A. O. R. Arad, doc. 191/1851, la V. Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, doc. 78, p. 123]

Șandor Atanasie

1.

[Carloviț, 23 iunie 1846]

Domnule Doctor frate și Pretene Prea dulce,
mie mult Prețuite și Dorite

Tocmai în minuntul acesta în veni la mână *Macrobiotica* tom. II[244] cu blăstămata cârțișoară *Scurtă Istorie a credinței Românilor* mie prin

---

*) Ilizibil în text.

[243] Textul este nesemnat însă aparține arhimandritului Patrichie Popescu.

[244] Pavel Vasici, *Macrobiotica sau măiestria a lungi viața*, tom. I-II, Brașov, 1844-1845.

D. Popovici Grigorie fișcalul de Tine în 8/I a. c. trimise despre a căror primire ca să-ți șterg nepăciuirea ce ț-ar putea pricinui și doară ț-am și pricinuit-o scrisoarea mea cea de curând în 17 ian a. c. către tine îndreptată, grăbesc prin aceasta cu mulțămită a te înștința rugându-te deodată ca de ți se dă vreun prilej bun să nu-ți pice cu greu a mai trimite încă un tom. II pentru D[omnul] Ivacicovici[245] și mai un tom I și II pentru alt prenumerat scormonit ca epurile din tufă a cărora trei dărabe preț precum ț-am scris în cere de la D. fiscal Popovici Iani[246] despre a căruia primire și sumă la vremia sa vei binevoi a mă înștința. Cu modru bun poți D. Iani înștința cum că trimisă prin Betelheim sumă încă n-am primit-o pentru ce nu se va supăra doară înștințez prin Tine nevrând drept al scriea îm vor veni banii a mână când de loc înștințându-l...*)vor înștințări trimitere sunt și rămân nemicșoratei Tale mie scumpe și multorate pretenești dragostei și mai departe recomendat

În Carloviț în 23 iun. 1846

al tău nestrămutat preten
Patrichie Popescu
Protosinghel

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 152-153]

---

[245] Poate fi vorba de preotul Sofronie Ivașcovici (1793-1861), fratele lui Procopie Ivașcovici. Profesor de teologie și de limbile latină, slavonă, germană, maghiară și română la Seminarul din Vârșeț și „asesor" al Episcopiei de acolo (1815-1829), protopop în Oravița (1829-1847), apoi în Biserica Albă (1847-1861).

[246] Este vorba de avocatul Ioan Popovici din Arad căruia Patrichie i-a încredințat micile sale interese și ocrotirea nepoților săi.

2.

[Ghergheteg, 24 septembrie 1854]

Prea Prețuite Domnule Doctore
Amicule Adevărate Stimate !

Cu distictă plăcere primita Ta scrisoare din 2 oct. a[nul] c[urent] c[alendar] n[ou] mă întristă mult prin încunoștințarea despre cele doă neașteptate întâmplări de moarte. Răposatului tău dulce frate și etern neuitatei mele prea bune fine, fiele țărâna ușoară până ce vom urma și noi. Așa au fost de când e lumea și așa va fi până va sta aceasta. N-am știut nici despre o întâmplare nimica până la primirea acestii a Tale scrisori pentru că nu-m scrie din părțile acele nime nimic. Fi bun înștințează-mă mai pre larg despre întâmplarea de pe urmă și adaugă ce ști și despre vinul și banii fraților mei ce se păstrează la D. Iani precum și despre Minoriți și ai noștrii cu organizația iuridică. Fașco știu că e în penzie.

Eu sunt sânătos și tare cuprins cu economiea.

Au murit Ep[is]c[op]ul Carlaștatului Ev[ghenie] Ioanovici. Nu voi merge eu mai mult nicăieri din M[ănăstire] fără în mormânt. Fi sânătos și a lui D-zeu ce-ți poftește rămâind al Tău adevărat Amic.

În 24 sept. 1854

P[atrichie] P[opescu]

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 154]

3.

[Ghergheteg, 17 ianuarie 1855]

Domnule Doctore și Profesor
Amicule Prea Dulce și nicicînd Uitate!

Miru-mă și nu mă pot destul mira, ce ar fi cauza că de atâta timp nu-mi scrii nimica. Poate că să-mi zic că n-au ce mă mira că nu numai Tu ci nici altcineva de acolo nu-mi scrie, e bună samă pentru că nu-l interesează pre mine ca să-mi scrie ceva, apoi omul fără de interes cu greu face ceva în lume și încă mai vârtos când cătră neinteres se mai adaugă și 6 sau 9 cr. Postportos, Sentenția și gâcitura mi-o zisei și mie însumi că nici eu de nu aș ave interes să te întrebi: „cei cu cei 20 de fl. m. k. de la Colarici ?" încă nu-ți scriam. Rogu-te ! De ești sânătos și poți a mai ostăni odată până la omul acesta de omenie! Fă această, întreabă-l venit-au scrisorile de la Viena pentru asigurarea Cxeniei Miron și a Măriei Silvia Popovici și dacă-ți dă iară răspuns negativ să-ți dee banii napoi și de nu-ți face nici aceasta înpărtășește lucru cu D. Iani și vedeți ce veți face cu el. Cvita[247] e la Tine cum că au primit încă înainte de doi ani 20 fl. m. k. spre scopul de sus, acuma cărțile despre asigurarea fătuțelor să le dee afară sau de nu-i înstare a face aceasta, banii napoi de la el, măcar prin judecată. Cătră capătul anului trecut primii o scrisoare de la D. Profesor de teologie P. V. Apoi și acesta ce-mi scrie ? În golomozu de laude care poate că nici le meritez și apoi

---

*) ilizibil în text.

[247] Chitanță.

cerşeşte pe sama tânărului iurist din Pesta, Gheorghe Deleanu, ajutor. Despre altele atinge numai atâta că ar ave multe de scris şi pe lângă toate aceste multe nu-mi scrie barem atâta că vii sunteţi ori morţi.

Domnul Iani încă mi-au scris cam nu prea destul dar de la D-sa căruia îi voi răspunde chiar astăzi, ca de la cel ce se află întru adâncă întristare, nici pot aştepta ca să-mi scrie ceva nou.

Despre D[omnul] Cociobea am cetit în foaea ofiţioasă din Timişoara cum că e denumit în diregătorie la Debreţin despre alţii dintă fraţii noştrii din A. nu ştiu nimica.

Colega Tău doară au umblat bine, că n-au fost încheput f. eosolgăb. că la organizaţie poate că lezne ar fi rămas afară. Ce-i la Oradie cu M. Sa. D. Ionescu ?

Amicului nostru Dobran[248] i-am scris cam de multişor la Viena şi nu-mi răspunde nimica ce şti despre el oare cu pelea întreagă de coleră.

Domnul Ghenadie[249] mi-au scris de al Pesta şi nu-mi place cum se laudă că zice că cam aşa i se vede că va trebui să lase Peşta şi să vină la voi la A. unde nu şti ce soarte îl va aştepta.

Baroanele de Şaguna mi se tânguie pentru moartea protosighelului său, Grigorie[250], şi mi-au trimis şi un calendari pe a. c.

Pre aicea nu-i nimica nou ce te-ar interesa. Iarnă bunişoară şi cam frig va fi şi pe la voi cum e pre aicea de la Crăciun încoacia.

Lupi nu mai poate să pre la voi nu sânt câţi pre la mine pre aicea.

---

[248] Ioan Dobran.

[249] Ghenadie Popescu.

[250] Grigorie Pantazi.

Dor au și ajuns la mine în pod.

Eu sânt sânătos și cu voie bună ce și Ție și dulcei Tale Doamne soții și coconiței precum și la toți ai noștri din inimă poftindu-vă întru așteptarea câtorva rânduri ale Tale cu nestrămutată amicabilă iubire sânt deapururea (și) rămân al Tău

În M. Cergheteg în 17 ian. 1855

nestrămutat amic
Patrichie

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 156]

4.

[Ghergheteg, 24 martie 1855]

Clarisime Domnule Doctore
Amicule prea Dulce și Mult Stimate !

Te salutez cu „Hs. au înviat" în speranța că-mi vei răspunde potrivit.

M-aș slobozi la o rapsodie mai lungă de a-ți scria mai multe dar nici voie nici timp având spre așa ceva mă restrâng numai la următoarele:

La scrisoarea Ta din 2 oct. a. tr. nu cred să nu-ți fi răspuns poate însă că acele răspunsuri au rătăcit în mâni străine. Cele ce mi le-ai scris în 31 ian. a.c. m-au redesfătat mult, pentru aceea îți și mulțămesc căci mi le-ai scris acele. Domnului Iani i-am răspuns nu de mult la o scrisoare a D-sale, nu știu de mi-au primit răspunsul ori ba ? L-am rugat să dee pe socoteala mea, nepotu-meu St. Ștefănescul, căruia Te rog să-i mijlocești însemnarea aci alăturatei epistole, 20 fl. dacă umblă acesta la școală și se poartă bine. De s-au plinit aceasta ori nu ? Încă nu știu. Poate că i-aș fi trimis nepotu-meu sus numit și de aici ceva ajutoriu dar una că cu finanția stau pre pe subțire, alta că de nu meritează nu voi să-l ajut, n-am făcut aceasta. Aș dori să mă conving că oare umblă a bună samă în a cincea clasă aici în Arad ori ba și de umblă că oare învață ceva și cum se poartă.

Eu umblai cu *Gazeta Transilvaniei* șod să nu zic rău în anul acesta. Prețul prenumerațiunei pe semestrul I 1855 pân în 30 iunie l-am trimis încă în 18 dec. 1854, Redacțiunei din Brașău[251] 5 fl. pe lângă alți încă 15 fl. alus situlis, în sumă de 20 fl. m. c. și până astăzi mie *Gazeta* încă nu-mi vine. Epistola trimisă cu banii am reclamat-o. Doară *Gazeta* n-au încetat a eși ? *Telegraful* îmi vine regulat. Din acesta ai putea vedea ce face un episcop harnic în puțin timp într-o Diețeză. Ce făcu Ep[iscopul] Bar[aron] de Ș[aguna] numai în 6 ani în diețeza Ardealului? Lui și moartea încă îi ajută să facă bine preoțimei din diețeza sa! Preoțimea Ardealului va da mulțumită lui D-zeu astăzi-mâne cât au murit protosul Ir. P. Și cine ar mai fi gândit aceasta înainte de 28 novemvrie 1854? Nici Șaguna însuși. Pentru ce alți Ep-copi nu fac asemenea? Răspundă-și cine vre. Pre lângă aceste, poftindu-ți de la D-zeu sănătate și tot binele, amițiției și mai departe recomandat râmân al Tău

În M. Cerghet în 24 martie 1855

Patr[ichie]

---

[251] Brașov.

[B. A. R. *Mss.*, *1015*, f. 157-160]

5.

Din M. Gergeteg în 12 sept. 1856

Domnule Doctore
Dulce și mult iubite amicule Șandore !

De la răspunsul Tău din 12 mai c. n. a. c. cu „adevărat că au înviat" până astăzi tăcurăm tăcerea muților și a celor ce nu știu scriea să ne fie însă rușine a ne ține și mai departe de plasa acelor nenorociți și să ne întoarcem eară la ale nostre apoi luând condeiu la mână și întingându-l în negreală să mai scriem câte ceva unul altuia până ne va mai custa D-zeu.

Mă reflectez în susläudata Ta scrisoare că verbal înviu ori înviiu - nu cumva și înviez? - se ține de a II conjugăciune decât de I ce nici că e altcum ci eu totuș aflu mai bine a se scriea învieat de cât înviet cum Tu scrii. Mai bine scriat decât scriet, mângâiat decât mângâiet ș. a.

Lucră numai la *Gramatică* cu sârguință și vei da și mai de multe apoi de-ți va eși opul cam mărișor doară va da D-zeu să nu-l încarci în desagi ca S. să pleci a căuta vreun Mecenat. Poate că vei afla vreun M. și fără de disagi prin Sib[iu], Arad ori Viena?

De la D[omnul] Popovici nu mai căpătai de un an încoace nici o scrisoare ba nici răspunsul la o scrisoare ce i-am scris-o mai de un an de zile. Cu banii de la Colacir ce-i? Nu mai știu nimica fostu-mi-au, băsamă, dat-o ca să-mi peară și aci la așa om de omenie 20 fl. Mc. Rogu-te fă bine [și] caută ca în barem recunoștința scrisă că au primit el acești bani să nu peară.

D[omnul] Haica nu știu, făcut-au ceva pași ca să-mi scoată de la Boitor Vasilie, despre carele am înțeles că ar fi acuma preot în Pâncota suta de florinți ce o am la el? Boitor acuma doară ar putea plăti. Te-am fost rugat ca să grăiești cătră D. Haica în aceată privință. Broșurile despre litere și *„Să ne desamăgim"* le-am citit. Doamne ce oameni cu minte și înțălepți mai avem! Unul nu cutează de sârbi, altul de uniți să grăiască adevărul. Apoi să ne desamăgim însemnează: să ne desamăgim des.

Alta e: să ne desamăgim. Oare nu vom băga aceasta de samă contrarii lui D. carii îl pot lovi cu devisa broșurii sale în cap, ca pre porc cu muchia ca să nu se mai scoale că el e bună samă prin broșurița sa n-am vrut ca să ne ducă acolo să ne amăgim des?!

Despre nepotul Tău cu bucurie voi înțălege că unde se mai află căruia-de-ți va ajunge pre la Arad – sau de-i vei scria ii încunoștințează de la mine închinăciune de sănătate.

Măriea Sa D. Șerb petrece de o săptâmână cu toată familia aici în raiul pământesc! La mine în mănăstire și așteptăm că-mi va veni și Excelența Sa Baronul S. din Ardeal dar primii înștințare că e bolnav și nu poate veni încoaciea până la primăvară.

M. Sa D. Șerb va mai petrece la mine vre-o săptămână. Îți spune închinăciune de sânătate. Ne vorbirăm și despre biserica voastră catedrală din Arad, că oare ce va fi cu ea? Noua edificare va merge cu greu?

Ce-i cu șogorul tău Muntean, nu e învățători în Lipova?

Grecu P. m-au arătat: grosam fidem, v-ați învins despre ea.

Jălesc din inimă pre cei ce pătimesc pentru nebuinia acestui om de neam!

Domnul Arcoși vre doară să fie tânăr: să nu i se apropie cumva sfârșitul?

Mi-ar face o plăcere mare de mi-ai trimite pe delejanț nefiind cumva altă ocazie vreo 12 ori 24 de „Fieberpulfer" din apoteca lui Andreni da la vermeghie peste drum ce se chiamă și „Andrenische Fieberpulfer". Prețul ce l-ai plăti pentru aceste prafuri ce le-am aflat prea bune în contra eu aș face rânduială să-ți vină negreșit la mână.

Nou pre aicea pre la noi mai nimica nu-i pentru că mătanile noastre călugărești se fac tot în tocma ca până acuma și credința noastră încă e acestora conform. Pre la voi aud ca tare ș-ar da oamenii credința la spate și n-ar mai vre să creadă că până acuma încătro se închină. Durere! Că rătăcirea au apucat spre putere. Boala însă când e contagioasă - lipicioasă - și bolnavul de doftor nu e înțăles sau cesta are mai mare interes ca bolnavul să moară decât să se scoale, nu poate fi altcum. Oile au apucat și se pare la voi tot se perde până cu vreme – crede-mă se va trage ți Păstoriul după ele ce de și noi nu vom ajunge, va fi totuși. Dă Doamne să fiu eu proroc mincinos.

Întră novelele ce-s pre aci doară se poate însămna aceea că preste hotarul mănăstirii mele au ajuns peatra în acest an de șase ori. Sf. Sa Patriarhul se așteaptă în toată zioa să ajungă de la Carlsbad acasă, după a cărui venire apoi se va ține în Carloviț apelatoriu.

Sănătate de la mine dulcei tale doamne soții precum și coconiței fice și tuturor celor ce nu se scârbesc a mă comemora ear Tu fi sănătos și cu voie bună celui ce nu mai are hârtie ca să-ți înșire mai multe neâncetând cu distinsă stimă a fi

al Tău
nestrămutat adevărat amic
P.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 165-167]

6.

[Ghergheteg, 19 februarie 1857]

Domnule Doctore și Profesor
Amicule Preadulce și Multprețuite

Întâmplarea cu călătoria frate-meu Vasilie[252] cătră Italia iarăți la capelania sa de regiment mă făcu până astăzi când mă îmbucură mult prețuita ta scrisoare din 24 februarie 1857 c. n. la cea întocma prețuită din 29 dec. 1856 c. n. nu-ți răspunsei. Așteptam ca să știu despre al apriat că au ajuns la locul destinațiunei sale și apoi să te înștințez ca pre unul carele numai singur îți mai aduci aminte de noi. În 15 a curgătoarei luni primii de la el o scrisoare din Verona prin care mă înștințează că din Aleuș[253] plecând în timp de 7 zile au ajuns acolo în pace.

Praurile, în multprețuita ta scrisoare din 29 dec. a tr. în contra frigurilor trimise le-am primit, pentru care îți mulțumesc foarte și-ți rămân prea deobligat și fiindcă li s-au cam lățit acuma pre aici vestea și eu încă singur tocmai astăzi fusei sâlit a le lua întru întrebuințare, pentru aceea mai adaug alăturea aci 2 fl. 10 mc. pentru mai 12 prafuri și postporto rugându-te ca să nu-ți pară cu greu cu ocazia dintâi, când îți scriea, a-mi le trimite.

---

[252] Vasile Popescu preot în Alioș

[253] Alioș.

Nepăsarea domnului Iani de a nu-mi răspunde acuma la doaă scrisori ce i-am scris, mă necăjește mult și mă sâlește a deveni cu gândurile la felurite prepusuri. Poate că doară prin ceva greșală a mea am meritat așa ceva ? Fie cum va fi, demă va custa D-zeu voi căuta a face să nu-i mai fiu spre dosadă măcar că eu nu poftesc ca D-sa advocat nici câte o epistolă să-mi scrie, ori altceva cât de puțin să-mi facă fără de a-ți lua cuvincioasa sa răsplată. Doream și doresc și acum ca dacă mă va mai ține D-zeu în viață să am mai încolo puțintel vin bun de-al nostru din Magearat pentru aceea m-am grăbit al vinde ce-l ce lăsasem să se așeze la D-sa cu ocazia mutării mele din Arad încoacia dar acuma mă bat gândurile că ce să mai fac cu acel vin de mai stă la D-sa, pentru aceea te rog ca venind cu Domnia sa în vorbă să cam știrești despre toate cele ce vei înțălege să binevoiești la timpul seu a mă înștința dar ca să-mi scrie nu-l mai îndemna ca să nu-l superi.

Nepotului tău M. tocmai mă socoteam să-i răspund la mai multe a D-sale scrisori cu care m-a îmbucurat din timp în timp dar apoi înțălegând din sus lăudata ta scrisoare că au plecat de la Lipova mă lăsai de ai răspunde ne știind că încătro să-i îndrept răspunsul pentru aceea te rog ca cu ocazia dintâi când îi vei scria să-l salutezi din parte-mi și să aibi bunătate a-i descoperi mulțumirea-m pentru cele ce mi le-au descoperit mai în multe rânduri binevoind a mă cerceta prin binevenitele D-sale scrisori.

Ce-i tu, cu epitropia ? Lasă-te de așa ceva au nu-i Chirovici Jiv ? Apoi pre unul îl are M. sa aci în Arad și altul pentru ce să nu fie din Oradie ca Jiga, Stupa; ori Giula ca Nicoară ori altul de aiurea ?

Ce au săvârșit D. I. Pop cu seriile reclamate de Erd ? Cu Biserica catedrală cum stați, se va dărâpăna a bună samă ? Despre românii din Istria înca n-am cetit în *Gazetă* nimic. Vezi cum se fac oamenii de nimica carii doar locuiesc între voi că sânt din Semlin ! Și încă bine ar fi de le-ar perii numele și sământa încă dincolo de Semlin preste Mstar și Saraevo ca să nu mai poată pașcvila (?) pre nimenea din părțile noaste cu atâta mai puțin pre noi din Arad.

Trec la mult prețuita ta scrisoare din 24 feb. a. c. deși nu mă prea cătănesc dară totuși nu-mi pare bine și nu mă pot destul mira de obrăznicia direcției conservatoriului din Arad care îndrăznește a și gândi a se ridica în contra mea cu așa scornită pretenție, mă mir și nu mă pot destul mira de toți aceea care știindu-mă și cunoscându-mă caracterul meu crede că eu aș fi făgăduit conservatoriului ceva și apoi să nu voiesc a deplini. Eu n-am fost în viața mea mincinos nu sânt nici voi fi. D. advocat Seculici mi-au fost scris în grabă acestea și eu i-am răspuns apoi socoteam că cu această scornitură va lua capăt. Dar văd că oamenii vreu să fie și mai departe blăstămați. Și pentru ce să mă fiu deobligat conservatoriului din Arad ceva pe viață? Nu știu pre ce pot baza nerușinații pretendenți pretenția lor ? Dară pre aceea că am fost în Arad le-am dat pentru învățat doi nepoți ai mei acolo pre tot anu câte câțiva fiorini ce au ținut mai până eram eu acolo dar acum ce clienți ai mei...*) acolo unde sânt eu și ce se atinge de mine conservatoriul și prin urmare ce poate avea acela cu mine ? Adecă fă bine aşteaptă rău. Ei de mă va impieta voi fi sâlit a mă apăra. Caute pre popa Săsăilă şi alte mărturi mincinoase şi lezne voi pute refuza apoi ca să fie siguri cu totul cheme şi pre Raşcovici din cea lume.

Obligăciunea lui Boitor o alăturez aci sub, aşa după cum o am eu primit-o aceasta de la debitoriul acest moroz aşa pentru că socoteam că el cu bunătatea mea nu va trăi din dărăpt dar şi acum socot că el datoria aceasta nu va nega-o şi aşa nu va fi de lipsă ca aceea înaintea judeţului să se adevereze prin scrisoare. Despre Colarici nici mai am ce zice. Lasă pre D. Iani în pace.

Fapta domnului profesor R. va judeca-o fieştecine numai după dreptate când se va socoti pus în pielea domnului R. sau P. Nu ştiu cine va zice că-i place să-l fure cineva ? Voi aţi făcut rău şi prea rău că pre aşa tânăr prostituat l-aţi primit în Prepărăndie. Domnul prof. P merită toată lauda pentru fapta pentru care poate că unii îl urăsc. Aş zice şi mai multe dar şti că „veritas odium" apoi nu vreau să te mânii pre mine.

Nepotu-meu St. Stefănescu[254] i-am trimis în 22 decemvrie a. tr. într-o scrisoare 20 de fl. mc. scriindu-i să-mi scrie că primit-au şi ce au făcut cu ei încă nu mi-au scris. Ai bunătate a-l chema şi a-l întreba că primit-a banii şi că de ce nu-mi răspunde ?

Pre Excelenţia sa ep[is]copul Şaguna îl aşteptăm şi noi cu dor pre aici pre primăvara viitoare. M[ăriei] Sale Domnului Ionescu i-am scris nu prea de mult. De te mai întreabă cineva că ce fac ? Spune-i că acum fac la mătanii tot mereu.

---

[254] Ştefan Ştefănescu a absolvit cursurile Institutului Teologic la sfârşitul anului şcolar 1858-1859.

Într-u altele poftindu-ți de la D-zeu tot binele și pre D[oamna] Soția Ta și coconița fică distinctă salutând cu dulce în gând amicabilă sărutare, râmăne al tău

În Măn. în 19 febr. 1857

nestrămutat adevărat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 168-169]

7.

[Ghergheteg, 23 februarie 1857]

Domnule Doctore
Amicule prea dulce și nicicând uitate!

Nu te supăra pre mine, că numai cât îți scrisei apoi eată eara îți scriu. Povază la această epstolă îmi dădu aceia că în zioa când îți ecspedai scrisoarea mea din 19 a. curgătoarei, atunci căpătai de la nepotul meu St. Stefănescu, clericul de acolo, răspuns despre primirea banilor ce i-am trimis, în care privință te rugasăm să-l întrebi, ce acuma înceată.

Alta aș vre, de s-ar pute, ca servițiul vacant de la Ofițiumul circulariu din Aradu Nou pentru care e deschis concurs pe 24 martie căl. nou a. c. să-l poată căpăta nepotu-meu Porfirie; sau de acesta n-ar pute pentru că nu-i...*) întru aceasta întâmplare alt nepot al meu de soră corporal Iosif Ștefănescu, în carea privință am scris astăzi Domnului Al. Raț la Aradul Nou, și te rog pre tine, ca dânduți-se ocazie a te întâlni cu D-sa să-l grăeşti şi singur în această privinţă şi de ce vor fi cu putinţă în această privinţă să faceţi încă la bun timp de nu-i târziu.

Eu aş dori tare ca să-l pot, pre Porforie, cumva, undeva aşeza pentru că băeatul au căpătat voe a se însura apoi aci ar fi bună ocazie de ar căpăta o ţâră de slujbuliţă pentru carea ar fi el bun, apoi i-am afla-i vreo lipovană ori arădeană, de nu şi altăceva, mocană ne-am nărăvi să fie D. Raţ cumătru, tu storisfot, eu cu mătura mea - cumătru mare, am ţine uspăţu, ne-am gosti apoi nătărăii ar trăbui după aceea cum le va da D-zeu. Aceste toate ar fi numai de ar pute Porfirie încăpe.

Fi sânătos şi cu voie bună celui ce sânătos fiind şi poftindu-ţi de la D-zeu toate cele bune, nu încetă a rămâne

În M. G. în 23 fevr. 1857

al tău
adevărat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 170]

8.

[Ghergheteg, 22 aprilie 1857]

Domnule Doctor
Amicule Prea dulce şi Mult preţuite !

În 12 a curgătoarei, după căl. nostru, fuse la mine D[omnul] Braţan care neaşteptată cercetare îmi cauză nespusă bucurie care numai inima mea știe cum vrea fi de mare de Te vre putea vedea și pre Tine în soțietatea D[omniei] Sale în care soțietate avusei norocirea a onora și pre doamna D-sale cu toată familia și pre D[omnul] Stoian dimpreună cu doamna D-sale și coconița Pascu.

Până la această cercetare preaîmbucurătoare primise amândouă multprețuitele Tale scrisori de maii nainte din 14 adecă 27 martie c. n. anului curent dar cea a treia despre care pricepeam că vorbește D Sa din 15 adecă apr. c. n. a. c. numai ce o primii deloc după ce ne despărțim dă către olaltă. Îți mulțumesc ferbinte pentru toate trei și pentru prafurile trimise darear D-zeu să nu-mi trebuie!

Nu avusei doară ce lucra, mă înduplecai la cererea D. sale Brațan și-l împrumutai după ce mi se deobligă cu cuvântul foarte tare că nu mă va supăra, cu 100 fl. M. c. supt aceea condiție că cum va ajunge acasă să-mi trimită prin delegenț înapoi. Adevărat că D-sa îmi zice că ții va preda ție ca să mi-i trimiți dar tare mă tem ca să nu umblu ca cu Popovici, pentru aceasta te rog ca de nu-ți va face D-sa consemnare la ocazionala întâia întâlnire despre acest împrumut, să-i aduci tu aminte de el și de vei vede din vorbele-i că nu se prea grijește a-ți plini datul cuvânt să-l cam îmboldești doară mi-ar trimite-mi banii cât de curând înapoi. Eartă amicule prea bune că iarăși te mai îngrețoșez și cu așa ceva dar ce să fac când numai Tu unicul ești asemenea preadulcilor mei frați căruia pot descoperii toate și pre carele pot ruga despre toate și carele aceste toate cu fapta le adeverez. D. Iani mi-au scris înainte cu câteva săptămâni întrebându-mă despre ceva și apromițându-mi-se că după ce îi voi răspunde îmi va rescria fără de amânare îndărăt, i-am răspuns deloc dar D. Sa până astăzi nu mi-au rescris.

Pentru nepotul meu Ștefănescu, în privința dobândirei servițiului de la Pretura Schelă, eu n-am mai făcut nimica fincă nu știu că unde se află, pentru aceea Te rugasem prin scrisoarea mea cea în această privință scrisă ca să-i dai prin frate-său Ștefan din Școala clericală despre această ocazie, de știre. După cum fusei când fu D. Br[ațan] aicia informat, dobândirea astor fel de servіții ar fi cu multe feluri de formalități și greutăți încopciată.

De la bunul tău nepot Mar[255]. primii și eri o scrisoare din Pesta. Astăzi îi răspund D(oamnei) Sale. Eară e la Mocioni !

Întru alte sânătos fiind și poftindu-ți de la D-zeu precum ție așa doamnei soții și coconiții ficei Tale, tot binele și sinceră salutare, amicabilelor de până acum sâmțiri și mai departe recomandat rămân al tău

În M. Cerg. în 22 apr 1859

adevărat deobligat amic
Patrichie

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 171-172]

---

[255] Este vorba de Atanasie Marian Marienescu, înrudit prin mama sa Persida cu dr. Atanasie Șandor.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
* Nr. ______ *
"A.D. XENOPOL" ARAD

9.

[Ghergheteg, 16/28 iunie 1857]

Domnule Doctore
Amicule Dulce și prea iubite

Temându-mă ca nu cumva D. Popovici Iani să fie întreprins cumva încătrova vre o călătorie și să nu se afle acasă. Actul aici alăturat în cauza țiganilor sârbiți din Arad în contră-mi ridicată sunătoriu îl îndrept către tine, cu acea amiabilă rugare, ca dacă se află D. Iani acasă il înmânezi fără de toată amânarea și să-i descoperi cauza pentru care a îndreptat actul acesta către tine.

Dacă nu va fi acasă și nu va fi nici pre terminul compariției, 25 iulie nou, și nici nu va fi împuternicit, în onoarea Plenipotenței ce i-am trimis-o cu actele procesuale, mai nainte cu câteva săptămâni, de le-au primit? În această întâmplare să fiu înștințat timpuriu, ca să împuternicesc pre alt avocat a copara și să mă apăra, ca să nu fiu condamnat ex non comparvit, că alcum nu cred după legi și cu dreptul să mă poată judeca competent condamna numai dacă e om drept. D. Iani numai scrie nimic. Bradian nu-mi trimite banii. Fii sănătos!

În. M. C. În 16/28 iunie 1857

adevăratul Tău
Amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 173]

10.

M. Cerg. în 4/16 iulie 1857

Domnule Doctore,
Amicule prea dulce și mult prețuite !

Domnul Pradian îmi scrisese în scrisoarea sa că pe târgul Sâmpetrului va căpăta bani și-mi va trimite cu ce-mi dator; până în ora de față n-am primit nimic, poate că vre să mă învețe a mai da bani împrumut și are și drept. De nu-mi va fi trimis suta de f. până-ți vine scrisoarea aceasta la mână, Te rog să nu-ți pară greu a vorbi cu D-sa ca să dee 40 de fl. M. c. nepotul[ui] meu din Teologie, Șt. Stefănescul de-ți va preda ție suta, dă tu acestuia 40 de fl. iară cei 60 mi-i trimite încoacea. De nu va fi de aci pentru nepotul meu, care cred că se află în mare lipsă nici un ajutor i-aș asigura cei 40 de fl. de la Boitor dar poate că nici aceștia nu sunt scoși dar cumva sunt, Te rog să-i dai acestuia de nu-i nimica nici de aci aibi bunătate a-l mângâia cu cuvântul că va fi ajutorat, să fie numai câtva cu răbdare.

De la D. Iani primii eri o scrisoare cu care n-au îmbucurat mult. Fi sănătos!

amicul tău
Patrichie

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 177-178]

11.

[Ghergheteg, 15/27 martie 1858]

Domnule Doctor și Profesore
Amicule prea dulce și mult dorite !

Nașterea Domnului o lăsarăm să treacă făr a ne mai saluta unul pe altul la ouăle roșii nu vom face așa. Eu în speranția următorului la timpul său răspuns vă salutez pre lângă dulcea în gând sărutare pre Tine, pre mult prețuita Ta Doamnă soție pre bună coconiță, fica Ta și toți cei voaă adicați, acum pentru atunci, cu „Hs. a înviat" !

De la mult prețuita ta scrisoare din 14 dec. nou a. tr. nu mai scrisesem unul altuia nimica. Pre sf. Ioan doară l-ați petrecut bine la careva dintră Ioani.

D. Iani mi-au scris de la scrisoarea Ta încoacea de două ori. M-au întrebat prin cea de pre urmă așa scrisoare prin care mă înștințează că după Paști se va cununa în Oradie cu verișoara sa Nicoliz. D-zeu îi dee noroc și să fiți la nuntă cu toții cu voie bună ! Nu-mi s-a scrie nimica despre resultatul pretenziei țiganilor de acolo în contră-mi. Îmi pare rău că Colarics va să-mi mânce 20 de f. și că Boitor încă m-au înșelat așa.

Domnului B. i-am scris prin nepotul meu de acolo trimețându-i scrisoarea ca să-i dee acestuia acuma 20, la Sâmpetru 20 și când va întra în al treilea curs eară 20 de f. M. c. Precum îmi scrie nepotul meu mi se pare că 20 de f. i-iau și dat. Cum v-a ține cele următoare două rate vom vede.

Denumirea D. Ioanesco[256] de consilier de şcoale m-au îmbucurat mult, nu pot însă din novele înţălege că este pentru toată Ungaria denumit sau numai pentru despărţământul locţiitorimei din Oradia Mare ? Dară aceasta-i denumirea cea mare despre care comemorase-şi într-una dintră preţuitele Tale scrisori că-l aşteaptă.

Măria Sa D. Ep-cop al vostru[257] m-au provocat prin o graţioasă scrisoare a Sa şi pre mine că să dau ajutorul la zidirea bisericei catedralei având cea de până acuma a se demola. Îmi pare rău şi mă doare inima că m-au aflat această provocare în aşa împrejurări cât acuma deloc să nu-i pot corespunde de mă va custa însă încă D-zeu şi-mi va da modru voi face ce-mi va fi cu putinţă. Măriei sale i-am răspuns.

D. Iovici nu mai are de a ţine socoteală spre serviţiul Stratimirovicilor, că fianţiea au scăpătat de tot au cheltuit peste 6 mii fl. mc. şi de cărbuni n-au mai dat şi aşa acuma numai cât n-au încetat cu sirfungul, săparea adecă, mai de tot.

Opul nepotului Tău: „*Învăţătoriul şi Poporiul*" ce l-am primit în dar pre lângă „*Telegraful*" mi-au cauzat mare bucurie. Deei D-zeu viaţă şi tărie să poată lucra pre calea luminării poporului român şi mai departe să ţină statornic pre calea apucată.

Nu ştiu că *Gazeta* mai umblă? Pre Munkacsy ce preoţi l-au îngropat? Aflaş-se R. Petru[258] tot în Arad? Scriem ce mai este nou pe acolo.

---

[256] Este vorba de Dimitrie Ionescu, inspector şcolar.

[257] Este vorba de episcopul Procopie Ivaşcovici al Aradului (1853-1873).

[258] Este vorba de preotul profesor Petru Raţ de la Institutul Teologic din Arad, trecut mai târziu la confesiunea greco-catolică.

Criza de bani va fi și pe la voi, nu-i îndoială. Pre aicea nu-s bani, nu-s dar porțiea grozav de mare ne omoară.

Eu sunt din mila lui D-zeu sânătos ce ție din inimă poftinduți și pre lângă mai odată „Hs. au înviat!" cu cea mai fierbinte amicabilă dragoste și dorire de a ne mai vede rămânând sânt al tău

În M. Cerg. în 15/27 martie 1858

nestrămutat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 179-180]

12.

[Ghergheteg, 5 ianuarie 1859]

Domnule Doctore
Amicule Preadorite și Multprețuite

În scrisoarea mea cea de pre urmă înaintea cei prețuite a Tale din 19 noem. c. n. anului trecut însărcinate cu praurile în contra frigurilor pentru a cărora trimitere îți mulțumesc foarte îți scrisesem la capăt., sfârșitul adecă aceii scrisori cele trei de ce mă temeam că una mi se va întâmpla apoi așa și fu că cea de pre urmă ce tocmai nu doream mi se și întâmplă eu rămăsei aci unde eram și unde sunt ear Bezdinul nu mi se făgădui nici am sperință că mi se va da măcar că aceasta trebuia să se întâmple și fără de a cere eu de ar fi și Sf. Sa Patriarhul și respectivii D. D[omni] Ep[is]copi iubitori de dreptate și liberi de invidie și ură națională apoi de ar ave și câtă temere de D-zeu în sine. Am făcut toții pașii ce erau de făcut ca să mi se dee Bezdinul dorind numai ca să fiu și să mor mai aproape de voi din această unică cauză mai vârtos m-am rugat în scris, m-am rugat în persoană cu gura și mi se denegă chipul de rugare.

Aceasta mă supărase mult și prea mult. Dar eată deodată ce se mai întâmplă: nou numitul și sfințitul pentru Carleștat întru Ep[is]cop Serghie Caceanevski după 24 de zile a Episcopiei Sale muri noaptea cătră 1 a curgătoarei luni în Timișoara ce-ți va fi bine cunoscut. Întâmplarea aceasta încât de neașteptată întru atât de tristă îmi înoi temerile cele trei din întrebare de care am toată dreptatea a-mi aduce aminte. Și crede-mă că ear se va tâmpla cea de pre urmă. Fie ce va fi mâne. Plinească-se voia lui D-zeu cea sfântă carele ne făcu și prin aceasta neprevăzută a sa faptă a ne învinge, că mâna lui cea sfântă și nevăzută ne povățuiește și ne poartă întru toate, apoi când gândim că am dobândi lumea, în groapă ne sălășluiește.

Până în clipa de față a bună samă încă nu știu că cine va veni la Bezdin de arhimandrit.

Pentru împărtășirea cunoștinței despre „Baunscheidtisum" îți mulțumesc. Laudă Domnului, până acuma n-am lipsă de el dar îmi aduc aminte.

Domnului Popovici Iani i-am scris nu de mult, pe ziua Sfântului Ioan, care îți poftesc și ție să o petreci cu voie bună pre la frații noștri Ioani, socot că-mi va fi fost și primită scrisoarea.

Amicului nostru Dobran încă i-am scris nu de mult la Viena. Despre rătăcirea lui Mezei[259] am înțăles din scrisoarea ta mai întâi.

Frate-meu Vasile mi-au scris nu de mult din Cernăuți în Bucovina. El și în al 52-an al vieții sale tot cu sânge de cătană. Dar aleușenii[260] tare îl poftesc și-l cer lor de preot.

Din colindele ce le va da nepotul Tău M la lumină mi-ar părea bine să capăt și eu vre-o carte pre bani, vezi bine.

Dacă îmi va da D-zeu viață și sânătate și de mă va avea mai Marele mi-am pus în gând acolo după Paști, în aprilie să te cercetez la Arad.

Fraților noștrii carii își mai aduc aminte și întreabă ceva de mine, siceră salutare din parte-mi ear doamnei tale soții și coconiței fice împărtășește cea de mai fierbinte iubire salutare ce o primește și singur cu bună voie de la cel stimându-te adevărat cu dulce, în gând, sărutare sânătos râmâie

În M. Cerg. în 5 ian. 1859

al tău
adevărat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss,, 1015*, f. 181-182]

---

[259] Este vorba de preotul profesor Ioan Mezei de la Institutul Teologic din Arad, în 1853 ajuns confesor militar în Regimentul de Infanterie 46 al arhiducelui Carol Ferdinand.

[260] Locuitorii din Alioș.

13.

[Ghergheteg, 8 august 18591

Domnule Doctor și Profesor
Amicule din inimă adevărat iubite și niccând uitate!

Grăbesc a-ți răspunde la mult prețuita ta scrisoare din 17/5 a curentei luni ce numaidecât îmi veni la mână sperând că doară te va afla aceasta al meu la acel răspuns încă în Arad.

Moartea neuitatului nostru amic H[261]. care avu ceva analogie cu visul meu, despre care am fost înștințat mai întâi prin o scrisoare a D. Pop. Iani apoi prin nepotul tău și acuma prin tine, m-am supărat întru adevăr, mult, dar ce avem altă de făcut știind că tot aceea soartă ne ajunge astăzi-mâine și pre noi, decât a zice: „D-zeu să-l erte și fiei țărâna ușoară". Mă mângâie întru câtva vestea că au lăsat după sine așa frumoasă avere. D-zeu fie văduvei și coconițelor răposatului în ajutor.

Nepotul Tău m-au îmbucurat cu *Colindele* trimise dar mi-ai causat și întristare prin vestea că nu e sânătos. Ar fi bine dacă s-ar mai cruța cu lucrarea și cu abaterea de la ginta principală, precum zici de s-ar avea...ei, dar cine-i poate, de Dumnealui, ceva face [?].

Pre autorul „*Calendarului civilisat*" îl cunosc prea bine, el știe da și pășește pe cai furați. Qvousque tandem?

---

[261] Să fie Dimitrie Haica?

Cu D. Pop I. cam așa stau, că când fuse aici la mine mi s-au făgăduit că-și va aduna banii pe noiemvrie viitor, ce abea aștept să se întâmple și să-ți pot căpăta, banii, la mână.

Eu voi călători în săptămâna viitoare prin Banat pre lângă Timișoara până la Jabăr lângă Logoj la frate-meu Dionisie unde voi să ajung pre Sfântă Mărie Mare ca în 16/28 a curentei, duminică să fiu de față la nunta ficei sale care se cunună într-a ceia zi cu feciorul protoprezviterului din Dobra. Ce bucurie mi-ai mai face de ai putea veni și tu pe atunci acolo ca să ne întâlnim și de acolo să mergem la olaltă la Buziaș apoi măcar să venim și până aici la mine, să vezi unde trăesc eu. O, Doamne dă să ne întâlnim!

Aceasta din inimă poftind și în gând sărutându-te rămân al tăi

Adevărat amic
Patr.

În M. C. în 8 aug. 1859

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 183]

14.

[Ghergheteg, 11 septembrie 1859]

Domnule Doctor
Amicule Prea Iubite și Mult Stimate!

Prafurile în contra frigurilor au fost prea bine venite. Pațienții[262] mei așteptau după ele cu gurile căscate, apoi veni vremea numaidecât după ele trebuie să casc și eu a mea, că apucându-mă în 7 a curgătoarei neşte friguri grele mă aruncară în pat şi mă siliră să mă hrănesc şi eu cu acele prafuri de la Tine în 28 aug/9 sept. a.c. trimise pentru care, eată, şi alăturez aci, cu mulţumitâle 5 fl. 25 cr. Mai adaug un fl. ca să aibi bunătate a mă prenumera la 2 „*Calendare civilisate*", doară mă voi mai ţivilisa şi eu ceva.

---

[262] Pacienții.

Gazeta Transilvaniei n-am văzut-o de trei ani de zile, nici de curând când fusei prin Banat nu dădui cu ochii de ea nicăierea. Dacă o ţini, Te rog ca să-mi scrii, cum ese, mai umblă cu ea şi foaia, şi care li preţul? Că aş vrea de timpuriu a mă prenumera pe a[nul] v[iitor] 1860.

Îmi pare foarte rău că nu ne întâlnim la B[263]. dar mai rău îmi pare că Doamna Ta au fost bolnavă. D-zeu să-i fie întru ajutoriu şi Dumneeaei şi ţie şi coconiţei şi vă ţină în viaţă şi sânătate, apoi ne vom vedea cu altă ocazie.

Despre Bezdin acuma aşa stă secretul cel mai strâns, ce adecă nime nu ştie, că acolo să meargă Irunici, Arh[imandritul] de la Cruşedol, eară aici în locul lui să se întoarcă Nako, carele au şi lăsat Mesiciul şi aşteaptă în Carloviţ până va veni Ir. din Croaţia. Irunici s-au declarat mai nainte vreme, că nu va merge nici la B[ezdin] dar va face acuma şi ce capăt va ave graba? Vom vede peste puţin timp.

Fi a lui D-zeu şi sânătos celui ce sărutându-te rămâne al tău adevărat amic

În M. Cereg. în 11 sept. 1859

Patrichie

---

[263] Buziaş.

[B. A. R. *Mss.*, *1015*, f. 184]

15.

[Ghergheteg, 16/28 noiembrie 1859]

Domnule Doctore
Amicule Preadulce și Mult Dorite!

Scrisoarea ta din 19 a curentei c. n. o primii cu bucurie în 13/25 aceștia când tocmai călătorea nepotul meu, clericul absolut Șt. Ștefănescu cu una a mea din 12 noem. a. c. cătră tine.

Îmi pare bine că-mi scrii că M[ăria] Sa D[omnul] Ep[is]cop[264] s-au întrămat întru atâta cât acuma se poate și scula și îmbrăca. De-va D-zeu de i se vor întări și picioarele și va fi bine.

Socru-Tău putea să șadă pre pace dar apoi așa au făcut de astăzimâne se va zice, după ce au umblat au căpătat. Dee D-zeu să mint eu. Aș dori să înțeleg de la tine cât de curând că Muntean s-au fericit în Românie care se vede a fi pornit spre un viitor îmbucurător. Nu mai puțin doresc a înțălege că Doamnei Tale soții i sau restaurat sânătatea din deplin ce dee D-zeu cât de curând să se întâmple!

După ce ajunsesem în 9 oct. a. c. în Timișoara numaidecât și se aduseră două vești cu atât mai întristătoare cu cât îmi erau mai neașteptate. Una fu că D(omnul) Popovici Iani au muțit de tot, adecă de tot; alta că amicul nostru D[265]. în Viena se află în...*)

---

[264] Este vorba de episcopul Procopie Ivașcovici al Aradului (1853-1873).

[265] Ion Dobran.

Poți să-ți închipuiești cum de cu greu picară inimii mele pe carii – după tine și amiciția ta – mai mult îi iubesc și prețuiesc decât tot ce e în lume. Am întrebat după aceea cu tot adinsul despre amândouă întâmplările și din feluritele răspunsuri numai cu aceea m-am putut până astăzi tot cu durere odihni, că D[omnul] Iani e tare răgușit dar nu mut ear pre D. l-ar fi dus în Malerul cel mare, Nic. Chiș dar mai ales floarca acelui de doamnă cărora este el masae curător prin aceea că l-au induplecat de au stat bun și au subscris pentru ei după unii de trei după alții de cinci sute de mi de fl. care sumă neputându-să la timpul hotărât plăti kezes fizes au trebuit să devină în Suldenarest despre care însă încă nu sunt învins că să se fi întâmplat a bună samă? De la mai mulți am înțeles că nu, dee D-zeu să fie așa!

Obligațiunea despre datoria mea de la Boitor de 40 de f. M. c., oare unde se va alfa după moartea D-lui H. Mai ști? Fă ca dacă se va afla undeva să se predee nepotului meu Șt. Ștefănescu ca aceasta să cere a ecsecva pre calea sa, pre morbosul meu debitor.

Îmi vei face o plăcere dacă mă vei înștința despre *Gazetă* că este regulat cu *Foaia* împreună și că cât îi este prețul? Că aș vre de la 1 ian 1860 să mă prenumăr la ea.

Îmi pică foarte cu greu că mă batjocoriră așa de urât Patr. și Maș. prin aceea că puseră la B[266]. arh. mai tânăr decât mine dar n-am ce face, voi râbda și aceasta. Quouscque tandem? Vom vede doară așe vre D-zeu cu noi! Adevărat e că zisa lui Arhisiului din H. "Kaluger Katona Manastiri Kaszarany". Dar doream tare și să fiu mai aproape de frații mei. Vom căuta dară prin scrisori să ne apropiem și să ne tâlnim și de aici înainte unii cu alții. Respectoasă salutare din parte-mi Doamnei Tale soți și cuconiții, dulcei tale fice, eară tu primește stimă convenită și dulce, amicabilă, în gând sărutare de la cel ce rămâne

---

[266] Bezdin.

În M. Cereg. în 16/28 noem. 1859

al tău adevărat sincer amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 185-186]

16.

Din M. Cergeteg la S. Nicolae în 6 dec. 1859

Domnule Doctore și frate Șandore
Amicule adânc Stimate!

Numai o fată și câtă grija, câtă spargere de cap nu mă mir nimic îndoidu-mă, că așa e părintele cel bun și adevărat cum ești tu unul se îngrijește mult despre viitoarea soartă a drăgălașei sale fice cu e a ta una. Așa încep răspunsul a mult prețuita ta scrisoare din 29 noem./11 decem.a.c. și mă bucur că și s-au dat o ocazie așa plăcută întrebare a-mi pune la care grăbesc a-ți răspunde că dacă înțeleg eu bine scrisoarea Ta, nemotenia întră fica ta și tânărul pețitor este așa: El e cu soacră-ta frate de tată, adecă n-au avut cu soacră-ta o mumă, este totuși cu socră-ta în al doilea grad al nemoteniei de sânge, eară cu muierea Doamna Ta, în al 3 lea și cu coconița, fica Ta ca cu nepoata de nepoată în al IV lea grad ți în această întâmplare de nemotenie poate dispensa M. Sa.

Episcop Dieţezan, numai dacă va vre. Eată întâmplări de dispenzaţie în mai aproape grad de nemotenie.

Răposatul Episcop Jivcovici[267] a dispensat pe fratele Episcopului de acum a Timişorii, Maşirevici[268], de au luat pre sora muierii sale dintâi şi e de a doua soţie în grad al III lea. Patriarhul de acuma au dispensat pre nepotul de frate bun a răposatului Macsim Pascu din Logoj de au luat pre fica acestuia şi vara sa primară şi e de soţiea în gradul al IV linea directă. Cu atâta mai cu dreptul se poate dispenza fica ta cu tânărul peţitor deoarece ei se află în al IV grad de nemotenie în linea colaterală, că alta e line Braşai şi alta Fruşa şi Şandor. De le va fi rânduit D-zeu, deele noroc.

Despre Deleanu eu am fost înţăles că el s-au însurat şi mi se pare că au rămas văduv? N-aş dori ca cu aşa neam să te încuscrezi.

Precum văd nepotul meu St. Ştefănescu n-au ajuns fost în 29 noem. a. c. încă la tine?

Socru tău bine i s-au întâmplat. Ce au căutat au aflat. La *Gazetă* mă voi prenumera de aicea.

Întru altele sânătos fiind şi multumindu-ţi pentru cele împărătşite, pre lângă poftirea, ca Sărbătorilor Domnului ce se apropie cu Doamna Soţie şi coconiţa fică, cărora de la mine salutare dimpreună sânătoşi şi în pace întru mulţi ani să le petreceţi cu distinctă stimă rămân

al tău
adevărat amic
Patrichie

---

[267] Pantelimon Jivcovici, episcop al Timişoarei (1839-1851).

[268] Samuil Maşirevici, episcop al Timişoarei (1853-1864).

N B. Despre norocirea ficei răposatului M. mă bucur. Îi cunosc bărbatul.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 197-198]

17.

[Ghergheteg, 21 iunie 1860]

Domnule Doctore
Dulce și nicicând uitate Amicule Șandore!

Nu pot a mă îndepărta din Mânăstirea mea fără a nu-ți face cunoscută cauza și scopul călătoriei mele. Sâmbăta trecut în 18 adecă a curgătoarei având a ne aduna toți mai marii Mănăstirilor în Mănăstirea din vecinătatea mea, Cruședol pentru a alege doi deputați dintră noi carei să meargă la Viena ca să predee un răvaș în persoana Maiestății Sale în cauza Mănăstirilor de aici din arhidiețeză cu perneavorenii (?) lor de loc cum venii la locul adunării îmi produseră frații arhimandriți și igumeni o scrisoare scrisă din demăndăciunea Sf. Sale Patriarhului prin care înalt același descoperă voea sa, cum că la Viena cu recursul să meargă numai arhimandritul Gergeteagului și luând numai pe cutare domn mirean cu sine, fiind și așa arhimandritul Nicolaevici la V. carele tocmai în acea sâmbătă des de dimineață plecase dimpreună cu Sf. Sa într-acolo.

În urmarea acestei mă cuprinseră toți din toate lăturile cu rugări ca să primesc eu misiunea aceasta asupra-mi ce văzând că nu-i altcum ș le plinii voiea primii de la ei bani de călătorie și așa mâine des de dimineață voi pleca cătră Viena unde doresc să mă așez în cvartir, dacă va fi cu putință, la amicul nostru Dobran.

Îți va fi cunoscut că Ministerul Cultului am provocat prin Emisul său din 6/18 mai pre Episcopi ca să pregăteze proectele sale pentru îmbunătățirea stării și organizarea preoților nostrii în urmarea căreia emis frații noștrii coreligionari și scrie prin Novelele lor și altele și vreau să ceară congres fiind episcopilor apromis că pre septemvrie vor pute ține Sinod; dar voi faceți ceva; ce veți zice, ori cere voi; ce Timișoara, Logojul, Lipova etc.? Cum voiți voi să se doteze preoțimea noastră ?

Întru altele dragostei tale și mai departe recomandat cu distinctă iubire și stimă rămân al tău

În M. Cereg. în 21 iunie 1860

adevărat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 199]

18.

[Ghergheteg, 16/29 august 1860]

Domnule Doctore
Amicule Multdorite și Preaprețuite!

Îți mulțumesc din toată inima pentru prafurile trimise și toate cele împărtășite prin mult prețuita scrisoarea Ta din 31 iulie/12 august a. c.

Ne-au bătut peatra în 16 iulie a. c. nu atâta pentru a oamenilor cât doar pentru a noastre păcate și ne cresc mărăcini și scăeți pe drumuri, câmpuri și pășuni cât pentru a oamenilor, atâta și mai mult „tot pentru păcatele nostre!"

Îmi pare bine că ai vorbit cu D. Iani și că va rămâne acasă pentru că mi-am pus în gând să mă reped mai încolo și până la D. Voastre la Arad dacă-mi vor îngădui împrejurările și-mi va ajuta D-zeu încât ca să ne vedem întru atâta ca să așez doi nepoți ai mei acolo la școli. Despre acest propus al meu înștințez deodată și pre D. Pop. Iani. Eu până în oara de față sunt de următoarea părere că să plec de aici din mănăstire-mi în 11/23 sau 13/25 sept. și să ajung în Arad la Crucea Albă prin Jabăr, Aleuș în 16/28 tot aceiași luni seara ca în ziua următoare sâmbătă să-mi pot așeza nepoții. Dintră aceștia unul, Dionisie Miron, au săvârșit în Neoplanta a IV clasă gimnazială și aș vre de se va primi să-l dau în Arad în a 5 clasă. Mi-ar fi voia ca să-l pot așeza în cost în vreo casă de onoare unde s-ar vorbi mai mult unguréște. Pre al doilea dacă va fi să se primească adecă pre Porfirie Ștefănescu[269] l-am dat în Preparandie și în cost unde s-ar vorbi mai mult nemțește. Te rog ca până voi ajunge eu acolo să merculești ist fel de locuri pentru cost.

---

[269] Porfirie Ștefănescu a absolvit cursurile Preparandiei din Arad la sfârșitul anului școlar 1861-1862.

Pățania nepotului tău am auzit-o chiar din gura lui. Mulțumită domnilor I. și P. din O. cari i-au dat Consilium abenndi. Așa-i când omul de omenie se încrede și nu știe cui. Învețe-se din pățala proaspăt, minte și nu se mai încreadă tănuerelor cu două fețe.

Pre teatralistul din Beiuș îl știu și cunosc pre bine. Știu cum e în țară, cu sunt către cei ce trec de aicea. Țeranii care pre noi ne țin de șvabi, apoi cumnatul tău M. încă va fi așa socotit și în urmare cu simțimintele cu care se vor purta cătră el bucureștenii, nu va fi bine contenit.

Salută precum pre nepotul tău așa și precum M. dacă vor veni la Arad la tine.

Amicul nostru Dobran e sânătos până fusei în Viena și tot a doa, a treia zi m-au cercetat și acuma încă mi-au scris de curând. El se întărește în fire și poartă cu răbdare greotatea ce s-au tras-o cu bunătatea sa asuprăși zicând că are încă speranță de a se pute, cu vreme regresa ca să-și recâștige ce au perdut eară îndărăpt.

Dee D-zeu să ne [în]tâlnim după cum doresc eu și până atuncea să fi sânătos cu scumpa ta familie dimpreună celui ce rămâne

În M. Cerg în 16 avgust 1860

al tău
nestrămutat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 199-200]

19.

[Ghergheteg, 24 septembrie/6 octombrie 1860]

Domnule Doctor
Amicule preadulce și Mult prețuite!

În ziua despărțiri noastre de cătră olaltă ajunsei la Timișoara și încă în acea zi trimisei la Agenția Luntrilor cu vapor pentru Lada nepotu-meu, de unde primii răspuns, că acolo n-au ajuns; pentru aceea sperez că pe altă cale va fi, sau va ajunge la Tine, în carea întâmplare te rog, ca de loc să aibi bunătate a o expeda îndărăt pre calea, care vei înțălege că va veni mai repede la Agenția din Carloviț, unde voi da pre nepotul meu în a V(a) clasă gimnazială neputând fi în Timișoara pentru că n-au avut Testimoniul la mână, ș. a. primit. Domnului Iani spune-i multă închinăciune de sânătate și că scrisoarea D-Sale n-au ajus aici la Mine. Salutându-te și recomandându-mă și mai departe simțirei tale prietenii rămân

În M. Cereg 24sept/6oct 1860

al tău
de-a pururea amic
Patric.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 201]

20.

[Ghergheteg, 3/15 februarie 1861]

Domnule Doctor și Profesor
Prea iubite și mult dorite amicule Șandor!

De la primirea mult prețuitei tale scrisori din 1/13 oct a. tr. nu te mai supărai nici cu o scrisoare de ale mele și nu ț-aș fi spre greotate nici cu aceasta de mi-ar fi răspuns după așteptarea mea sau măcar fie cum, D[omnul] Iani la o scrisoare a mea ce i-am scris-o înainte de Crăciun și de nu ar fi aici timpul ca să plătesc ce-i de lipsă pentru nepotul meu din Prepărăndia voastră. Pre D[omnul] Iani l-am rugat în memorata mea scrisoare, ca să mă înștințeze de poate plăti din banii ce-i am la D-sa pentru nepotu-meu acolo ca să nu fiu sâlit a trimite bani de aicia dar D-sa eată că tace, ce mă face a-mi aduce aminte despre deodinioară zisă ta despre acei bani dar apoi acuma ce am de făcut ? Când sunt în mâinile D-sale. Drept aceea te rog să nu-ți fie cu greu a grăi cu întiea ocazie pre D[omnul] Iani ca, de poate, să-ți dee din banii mei 50 de fl. v. a. pentru cost, pe următoarele 5 luni și cât se cuvine pentru privat apoi ce va mai fi nepotului meu de neîncongiurată trebuință aducându-i aminte și despre scrisoarea ce i-am scris-o apoi de-și va răspunde earăși cu „servus" fi bun și fă suma singur sau dacă n-ai ave când, prin prepărandul nostru cunoscut ca să-ți-o espedez cât de curând că eu vreau să-m țin cuvântul și să plătesc pentru nepotul meu la timpul său. Aș vre tot de o dată să știu cum că tânărul acesta cum se poartă, ce spor face întru învățături și cum că este oare vrednic ca să cheltuiesc eu pentru el și mai departe?

Viața constituțională ni se încep și o vedem cum merge ! Cu dreptate ca funia în sac. Eu o petrec din cele prin novele despre ea publicate cu luare aminte și văd că fraților noștri români pretutindeni și se face nedreptate așa aș zice eu din cele ce se tâmplară cu restaurațiuniile de comitate în Arad, Bihor. Timișoara și Torontal, aci mai ales cu M. Mi se vede din toată decurgerea celor ce se fac cum că nou numiții comiți supremi au instrucții secrete după care au a pășii îndeplinirea cu ce indivizi de ocârmuitori și diregători de comitate. Mai aștept cu săte să văd mai pre urmă ce s-au făcut și în Logoj? La noi aici în comitatul Sremului încă se vor începe mâne 4/16 a curgătoarei luni pentru alegerea diregătorilor de comitat conferințele la care eu n-am putut dar nici am pre vrut a mă duce. Din partea Sf. Sale Patriarhului s-au făcut toate pregătirile ca îmbarem aci să easă bine și după poftă pentru sârbi ce ar fi și cu toată dreptatea, alegerea diregătorilor de comitat. Vom vede!

Din ținerea Sinodului 2/14 a curentei nu-i nimica. Eară după rânduielile venite de la înalta ocârmuire și Banul Soccevici, comisarul rânduit la deschiderea acelui Sinod, lucru gata se mă țină, dar Sf. Sa Patriarhul după cum am înțăles ar fi nimicit ținerea acestuia din ce cauză, bine nu știu. Așa-i și cu congrsul, nihil certi.

Pre S[fântul] Ioan îl veți fi petrecut doară și în anul acesta în sosietate și cu voie bună? Dar cu M[ăria] Sa D[omnul] Ionescu ce-i? și este adevărat că Pop Ianoș e acum protopop în Boroșineu, apo de-i așa ce-i cu Ter.? Treaba cu banii mărunți e și acuma tot încurcată și aci la noi apoi tot așa cred că va ține și pre la voi, pentru aceia alăturez aci pentru Postporto 20 de cr v. a.

Carele între altele din Pronia de sus, sânătos fiind cu adevărat amicabilă iubire și distinctă stimă râmân

În M. Cerg. în 3/15 feb 1861

al tău
nestrămutat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss.*, *1015*, f. 202-203]

21.

[Ghergheteg, 18 februarie 1861]

Domnule Doctor și Profesor
Preasfinţite și mult Iubitule Amicule Tănase!

Amăsurat îndumării Tale am scris Domnului P. I. și scrisoarea am pus-o într-a nepotu-meu preparandului Porfirie Ștefănescu carele va veni cu aceea la tine, apoi se va duce la D. Iani, unde va săvârși se înțelege, apoi despre resultat vei binevoi a mă înștința la timpul său.

Îmi pare rău că te lauzi slab cu sănătatea, dee D-zeu, ca cât de curând să-mi poți scriea cum că sunteți sânătoși toți deplin sânătoși.

În Torontal M. înțălege Mocioni, asupra căruia au debahat ungurii multe urâte, că-i „hazaarulo" etc. etc.

Despre Logoj încă n-am cetit nemica. Sunt prea curios că cum se vor lăuda aici românii noştrii.

Mă bucur că la Magistratul oraşului Arad mai apucă loc şi dintră ai noştrii câţiva.

La noi, pre aicea, încă va să se înceapă viaţa constituţională. Mâne plec şi eu la Vucovar, să ne alegem comitatului Sirmiumului.

Mulţumindu-ţi pentru aducera aminte de P. Porfirie din 26 a. c. sânătos, cu toată stima rămân al tău nestrămutat sicer amic

Patrichie

În M. Cer. în 18 fevr. 1861

[B. A. R. *Mss.*, *1015*, f. 204]

22.

[Ghergheteg, 10/22 iunie 1861]

Domnule Doctor şi Profesor
Amicule sincer Amate şi nici quando Uitate!

Sau că n-ai primit scrisoarea mea din 19 aprilie a. c. sau că vrei să-mi dai împrumutul, că şi eu cam câte uneori mai îndelung nu ţ-am scris răspuns la mult stimatele Tale scrisori ori că doar sânătatea nu-ţi în favorită stare; fie cauza ce va fi numai cea de pre urmă nu; căci nu-mi scrii eu ne mai aşteptând după „Adevărat că au înviat!" eată ce-ţi scriu mai ales din acel îndemn că doresc să ştiu mai sunt ceva bani de lipsă cătră cei ce i-am trimis pre al doilea semestru pentru nepotul meu din Preparandie P. St. şi de sunt, câtă sumă? Ca să-i pot trimite la timpul său pentru ca să nu aibe, nepotul meu, nici o pedecă de a pute veni încoaci după depunerea ecsamenului ca să petreacă vacanțea aici la mine.

D Iani Pop., eu aş zice, din cele ce citesc prin novele că e ales deputat de la Radna şi se află acuma la Pesta? D-Sa mi-au scris „tandem aliquando" apromițând cum că îmi va trimite computul banilor ce mi manipulează precum mi-au apromis și de alte ori dar nicicând n-au împlinit, precum va face și acuma.

Tot ce ne ocupă acuma pre aici mai mult e jubileul Sf. Sale PATRIARHULUI ce se va ține mâne la care sânt invitați și din preoții mânăstirilor din muntele Almus (Fruscagora) doi arhimandriți și doi igumeni și cu care ocazie se vor ridica mai multe individe la distincte trepte biserice și arhimandritul M. Cruședol, Nichifor Truici, la grad de arhiereu.

Carele întru altele din mila lui D-zeu sânătos fiind și aceasta și ție și dulcei tale familii pre carea o salut din inimă curată poftindu-vă, cu multă stimă rămân

În M. Cereg. în 10/22 iunie 1861

al tău
adevărat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 205-206]

23.

[Ghergheteg, 3/15 martie 1861]

Prea stimate Domnule Doctor și Profesor
Frate și Amicule Șandore în seculii seculilor neuitate!

La mult prețuita ta scrisoare din 10 a curentei s. n. grăbesc a-ți rescriea că de gâceam în 18 a trecutei luni resultatul ce-l avu scrisoarea mea cea prin nepotul meu Porf. St. Domnului P. Iani înmânată îți trimiteam încă suma cerută pentru susținerea acum numitului meu nepot din Prepărăndia noastră arădană dar apoi speram că D[omnul] Iani nu va suferi ca să trimit eu bani de aicea având acolo; deci dar de oare ce se întâmplă așa cum mă înștințași prin sus lăudata ta scrisoare alăturezi a plăti deloc cum îți vor veni la mână cele de plătit.

Ce se atinge de cost socot că doară găzdoaea lui P va fi conentă dacă i se vor mai adauge 2 fl. la toată luna până la toamnă; și așa săi dai pe toată luna câte 12 fl. înainte sau măcar și pe 2 l[uni]. După cum vei afla tu de bine numai să se plătească în tot locul și toate ce sunt pentru nepotul-meu de lipsă și să se deplinească toate trebuințele acestuia ca să nu aibe nime ocazie a zice că n-aș fi om de omenie. Te rog să plătești din această sumă și postporul pentru scrisorile care după îndătinata ta amicabila bunăvoință îmi vei trimite că ce se va mai pofti către această aci alăturată sumă de 70 de f. Până la toamnă eară voi mai trimite şi la timpul său ca să nu mai năcăjim pe D[omnul] P. I. fără de sucţes.

Aşa părtinиră Arh[ima]n[dri]ţii de acolo treaba românilor! Dar nu pentru că-s călugări după cum scrie corespondintele *Telegrafului*, destul de greşit că pentru că e cineva călugăr nu urmează că e om de nimica. Aceia vorbiră aşa nu ca călugări ci ca oameni bl....ţi cum au fost şi înainte de călugărie - cine-i ştie - deasemenea îi va judeca.

Românii de pre acolo au toată dreptatea a trâcni şi din zi ce merge tot se ridică asupra cerului politic, carii se îngroaşă într-atâta cât cu greu e de a pute crede că vor trece fără fulgere, tunete şi începe a se exploda; apoi de vor trece cumva, ce să dea D-zeu, fără acesta în iunie şi iulie, abea în august, septembrie vom putea mai uşor şi liber răsufla.

Mă bucur că bravul şi vestitul tău nepot e onorat cu titlul de diregătorie în comitatul Craşoului dar mă mir că au trebuit să-i dai tu de la tine ceva ajutori de bani pentru depunerea riguroaselor examene!

Cât îmi aduc aminte că el au ridicat de curând, după cum am cetit în novele, la şcoala din Lipova, şi verum est, o fundaţie; apoi iarăşi socotesc că familia M. îl va ajuta din destul pentru ce eu nici aş fi îndrăznit, în starea ta fiind, din aceste cauze, ai oferi ceva ajutor.

Îmi pare foarte rău că, catedrala noastră din Arad se va dărăpăna. Către slaba stare a sânătăţii doamnei, bunei tale soţi pre care o salut cu stimare dimpreună ţi pre coconiţa fica ta sunt cu compătimire, D-zeu să o însănătoşeze !

La noi se înştală, în săptămâna trecută, supremul comite şi se restaură comitatul în rând bun spre îndestuarea unora şi neîndestularea altora după datină. Congresul numai din sârgi, e aici în Carloviţ.

Carele întru altele sânătos fiind, cu toată stima rămân al tău

În M. Cer. în 3/15 martie 1861

nestrămutat
amic
Part.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 206-207]

24.

[Ghergheteg, 19 august 1861]

Domnule Doctore şi Profesor,
Amicule sincer amate şi mult stimate!

În urmarea mult preţuitei Tale scrisori din 17/29 martie a. c. pre lângă „Hs. au înviat", ca salutare la luminatele sărbători a Învierii Domnului ce se apropie, binevoieşte a primi de la mine şi cuvincioasa mulţumită pentru ostănelile ce le-ai pus în privinţa nepotului meu ca împărţirea banilor ce ţi-am trimis şi păstrarea restului rămas din aceea.

Domnul Iani abea îmi trimisă mai pre deunăzi cu răspunsul de tot mîrşav, numai cu apromisiune că-mi va trimite oare ce socoată dar de bani nu face nici vorbă. Mă tem că tu nu vei fi prooroc mincinos.

Întâmplarea de la Lipova m-au supărat mult precum și dărâmarea catedralei din Arad.

D. Marianescu nepotul tău oare nu putea fi ales din C. Logojului de deputat? Aud că pre Murgu Eft. îl vor fi ales în săptămâna trecută, din cercul Logojului, în care ajunse D-Sa din Vaț spre acest scop.

D. Cernovici T. mi s-au declarat în Carloviț că va primi alegerea de la Bașahid ca mai întâie și va fi sâlit a refuza cea de la Radna. De au făcut așa? Atunci veți fi ales sau veți alege alt deputat, și pre cine?

În D. Popa, de au putut refuza cu inimicii săi, sunt învins că vom ave un deputat bun.

Congresul estraordinar din Carloviț a căruia lucrări le veți fi cunoscut cu deamănuntul din An. Zeitung, se răsfiră, urmările formulărilor, prin acelea făcute, cine va trăi le va vede.

Carele sânătos întru altele din grația divină, fiind și repetând cătră Prea Stimata Doamna Soție și coconițe fica Ta: „Hs. au înviat” cu respectuasă, sincțeră salutare rămân al Tău

În M. Cere. în 19 aug. 1861

Sințer și stimători amic
Patr.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 208-209]

25.

[Ghergheteg, 17 februarie/1 martie 1862]

Domnule Doctor și Profesor
Amicule Preadulce și Adevărat stimate!

Tăcurăm și încă preaîndelung. Eu de la primirea multprețuite-i tale scrisori din 18 dec. nou a. t. nu-ți mai scrisei până astăzi nimica dar ce și știam scria? când lumea prin novele vorbește, strigă și zbiară apoi din ceste știm tot ce se întâmplă și ce nu se mai întâmplă în lume; ba ne mai aduc la cunoștință și despre ce oamenii nici că au visat, apoi nu mult după aceea eară le revocă ca neadevărate. Ne spun novelele mai tot ce la voi în Arad, ce în Logoj și ce în Ardeal se luară, ce se mișcă în România și ce se întâmplă în Iași, unde nemaiauzit, revoltară băieții și băietele. Dar să mă întorc la scrisoarea ta.

Îmi pare bine că nectarul ce ți l-am trimis au ajus la mână și că ți-au plăcut. Mă mir că D[omnul] Pop Iani într-o scrisoare ce mi-o scrisă nu de mult nu face nici o aducere aminte. Poate că nu i-au plăcut? D[omnia] Sa îmi scrie și mă asigură, în urmarea unei scrisori a mele, că-mi va trimite cât de curând pre rând banii despre ce mă îndoiesc tare, pentru că asemenea mi s-au apromis și an și n-au plătit.

Ar fi bine dacă cele ce făgăduiesc în V. s-ar plini, acele însă sunt numai amăgiri, năluciri și bucuria bolândului. Acolo se făgăduiesc toate și nu se dă nimica, acolo au drept toți mai bine să zică tuturor se dă drept și bacsamă tocmai pentru aceea tuturor se face nedreptate. „Reliqva corolaria hinc sua spante sluunt" Apoi ce-i cu limba? Văzurăm și vedem că numai cât nu ne smulg cea din gură ca să nu mai vorbim cu ea, a noastră cei constituționali ci și cei provizori absolutistici și D-zeu știe cum să-i mai numim, cu comisarii dimpreună n-o ineacă. Și nu merge altcum nici altora. Consulul din Neoplanta fu depus pentru apărarea limbei. Și ce fu cu Logoju? Chaos întru toate apoi ce mai avem de sperat. Mitropolie ortodoxă română Doamne miluiește-ne! Și dă-ne Doamne!

Mă bucur de norocirea ficei D[omnului] Prota, cocoanei Hermina.

Despre Muntean și eu țin că nu-i va plăce în Romanie și că nu va rămâne acolo îndelung pentru că precum văzurăm din întâmplările din Iași, az-mâne vor scoate băieții și băietele în cari se vede a fi însuflat până la fanatizme cu spirit naționalo-pământean înfocat pre toți veneticii din Românie, afară.

Astăzi primi o scrisoare de la nepotul meu din Preparandiea noastră de la voi din Arad care mă supără, prin aceea că va să fie asentat la oaste și că astăzi tocmai va fi vizitat în Lipova. Mă mir că din partea M[ăriei] Sale D[omnul] Episcop ca a supremului inspector școlar, nu s-au făcut pașii în această privință pe calea sa la locurile cuvincioase ca prepăranzii încă să fie exceșți de la recrutație ca gimnaziști, clericii și novițiі noștrii. Eu așteptam de la nepotu-meu, Porfirie Ștefănescu ca să mă înștințeze despre decurgerea examenelor și de pre cheltuiala câtă îi va da lipsă până la toamnă și apo de odată căpătai de la el ce n-am așteptat ce nu mă îmbucură nicidecât. Dar apoi ce e de făcut, aceasta e, și dacă îi va fi dat de D-zeu să fie ostaș, el rabde, spună-se și nu să supere că doar nu va merge numai el singur și unicul din Prepărăndie. Săracii preoții nostri și feciorii lor că ce zile au ajuns astăzi.

Dar vai și de băieții prepăranzi absoluți și neabsoluți!

Aștept cu dorire să fiu înștințat cât de curând că folosâtus-au ceva cu recursul trimis după cum îmi scrie la locțiitorime sau că prin vizitațiunea de astăzi s-au aflat bun de recurs și că s-au așezat ori ba.

Sânătos întru altele din grația divină fiind amicabelelor Tale sânțiri și mai departe recomandat pre lângă poftirea de toate cele bune și rugarea de a împărtăși din parte-mi respectuasă salutare Doamnei soției și coconiții ficei Tale, cu toată stima rămâi

În M, Cergeteg în 1 martie/17 fevr. 1862

al tău sincer amic
Patrichie Popescu Arhim.

[B. A. R. *Mss., 1015*, f. 210-212]

26.

[Ghergheteg, 14/26 aprilie 1862]

Clarissime Domnule Doctor și Profesor
Amicule Adevărat Stimate și Neuitate !

Cu apropierea Invierii Domnului să ne apropiem și noi, ca amici intimi, unul cătră altul să ne întoarcem la datina noastră de anțeri și mai nainte ce o neglijarăm în anul trecut și să ne întâlnim, la această înaltă sărbătoare - neputând în persoană - în scris și în gând, apoi pre lângă astfel de tâlnire dulce îmbrățișându-ne să ne salutăm ear cu: „Hs. au înviat!" având tare sperință cu dor bun și fierbinte că doară va da bunul D-zeu și iubirea de dreptate a înălțatului împărat ca pre lângă învierea lui Hs. să reînvie în a. c. și ortodocsa noastră Mitropolie dimpreună cu propășirea în cultură și libertate întru atâta până astăzi scăpătatei, asupritei, apăsatei și mult năcăjitei noastre națiuni române pre care să o binecuvânteze...*) D-zeu și mila împărătească ca să fie mai fericită decât cum au fost până acuma. Fie! Fie!

La vorbe muerești – în urmarea mult prețuitei tale scrisori din 8/20 martie a. c. adaug aici – nu mi-am plecat nici când urechea, nici o aplec astăzi, ci le las neluate nici într-o socotință.

Îți mulțumesc pentru cele împărtășite despre nepotul meu P[orfirie] Șt. și-mi pare bine că s-au slobozit de cătane. I-am scris să se prezinte Domnului Popovici Iani ca să-i dee 70 de f. ca să-și deplinească lipsele ce le va ave până va căpăta Testimoniea din Prepărăndie. Nu știu de au căpătat?

D. Pop. I. se poartă rău cu banii ce mii manipulează. Pre lângă toate apromisiunile nu mi-i mai trimite, ce mă supără nu puțin și-mi dă teamă că nu i-oi mai vede, aceia, nicicând.

Că vă merge așa cu greaua dobândi întemeerea unei asociațiuni de lectură, îmi pare foarte rău. Dar cu reedificarea biserecei catedrale cum vă merge treaba ? Mă bucur că și dintră bărbații noștrii înaintează unii în posturi de diregători mai înalte precum Dl. Șerb și Ionesco. Pre lângă respectuoasa Doamnei Soției Tale și Coconiței, apoi lui fratele Pulio un „Hs. anesti" cu o dulce în poftirea de tot binele sunt, râmîn al tău adevărat amic.

În S. M. Cerg. 14/26 aprilie 1862

Patr.

[B. A. R. *Mss.*, *1015*, f. 213-214]

27.

[Ghergheteg, 20 iunie 1862]

Domnule Doctor și Profesor
Iubite Preaprețuite și Multstimate Amicule!

Mult prețuitele Tale scrisori din 14/26 aprilie și 8/20 iunie a. c. îmi aduc știrea cea mai dorită și mai plăcută. Știrea despre măritarea coconiței, bunei Tale Fice ce în sperință eară ceastă mai aproape de adevăr pentru că, precum în cesta de pre urmă îmi scrii, s-au încheeat și credința. Dee Atotputernicul D-zeu ca adevărul să fie deplin prin cununie și traiul cel bun al tânărilor preste carii să se verse de sus binecuvîntarea, darea cea bună, și tot darul de finit ca să poată trăi laolaltă sânătoși și întru cea mai deplină îndestulare spre bucuria și mângîierea și a ta și doamnei Tale soții și, eartămi să zic, și a mea, până voi mai fi vii-fie ! Fie ! și iar fie !

Ați făcut prea ințăleptăște că nu v-ați apărat și lăpădat de tînărul carele e așa precum mi l-au descris și coconița fica ta prea bine că au preferat a întinge acestuia mâna sa.

Cu receala socru[lui] tău în cauza de față nu gândiți mult că va supăra-o îngrijirea vostră a părinților și călduroasa iubire a tânărilor întră sine. Îndepărtarea locului încă nu vă supere niccând că az-mîne va fi Deva cel mult 4-5 ore departe de Arad prin drumul ferecat, eată cum: Arad – Lipova – Saleșinț - Valea Mare - Deva. Sperăm barem așa. Îmi pare bine despre înaintarea edificării la beserica catedrală. Cumnatu-tău S. M. face bine că vre să devină în rândul preoțesc și la vreo parohie. Aceasta trebuia de mult să facă.

Nepotul meu Porf. St. să se ducă, dacă nu-i va trece durerea de ochi până după depunerea examenului la Logoj unde-l va tămădui un cojocar carele au tămăduit și pre fratele său Iosif alias Pișta.

Arh. M. face destul de rău că nu-ți trimite biografia răposatului Loga! au poate că nu vre să-l dee în rând cu românii ci ca Disconovici cu s[ârbii]. Sînt de tot felul în lume.

Începând a grasa pre aici frigurile îndrăznesc alătura aici 5 fl. v. a. cu rugare să binevoiești a dispune pentru prețul ce va cere preste postport să mi se trimită cât de curând „Andrenische Zieberpulfer".

Despre întemeinda Voivodală și Mitropolia noastră acuma se tace. Despre Congres se vorbește că se va ține.

Salutându-te pre lângă dulcea, în gând sărutare mai departe lor sențiminte amicabile, recomandat rămân

În C. M. Cergeteg în 20 iunie 1862

al tău
nestrămutat amic
Patr.

[B. A. R. *Mss, 1015*, f. 215-216]

BIBLIOGRAFIE

1. Andea, Avram, *Două scrisori din 1848 despre evenimentele din părțile Banatului și Aradului*, în „Ziridava", XIV, 1982;

2. Ardelean, George, *Istoricul episcopiilor noue. Studiu istoric*, Sibiu, 1901;

3. Bocșan, Nicolae, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea: cazul mitropoliei române*, în vol. Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean, Ioan-Aurel Pop, „Etnie și confesiune în Transilvania (secolele XIII-XIX), Oradea, 1994;

4. Bocșan, Nicolae, Vesa, Pavel, *Andrei Șaguna și Episcopia Aradului în lumina corespondenței (1846-1865)*, în vol. „Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu Dr. H. C. Universitatea Oradea – o viață în slujba Bisericii și a școlii românești", București, 2005;

5. Bodea, Cornelia, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvană dintre anii 1786-1830*, în „Studii", IX, 1956, nr. 1;

6. Boroș, Ioan, *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj*, Lugoj, 1927;

7. Botiș, Teodor, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922;

8. Cârstea, Sebastian Dumitru, *Activitatea național-politică a mitropolitului Andrei Șaguna*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania", coord. de Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Editura Andreiana, Sibiu, 2008;

9. Ciorogariu, Roman, *Din corespondența lui Șaguna cu Patrichie Popescu*, în „B. Ș.", anul XLI, nr. 37, 10/23 septembrie 1917;

10. Ciuhandu, Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830-1840)*, Arad, 1935;

11. Cornean, Nicolae, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940;

12. Demșea, Dan, *Un studiu al abonaților la cărțile românești. Cărțile cu prenumeranți la Lipova*, în „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național - cercetare și valorificare", II, București, 1983;

13. Dudaș, Florian, *Odoarele vechii catedrale ortodoxe a Bihorului*, Oradea, 2005;

14. Lițiu, Gheorghe, *Profesorii clericali Patrichie și Ghenadie Popescu*, în „B. Ș.", anul LXVIII, nr. 44, 29 octombrie 1944;

15. Lițiu, Gheorghe, *Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862). Din corespondența lui inedită*, în „M. B.", anul VIII, 1958, nr. 7-8-9;

16. Lițiu, Gheorghe, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în „M. A.", anul XVI, 1971, nr. 9-10;

17. Lițiu, Gheorghe, *Eparhia Aradului și a Bihorului. 1848-1860*, Oradea, 2003;

18. Mager, Traian, *Școalele de la Hălmagiu în epoca absolutismului. 1850-1860*, în „B. Ș.", anul LIII, nr. 9, 24 februarie 1929;

19. Munteanu, Ioan, *Problematica școlară și bisericească în revoluția de la 1848-1849 în Banat*, în vol. „Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istoriografică", Coordonatori: Camil Mureșan, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2000;

20. Naghi, Gheorghe, *Continuitatea ideilor pașoptiste în mișcarea petiționară românească*, în „M. B.", anul XXIX, 1979, nr. 10-12;

21. Păcățian, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Ed. a II-a, vol. I, Sibiu, 1904;

22. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, Ediția a II-a, București, 2002;

23. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, Iași, 2008;

24. Păcurariu, Mircea, *Mitropolitul Andrei Șaguna în istoriografie*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania", Sibiu, 2008;

25. Popeangă, Vasile, Găvănescu, Eduard I., Țârcovnicu, Victor, *Preparandia din Arad*, București, 1964;

26. Popeangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821-1867*, Arad, 1979;

27. Popeangă, Vasile, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la episcopia ortodoxă a Aradului* (Prefață P. S. Episcop dr. Timotei Seviciu, Studiu introductiv, note și comentarii de prof. dr. Vasile Popeangă), Arad, 1986;

28. Popeangă, Vasile, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale 1807-1948*, Arad, 2006;

29. Popovici Barcianu, Sava, *Abecedariu pentru folosul școalelor de legea greco-răsăriteană*, Sibiu, 1851;

30. Popovici Barcianu, Sava, *Istoria biblicească, întocmită pentru folosul școalelor de legea dreptcredincioasă a Răsăritului*, Sibiu, 1851;

31. Puşcariu, Ilarion, *Metropolia românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania. Studiu istoric*, Sibiu, 1900;

32. Stiger, Simona, *Asociaţionism şi emancipare în Transilvania până la primul război mondial*, Arad, 2001;

33. Stiger, Simona, *Mişcarea feministă românească din Transilvania (1850-1914)*, în vol. „Prezenţe feminine. Studii despre femei în România", Cluj-Napoca, 2002;

34. Suciu, I. D., *Câteva precizări privitoare la arhimandritul Patriciu Popescu*, în „R. I. R.", vol. XII, 1943, fasc. III;

35. Suciu, I. D., *Nicolae Tincu Velia (1816-1867), viaţa şi opera*, Bucureşti, 1945;

36. Suciu, I. D., *Revoluţia de la 1848-1849 în Banat*, Timişoara, 1968;

37. Suciu, I. D., *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1977;

38. Suciu, I. D. şi Constantinescu, Radu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timişoara, 1980;

39. Şaguna, Andrei, *Memoriile arhiepiscopului şi mitropolitului Andrei Şaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923;

40. Şaguna, Andrei, *Corespondenţa*, vol. I/1 Ediţie, Studiu introductiv şi note de: Nicolae Bocşan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, 2005;

41. Tincu-Velia, Nicolae, *Istorioară bisericească politico-naţională*, Sibiu, 1865;

42. Vesa, Pr. dr. Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalităţi (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006;

43. Vesa, Pr. dr. Pavel, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Arad, 2008;

44. Vesa, Pr. dr. Pavel, *Episcopia Aradului și mișcarea pentru separația ierarhică de Mitropolia de Carloviț în timpul episcopului Gherasim Raț*, în „R. T.", Serie nouă, anul XVIII (90), aprilie-iunie 2008;

45. Vesa, Pr. dr. Pavel, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, 2008;

46. Vesa, Pr. dr. Pavel, *Legăturile Episcopiei Aradului și Oradiei cu Mitropolitul Andrei Șaguna în lumină epistolară*, în „L. R.", Oradea, Serie nouă, Anul XXII, nr. 4, octombrie-decembrie 2011.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
* Nr. ________ *
„A. D. XENOPOL" ARAD

Tipărit la tipografia Gutenberg
310158 - Arad, Calea Victoriei Nr. 41
Tel.: 0257 254 330, Fax: 0257 254 339
E-mail: dtp@gutenbergarad.ro
www.gutenbergarad.ro

Lucrarea evidențiază pe de-o parte, personalitatea arhimandritului Patrichie Popescu și contextul social, politic și bisericesc, de la mijlocul secolului al XIX-lea, iar pe de altă parte, valoroasa contribuție în domeniul istoriei ecleziastice arădene și naționale a neobositului istoric și slujitor Pr. Dr. Pavel Vesa (1955-2013), trecut la Domnul mult prea devreme. A rămas în urma lui o bogată și valoroasă operă care așteaptă să fie valorificată la adevărata ei dimensiune. Abordarea academică a unor teme inedite din istoria bisericii locale, precum și a unor personalități marcante din arealul ecleziastic arădean îl înscrie, pe părintele Pavel Vesa, în galeria marilor istorici bisericești locali și naționali.

ISBN 978-606-9052-06-8